

Fornleifaskráning í Glæsibæjarhreppi II

Elín Ósk Hreiðarsdóttir og Orri Vésteinsson

Fornleifastofnun Íslands
FS101-98042
Reykjavík 1999

Efnisyfirlit

1. INNGANGUR	3
2. BYGGÐASAGA	3
3. AÐALSKRÁ FORNLEIFA	11
EY-248 DAGVERÐAREYRI	12
EY-249 GÆSIR	17
EY-250 SKIPALÓN	27
EY-251 HLAÐIR	34
EY-252 TRÉSTAÐIR	52
EY-253 DJÚPÁRBAKKI	56
EY-254 GRJÓTGARÐUR	61
EY-255 LAUGALAND	66
EY-256 HEIÐARHÚS	76
4. FORNLEIFAR OG BYGGÐ	80
5. VERNDUN OG KYNNIG MINJA Á SKRÁNINGARSVÆÐINU	86
HEIMILDASKRÁ	89

Kortaskrá

Kort 1. Landamerki í Glæsibæjarhreppi	8
Kort 2. Fornleifakort fyrir Dagverðareyri og Gásir	11
Kort 3. Fornleifakort fyrir Skipalón og Hlaðir	26
Kort 4. Fornleifakort fyrir Tréstaði og Djúpárbakka	51
Kort 5. Fornleifakort fyrir Grjótgarð, Laugaland og Hlaðir	60

1. Inngangur

Sumarið 1999 var haldið áfram skráningu í Glæsibæjarhreppi. Sama fjárveiting var veitt til verksins og 1998 og að þessu sinni voru skráðar 203 fornleifar. Samtals hafa þá verið skráðar 411 fornleifar í Glæsibæjarhreppi, í tveimur áföngum. Þriðja og síðasta áfanga verður svo lokið sumarið 2000.

Efnisskipan í þessari skýrslu er hin sama og í öðrum skýrslum um aðalskráningu fornleifa.¹ Skýrslan er byggð upp svipað og sú sem var gerð 1998. Fyrst (2. kafli) er yfirlit um þróun byggðar á skráningarsvæðinu en þvínæst birt skrá yfir þær fornleifar sem kannaðar voru sumarið 1999 (3. kafli). Minjastaðir eru flokkaðir eftir jörðum og byggir tölusetning jarðanna á Jarðatali Johnsens frá 1847. Á undan minjaskrá hvernar jarðar er gerð grein fyrir takmörkum hennar og öðrum upplýsingum sem geta varpað ljósi á sögu byggðar og búskapar á staðnum. Einnig er gerð grein fyrir þáttum eins og gróðurfari og túnasléttum sem hafa áhrif á varðveislu minja. Í minjaskrá er síðan fjallað um hvern minjastað sérstaklega, gerð grein fyrir staðsetningu minja og aðstæðum, og birtar lýsingar og teikningar af tóftunum þar sem við á. Í skránni eru einnig minjakort sem sýna dreifingu minjastaða. Í 4. kafla eru samantekt um helstu minjaflokka og einkenni byggðar á skráningarsvæðinu. Í 5. kafla eru settar fram tillögur um verndun og kynningu einstakra staða og fjallað um nauðsynlegar aðgerðir í þá átt.

Sem fyrr var skráning fornleifa í Eyjafirði samstarfsverkefni héraðsnefndar Eyjafjarðar, Eyjafjarðarsveitar, Minjasafnsins á Akureyri og Fornleifastofnunar Íslands. Heimildakönnun var unnin af Birnu Gunnarsdóttur en um vettvangsathuganir sá Elín Ósk Hreiðarsdóttir. Höfundur vill sérstaklega þakka Guðmundi Gunnarssyni hjá Búnaðarsambandi Eyjafjarðar fyrir afnot af kortum og heimildamönnum sínum fyrir ómetanlega aðstoð.

2. Byggðasaga

Fornleifar gefa litlar vísbendingar um elstu byggð á skráningarsvæðinu. Rannsóknir á búðum í Gásakaupstað gefa til kynna að þar geti verið leifar frá elstu tíð – 9.

eða 10. öld. Engar heiðnar grafir hafa komið í ljós á skráningarsvæðinu öfugt við Kræklingahlíð þar sem óvenju mikið er um kuml. Þó hafa komið í ljós mannabein í Knútshaugi við Laugaland en fundaraðstæður eru of óljósar til að hægt sé að skera úr um hvort þar var um að ræða heiðna gróf. Þá fannst hringprjónn frá víkingaöld í túnjaðri á Hlöðum og gæti hann verið kominn úr kumli – en er líka sjálfstæður vitnisburður um að á Hlöðum hefur verið komin byggð á 10. öld. Á Hlöðum eru munnmæli um að heiðinn legstaður sé í Gunnsteinshóli og slíkar sagnir eru einnig um Skipphól í landi Skipalóns en lítið verður á slíkum sögnum byggt. Mannabeinafundurinn á Laugalandi verður hinsvegar að teljast möguleg vísbending um byggð þar í heiðni.

Þeim hluta Glæsibæjarhrepps sem skráður var 1999 má skipta í tvennt eftir landsháttum og búskaparskilyrðum. Norðan við svæði það sem skráð var 1998, Kræklingahlíð, þar sem byggðin er mjög þétt, tekur við mun dreifðari byggð undir hálsinum sem er framhald Moldhaugaháls til Hörgárósa. Á þessu svæði standa bæirnir skammt frá sjó eða árbakka og eru venjulegar bæjarleiðir á milli þeirra (1,5 – 2 km). Jarðirnar eru allar breiðar skákir frá sjó eða á og upp á miðjan háls og tilheyrir hverri þeirra hlutfallslega meira beutiland miðað við tún og engi en í Kræklingahlíð þar sem nálega allt undirlendi jarðanna var tún og engi. Framan við Tréstaði breytist landslagið aftur, undirlendi minnkar og verður ekki annað en mjó ræma meðfram Hörgá en ofan við er heiði í brekkunni langt upp í fjall. Nokkrir bæir eru uppi í fjallshlíðinni (yfir 200 m yfir sjó), miklu hærra en í Kræklingahlíð en hlíðin nýttist þó fyrst og fremst sem beutiland og þar var einnig skógur lengur en víðast í Eyjafirði. Á ysta hluta þessa svæðis, utan við Krossastaðaá, hefur snemma orðið til stórbýli, Laugaland, sem nokkrar minni jarðir hafa seinna klofnað útúr.

Skráningarsvæðið skiptist þannig annarsvegar í eitt stórbýli og afbýli þess og hinsvegar nokkrar misstórar jarðir á lágu nesinu milli sjávar og Hörgár. Samkvæmt Landnámabók þá var það á þessu svæði sem fyrstu jarðirnar í hreppnum byggðust. Glæsibær á að hafa verið landnámsjörðin í ytri hluta Kræklingahlíðar en "Eysteinn son Rauðúlfs Oxna-Þórissonar nam land niðri frá Bægisá til Kræklingahlíðar ok bjó at Lóni. (ÍF I, 259). Landnámsmarka er ekki getið en sennilegt er að þau hafi átt að vera um

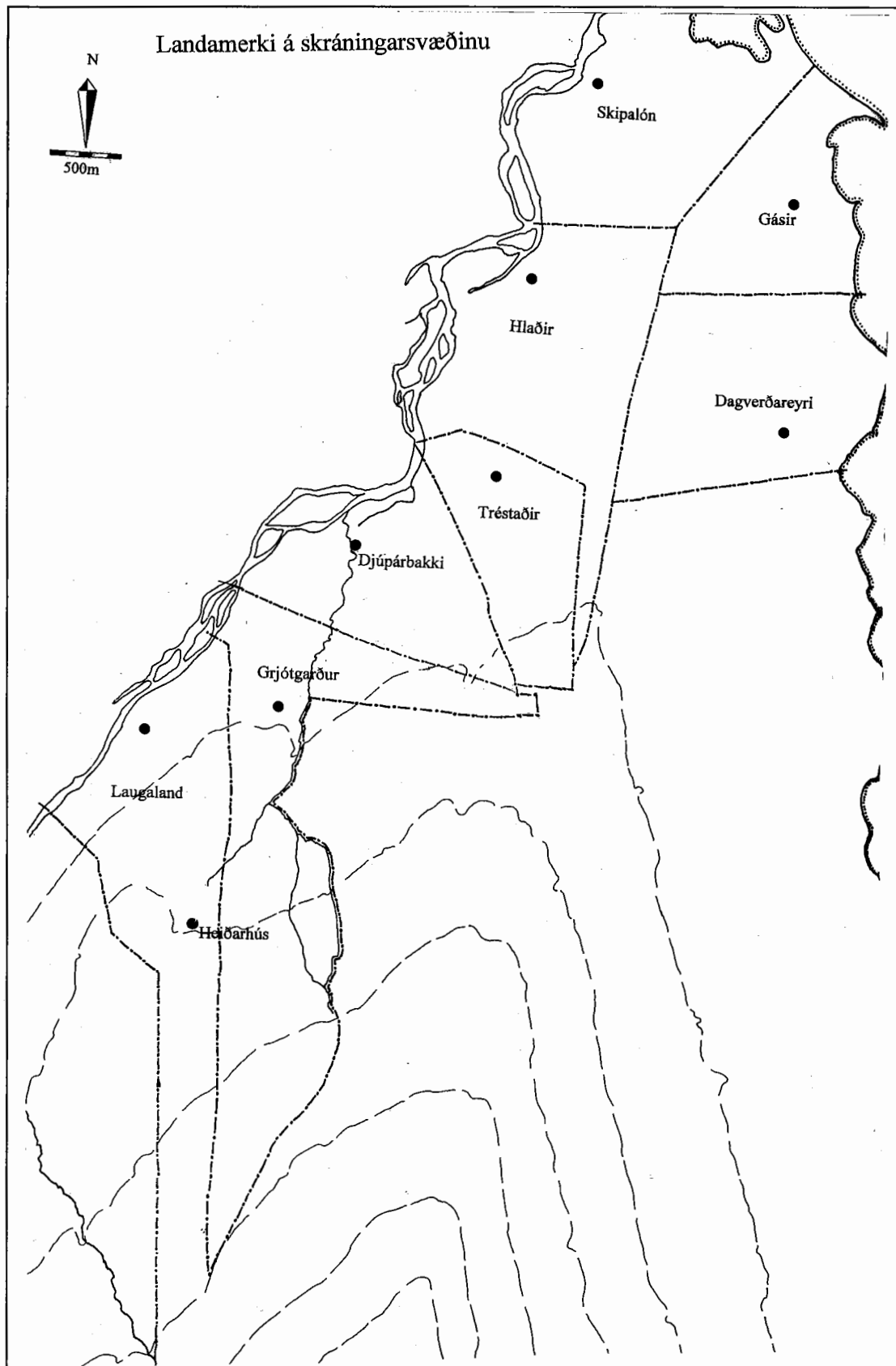
¹ Sbr. Adolf Friðriksson og Orri Vésteinsson, *Fornleifaskráning í Eyjafirði I*, Fornleifastofnun Íslands og

Moldhaugaháls og er þá aðeins óvíst hvoru megin jörðin Gásar lenti. Það er athyglisvert að landnámsjarðirnar eru báðar á sveitarenda og hvorug í miðju sínu landnámi. Menn hafa mögulega talið að líklegast væri að elstu jarðirnar væru við sjó og að þaðan hefðu jarðir lengra inn í landi síðan byggst. Glæsibær varð seinna miðstöð sinnar sveitar – þó á sveitarenda væri – og kirkjustaður, og má það hafa ráðið nokkru um frásögn Landnámabókar um að jörðin væri landnámsbýli. Höfundur Víga-Glúmssögu studdist sennilega við Landnámabók þar sem hann segir frá Gunnsteini syni Eysteins landnámsmanns í Lóni. Gunnsteinn á að hafa búið í Lóni eftir föður sinn, og á greinilega að hafa verið í betri bændu, ef ekki höfðingja-, tölu því Halldóra dóttir hans þótti einn besti kvenkostur í héraðinu og var gift Víga-Glúmi (ÍF IX, 35). Höfundur Víga-Glúms sögu hefur greinilega talið að Lón hafi verið höfðingjasetur á 10. öld en bærinn hefur ekki verið það í samtíð hans. Þegar á 12. öld var Laugaland orðið höfðingjasetur og þar var sóknarkirkja fyrir litla sókn yst á Þelamörk (6 bær milli Steðja og Djúpárbakka). Skipalón var hinsvegar á seinni öldum a.m.k. aðeins meðalbújörð og átti sókn yfir Hörgá til Möðruvalla. Á Lóni var ekki kirkja svo vitað sé en vera má að jörðin Gásir sé upphaflega klofin úr landi hennar og að Lón hafi verið mikilvægari, t.d. sem bústaður höfðingja, á meðan verslað var á Gásum (fram á 14. öld). Fyrir utan frásagnir Landnámabókar og Víga-Glúmssögu er Lóns hvergi getið í miðaldaheimildum, hvorki sögum né skjölum. Á 17. öld var Skipalón 20 hundraða jörð í eigu konungs. Næsta jörð sunnan við Skipalón, Hlaðir, var á seinni öldum mun betri bújörð og taldist 40 hundruð á 17. öld þangað til engi í Hörgárhólmum var tekið undan henni og lagt undir Möðruvelli. Ef Skipalón hefur verið hin upphaflega bújörð þá hefur hún því fljótlega fallið í skuggann, fyrst af Hlöðum en síðan af Laugalandi. Hlaða er getið í sambandi við atburði í lok 12. aldar og virðist þá hafa verið í tölu betri jarða í Hörgárdal þó ekki hafi þar verið höfðingjasetur eins og á Lauglandi. Öfugt við Skipalón áttu Hlaðir og Tréstaðir kirkjusókn til Glæsibæjar þó þær séu raunar enn nær Möðruvöllum en Skipalón. Svæðið undir hálsinum yst í hreppnum hefur því snemma orðið að jaðri í sveitinni og engin merki sjást um það á skipulagi byggðarinnar að verslunarstaðurinn við Gáseyri hafi haft nokkur áhrif á hana. Jörðin Gásir var aðeins 10 hundruð að fornu mati og var því varla meira en

kot á eyfirskan mælikvarða. Gása og Gáseyrar er mjög víða getið í fornsögum en yfirleitt er þar aðeins átt við lendingar- og verslunarstaðinn en ekki bújörðina. Í Sneglu-Halla þætti er þess þó getið að norskur hirðmaður hafi komið út á Gásum og vistast þar um veturinn (ÍF IX, 264). Það er ekki hægt að skilja öðruvísi en að höfundur þáttarins hafi talið að á Gásum hafi verið bær, en óvíst er hvort mikið er upp úr þessu leggjandi sem heimild um forna byggð á Gásum. Höfundurinn getur eins líklega hafa verið að álykta útfrá því að á Gásum var kominn bær í samtíma hans. Miðað við hvað Gásir eru lítil jörð er sennilegt að hún sé klofin útúr annarri, sennilega Skipalóni. Líklegt er að meðan verslað var á Gásum hafi land bújarðarinnar legið undir þungum ágangi á sumrin. Umferð hefur verið mikil á íslenskan mælikvarða og hestar þeirra sem komu til kaupstefnu þurft bithaga á meðan dvalið var í kaupstað. Í staðinn fyrir að verða pólitísk miðstöð eins og ætla hefði mátt þá urðu Gásir því kotbýli vegna nálægðar við kaupstaðinn. Það má jafnvel ímynda sér að ef Gáseyri hefur verið innan upphaflegrar landareignar Skipalóns þá hafi það á einhverju stigi málsins borgað sig fyrir Lónsbóndann að skipta út skika úr landi sínu í kringum kaupstaðinn þar sem ágangurinn var mestur og láta leiguliða bera skaðann en vera sjálfur öruggur með árlega landskuldargreiðslu. Dagverðareyri og Tréstaðir eru meðalbújarðir sem sennilegt er að hafi byggst snemma, Tréstaðir frá Hlöðum eins og sést klárlega af landamerkjum en Dagverðareyri sennilega frá Glæsibæ.

Framan við Tréstaði breytist landslagið eins og áður var greint frá og þar tekur við byggðaskipun sem bendir sterklega til að þar hafi upphaflega verið eitt stórbýli, allt frá Tréstaðamerkjum og fram að Skógum. Milli Skóga og Krossastaðaár er sáralítið undirlendi og bratt niður að Hörgá. Þar hafa búskaparskilyrði því verið einna síst á Þelamörk og þar hafa verið eðlileg mörk milli byggðakjarna á Lauglandi og stærri kjarna í kringum sléttlendið norðan við Bægisá þar sem Bægisá og Vindheimar voru aðaljarðirnar. Fram á 17. öld var Laugaland höfuðból með þremur afbýlum. Þar hafði verið sóknarkirkja á miðöldum en hún lagðist af í kjölfar siðaskiptanna á 16. öld og sóknin var lögð undir Möðruvelli. Grjótgarðs er fyrst getið 1394 og var þá talinn eign kirkjunnar í Lauglandi. Algengt var að bændakirkjur (þ.e. kirkjur sem ekki áttu allt landið sem þær stóðu á) ættu kot eða smábýli sem voru hluti af búgarðinum sem kirkjan þjónaði. Það sést líka af

landamerkjum að Grjótgarður hlýtur að vera klofinn út úr landi Lauglands. Það er einnig augljóst með Heiðarhús og Krossastaða en þessara jarða er hvergi getið fyrr en á 17. öld og voru þá afbýli innan marka Lauglands. Krossastaðir virðast vera eldra býli en Heiðarhús gætu verið nýbýli frá 16. eða 17. öld. Í máldaga Laugalandskirkju frá 1461 kemur fram að sex bæir eigi kirkjusókn þangað. Steðji var syðsti bær í sókninni en Djúpárbakki sá nyrsti, þannig að auk þeirra voru í sókninni Vaglar, Skútar, Grjótgarður og sennilega er Laugaland sjálft talið með í þessu. Það myndi þá benda til að Krossastaðir hafi ekki verið komnir í byggð á þessum tíma, eða hafa verið í eyði um langa hríð eins og algengt var um minni jarðir á 15. öld (Djúpárbakki var t.d. í eyði 1447 – DI IV, 712). Þetta er þó ekki ótvírætt og eru dæmi um að kirkjubænum sé sleppt í tölu bæja sem áttu sókn þangað þó að um bændakirkjur væri að ræða. Skútar og Djúpárbakki hljóta einnig að vera klofnar úr upphaflegri landareign Lauglands – til þess benda landamerki eindregið – en líklegt er að það hafi gerst mjög snemma, sennilega á landnámsöld. Vaglar og Steðji eru litlar jarðir á jaðarsvæði í sveitinni sem sennilega hafa verið byggðar frá nærliggjandi byggðakjarna og má af sóknamörkum ráða að sá kjarni hafi verið Laugaland. Þessar jarðir, Steðji, Vaglar, Skútar og Djúpárbakki, ásamt með Tréstöðum mögulega, eru því dæmi um skipulagða byggð. Það eru litlar eða meðalstórar jarðir á svæðum sem ekki eru þau allrabestu til búskapar. Til slíkra jarða virðist hafa verið stofnað af höfðingjum sem vildu stjórna því hvernig og hverjum landið var byggt.

Kort 1. Áætluð landamerki á skráningarsvæðinu

Á seinni hluta miðalda er flestra jarða á skráningarsvæðinu getið í skjölum og koma þær margar fyrst fyrir í eignaskrá klaustranna í Eyjafirði. 1447 voru Djúpárbakki, Tréstaðir og Hlaðir meðal jarða Möðruvallaklausturs en árið áður voru Dagverðareyri og Gásir meðal jarða Munkaþverárklausturs. Nokkrum árum síðar höfðu klaustrin makaskipti á jörðum þannig að Möðruvellir fengu Gásir og hélst þessi skipan þar eftir. Skipalón hefur sennilega lengst af verið bændaeign en komst undir konung einhvern tíma, sennilega eftir siðaskipti. Laugaland var einnig bændaeign og þar bjuggu löngum höfðingjar eða menn af ættum ráðamanna landsins. Laugalandi hnignaði hinsvegar sem stórbýli eftir siðaskipti. Sú óvenjulega skipan hafði verið við lýði þar á miðöldum að prestur var aðeins annað hvert ár á Laugalandi. Hitt árið var hann á Auðbrekku. Báðar þessar sóknir voru litlar og þegar prestum tók að fækka í kjölfar siðaskipta lögðust þessar kirkjur af sem sóknarkirkjur og bæirnir lögðust undir Möðruvelli. Möðruvellir urðu þannig ennþá meiri þungamiðja sveitarinnar eftir siðaskipti enda voru klausturhaldararnir þar tíðum meðal áhrifamestu manna á Íslandi. Höfðingjar vildu vitanlega ekki búa í skugga slíks valds og um 1700 var Laugland ekki lengur miðstöð heldur aðeins góð bújörð sem leigð var út.

Mjög litlar breytingar virðast hafa orðið á skipan byggðar eða staðsetningu byggðar á skráningarsvæðinu. Á flestum bæjanna er aðeins vitað um eitt bæjarstæði og eru hvorki til ritheimildir né fornleifar sem benda til að þar hafi verið býli sem hafa farið í eyði eða að nýbýli hafi verið stofnuð. Undantekningin frá þessu er Heiðarhús og mögulega Krossastaðir, en fyrrnefnda býlið virðist hafa verið stofnað á 17. öld og er það einkenni á byggðaþróun þeirrar aldar að afbýli voru stofnuð á fyrrverandi stórbýlum sem ekki voru lengur aðsetur höfðingja. Á Lauglandi voru bæjarleifar fyrir norðan túnið, sem kallaðar voru Hóla. Þar hefur verið lítið tún og sést túngarðurinn enn en tóftirnar hafa verið sléttaðar. Engar heimildir eru um byggð á þessum stað, og hafi þar verið sjálfstætt býli, sennilega aldrei annað en hjáleiga, þá hefur sú byggð ekki verið langæ. Litlagerði eða Neðra-Gerði var einnig upphaflega í landi Laugalands þó nú tilheyri staðurinn Grjótgarði. Tún í Litlagerði hafa einnig verið lítil en tóftir bæjarins, útihúsa og túngarðs sjást enn norðan við Grjótgarð. Í jarðabók Árna og Páls frá 1712 segir um þennan stað: “Aldrei meina menn þar hafi byggð verið, en munnmælin herma að ein kona í fyrndinni

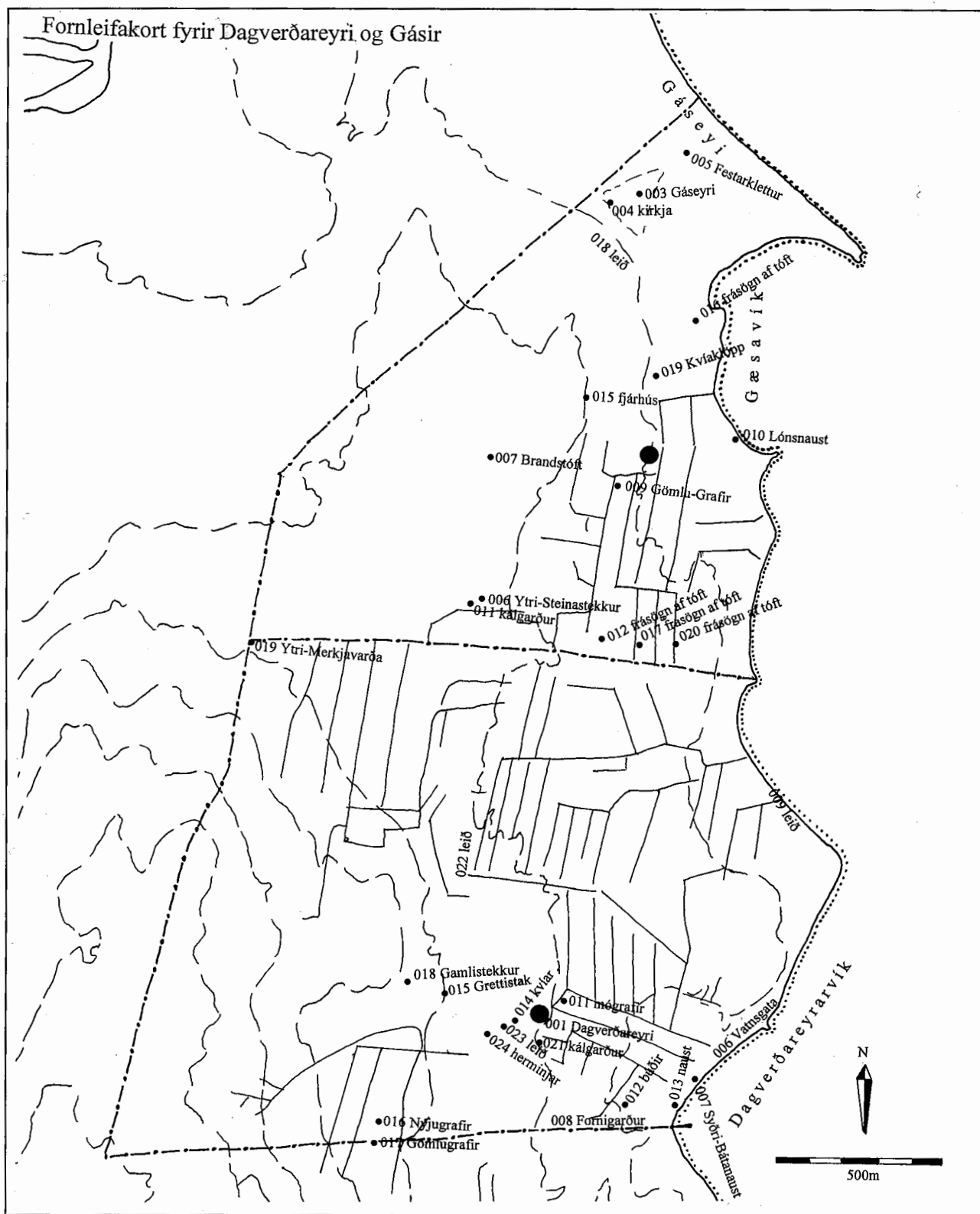
hafi gefið þetta land klaustrinu fyrir legstað sinn." Á Hlöðum er bent á tvo staði sem möguleg bæjarstæði. Það eru Kot og Grænhóll en báðir þessir staðir eru nálægt merkjum við Tréstaði. Á Koti er aðeins ein lítil tóft og er ómögulegt að þar hafi verið umfangsmikill búrekstur. Líklegra að þar hafi hafst við húsmenn, "einsetumenn" eins og munnmælin kalla slíkt fólk. Sama á sennilega við um Grænhól en þar eru þó tvær tóftir en á hvorugum staðnum hefur verið ræktað tún eða gerðir túngarðar.

Þá má einnig geta Þórustaða á Moldhaugahálsi. Þar var í byrjun 18. aldar eyðibýli og er getið túnstæðis og garða. Þessi staður telst nú í landi Moldhauga en þess er getið í jarðabók Árna og Páls (X, 183-84) að þá hafi menn ekki verið vissir hvaða landareign Þórustaðir hefðu tilheyrt enda koma lönd margra jarða saman þarna á hálsinum: Moldhauga, Tréstaða, Djúpárþakka og Lauglands, og eru merkin eins og þau eru nú dregin ekki líkleg til að vera upphafleg. Þórustaðir gætu því verið fornt afbýli frá Lauglandi eða Djúpárþakka.

Enn má geta þess að Steindór Steindórsson hefur sett fram þá kenningu að Möðruvallasel það sem Oddur Einarsson fæddist í 1559 hafi verið á Selhól í landi Tréstaða (Súlur 1982 XII, 110-113). Á Selhóli eru miklar rústir, meiri en venjulegt er fyrir sel jafnlíttill jarðar og mun það hafa leitt til vangaveltna um að þar hafi ef til vill verið bær og að hann hafi verið eign Möðruvallaklausturs. Það er ekki ómögulegt að búið hafi verið á þessum stað þó ekki séu heimildir fyrir því og harla þröngbýlt hefur verið ef búið hefur verið á Djúpárþakka, Selhóli og Tréstöðum á sama tíma.

Meginniðurstaðan af þessu yfirliti er þó sú að byggð hafi verið mjög stöðug á skráningarsvæðinu allt frá Landnámsöld. Þar hefur sennilega fyrst byggst við sjóinn og Hörgárósa en síðan hefur land verið numið á Þelamörk og myndast hefur byggðakjarni á Lauglandi. Snemma hefur verið skipulögð byggð á minni jörðum á svæðinu en Laugland sjálft varð sveitarmiðstöð, búgarður með a.m.k. tveimur afbýlum. Þegar Lauglandi hnignaði eins og mörgum minni búgörðum eftir siðaskipti risu upp minni býli í landareigninni, Krossastaðir og síðar Heiðarhús.

3. Fornleifaskrá

Kort 2. Fornleifakort fyrir Dagverðareyri og Gásir

Ey-248 Dagverðareyri

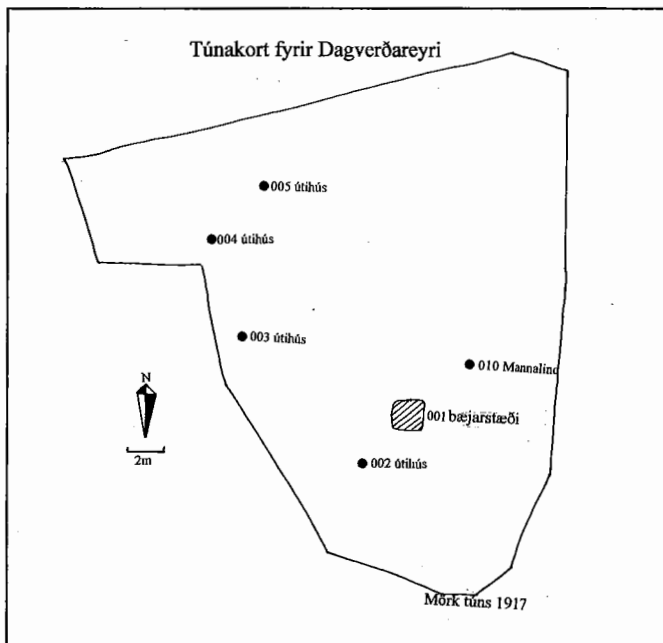
20 hdr. 1712. Munkaþverárklostureign. Einnig Dögurðareyri. Fyrst getið 1446 meðal Munkaþverárklosturjarða, leiga 1,5 hdr - DI IV, 699 sbr. 1461, DI V, 303.

1461 á Glæsibæjarkirkja tólffeðming torfs í Dögurðareyrarjörð árlega - DI V, 318.

1525 er Dögurðareyri meðal jarða Munkaþverárklosturs - DI IX, 309.

1917: 4,2 teigar. 1/2 slétt. Garðar 665 stikur 2.

Ey-248:001 *Dagverðareyri* bæjarstæði bústaður 65°45.724N 18°10.256V

Gamli bærinn stóð tæpum 20 m norðaustan við útihús (002) samkvæmt túnakorti frá 1917. Ári seinna var bærinn þó rifinn og hluti þess íbúðarhúss sem þar stendur nú steipt. Húsið var stækkað 1934. Þetta hús er með kjallara. Ekki er greinanlegur bæjarhóll á þessum stað. Elsta íbúðarhúsið á Dagverðareyri stendur sem sagt þar sem torfbær stóð um aldamótin en á síðustu árum hafa tvö íbúðarhús til viðbótar verið byggð á Dagverðareyri. Annað er steinsteipt og er um 20 m suðvestan við elsta húsið en hitt er timburhús sem er um 100 m vestan við elsta húsið.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: Túnakort 1917.

Ey-248:002 heimild um útihús

65°45.681N 18°10.269V

Tæpum 20 m suðvestur af gamla bænum var áður útihús. Á þessum stað stendur nú steipt íbúðarhús sem byggt var 1973 en þá voru síðustu leifar útihússins jafnaðar.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: Túnakort 1917.

Ey-248:003 heimild um útihús

65°45.743N 18°10.309V

Um 70 m vestur af gamla bænum var útihús samkvæmt túnakorti frá 1917. Engar leifar útihússins sjást en það hefur verið á svipuðum stað og steipt útihús standa nú. Gömlu húsin hafa þó verið um 10 m norðaustar en steiptu húsin, þar sem nú er grasflöt, austan heimreiðar.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: Túnakort 1917.

Ey-248:004 heimild um útihús

65°45.754N 18°10.433V

Tæpum 40 m norðan við 003 var útihús samkvæmt túnakorti frá 1917. Ekki sjást neinar leifar gamla útihússins en þar stendur nú steipt hlaða og fjárhús.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: Túnakort 1917.

Ey-248:005 heimild um útihús 65°45.753N 18°10.346V
Tæpum 30 m norðaustan við 004 var, samkvæmt túnakorti frá 1917, annað útihús sem lent hefur undir sama steinsteypa húsinu og 004.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: Túnakort 1917.

Ey-248:006 *Vatnsgata* heimild um leið 65°45.486N 18°09.709V
"Landamerki Dagverðareyrar (frá 1886) eru tengd eftirtöldum örnefnum: Vatnsgötu, Syðri-Bátanaustum, Fornagarði,..." segir í örnefnalýsingu. Vatnsgatan lá um lóð gömlu síldarverksmiðjunar. Engin merki götunar eru nú greinileg. Þar sem gatan var hefur verið mikið rask.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-248:007 *Syðri-Bátanaust* heimild um lendingu 65°45.531N 18°09.751V
"Landamerki Dagverðareyrar (frá 1886) eru tengd eftirtöldum örnefnum: Vatnsgötu, Syðri-Bátanaustum, Fornagarði,..." segir í örnefnalýsingu. Syðri-Bátanaust var í fjörunni á svipuðum stað og þar sem lítil lækjarspræna rennur fram í sjó.

Hættumat: hætta vegna sjávarágangs.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-248:008 *Fornigarður* heimild um landamerki 65°45.516N 18°10.504V
"Landamerki Dagverðareyrar (frá 1886) eru tengd eftirtöldum örnefnum: Vatnsgötu, Syðri-Bátanaustum, Fornagarði,..." segir í örnefnalýsingu. "Annar forn garður er hjer skammt frá, neðan frá sjó og upp á háls, landamerkjagarður milli Glæsibæjar og Dagverðareyrar" segir Matthías Þórðarson í grein um Hanatún í Árbók 1924. Þessi garður er nú ekki greinanlegur en þar sem merkin liggja er mjög þýft svæði.

Heimildir: Ö-Glæs og Árbók 1924, 52.

Ey-248:009 frásögn um leið 65°45.682N 18°09.451V
Áður fyrr var fjölfarin leið meðfram sjó í landi Dagverðareyrar og áfram til norðurs. Merki þessa sjást ekki nú.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-248:010 *Mannalind* lind vatnsból 65°45.729N 18°10.151V
"Niður frá bænum var mjög votlend mýri. [Dagverðareyrarmýri] Runnu fram yfir hana lindir úr nokkrum uppsprettum í túnjaðrinum. Þær helztu hétu Kúalind, Ranalind og Mannalind. Þessari mýri var breytt í tún á árunum 1921-23." segir í örnefnalýsingu. Norðaustan við gamla bæinn, þar sem nú eru tún er Mannalind. Enn sjást greinileg merki Mannalindar var aðaluppspretta bæjarins þar til vatnsveita var lögð að honum. Lindin er vel greinanleg í annars rennusléttu túni enda hefur verið byggður lítill kofi (2,5 X 4 m) með bárujárnsþaki yfir lindina.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-248:011 heimild um mógrafir 65°45.743N 18°10.139V
"Niður frá bænum var mjög votlend mýri. [Dagverðareyrarmýri] ... Þar átti Glæsibæjarkirkja árlegt tólffeðminga torfristuítak." segir í örnefnalýsingu. Á þeim stað sem torfristan var áður eru nú sléttuð tún austur og norðaustur frá gamla bænum.
Hættumat: hætta vegna túnræktar.
Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-248:012 heimild um búðir 65°45.575N 18°09.800V
"Búðarholt er vestan við [Búðarklett]. Þar stóðu fyrrum sjóbúðir." segir í örnefnalýsingu. Leifar sjóbúðanna sáust allt fram á síðustu ár, framundir og á hæð sem þarna er. Um 1980 var síðustu leifum búðanna jafnað út en þá var sett upp vindmylla á þessum stað. Hún hefur nú verið tekin niður en þar er nú malarborið holt skammt vestan við fjöruborðið og veginn heim að Eyrarvík.
Hættumat: hætta vegna ábúðar.
Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-248:013 heimild um naust 65°45.571N 18°09.770V
Búðarholt er vestan við [Búðarklett]. Þar stóðu fyrrum sjóbúðir. Neðan holtsins sjást rústir bátanausta og kallast þar Naust. Neðan eða austan Búðarholts er Naustin en á svipuðum slóðum við sjávarborðið eru enn nokkrar bátaleifar sem þarna liggja og eru að verða eyðileggingunni að bráð. Á þessum slóðum er lítil, sendin fjara og gróinn grasbali upp af henni.
Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-248:014 heimild um kvíar 65°45.727N 18°10.463V
"Í krika norðaustan í Klöppinni var stöðullinn og heitir þar enn Kvíaból." segir í örnefnalýsingu. Klöppin er beint norðan við íbúðarhúsið úr timbri sem stendur nokkuð vestar en hin íbúðarhúsin tvö á Dagverðareyri. Klöppin er á kafi í grasi og trjágróðri og erfitt var að greina leifar kvíanna. Þær voru hlaðnar en vesturhluti þeirra var í raun klettaveggur austan við íbúðarhúsið. Þar sem kvíarnar stóðu er klettasvæði sem nú er á kafi í grasi og trjágróðri.
Hættumat: hætta vegna ábúðar.
Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-248:015 *Grettistak* heimild um Grettistak 65°45.711N 18°10.642V
Í sóknarlýsingu frá 1839 segir: "... líka er nefnt Grettistak á klöpp einni fyrir ofan Dagverðareyri." - "[Upp frá Klöppinni] og beint vestur af bænum stendur Grettistak (...) uppi á Grettisklöpp. eru þrjár holur ofan í stein þennan og nefnast þær fingraför. Þar átti hinn sterki maður að hafa gripið um steininn." segir í örnefnalýsingu. Fyrir vestan heimreiðina er aflangt tún (N–S) en þar fyrir vestan tekur við skógrækt og Grettisklöppin sem er klettabelti. Á Grettisklöpp er Grettistakið. Í kringum Grettisklöppin er að mestu skógur enda hefur skógrækt verið stunduð á þessum slóðum frá því um miðja öldina. Steinninn er um 1,5 m á hæð og svipaður að þvermáli. Aðeins tvær af holunum 3 sem

eiga að vera fingraför Grettis eru vel greinileg.

Heimildir: SSE, 167 og Ö-Glæs.

Ey-248:016 *Nýjugrafir* heimild um mógrafir 65°45.512N 18°10.742V
"Sunnar og ofan [en Grettishall] eru Efri- og Neðri-Grafarhóll. Mómýri er á milli þeirra. Þar eru Nýjugrafir." segir í örnefnalýsingu. Nýjugrafir voru notaðar allt fram undir 1950. Þær eru á merkjum Dagverðareyrar og Glæsibæjar. Þar er mjög þýft en þó má greina óljós merki mógrafa.

Hættumat: engin hætta.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-248:017 *Gömlugrafir* heimild um mógrafir 65°45.652N 18°10.754V
"Sunnar og ofan [en Grettishall] eru Efri- og Neðri-Grafarhóll. Mómýri er á milli þeirra. Þar eru Nýjugrafir. Stærri mýrarsund er norðar og þar eru Gömlugrafir." segir í örnefnalýsingu. Gömlugrafir eru norðar en Nýjugrafir og því fjær merkjum. Í kringum þær eru skurðir að sunnan og austan. Fast norður við Gömlugrafir er mikið skóglendi sem afgirt er frá mýrunum. Vegur liggur upp að mýrunum sunnan við þær. Merki grafanna eru fremur ógreinileg.

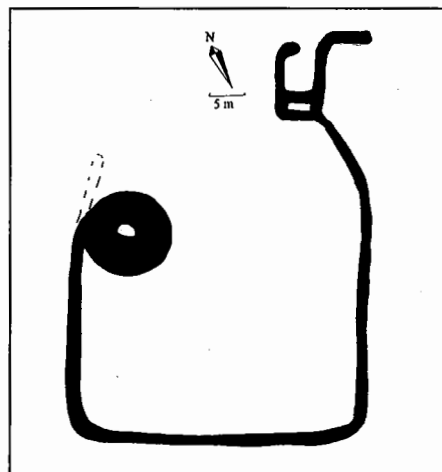
Hættumat: engin hætta.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-248:018 *Gamlistekkur* stekkjartóftir 65°45.775N 18°10.822V
"Norðvestur af Grettishalli er Stekkjarás, hár melrani er liggur norður og suður. Þar sem hann er hæstur heitir Gamlistekkur. Sjást veggjabrot, grjótrústir og garðhleðsla nokkur umhverfis hólinn. Hefur sneið af mýrinni verið innan þessarar girðingar og er þar lítil uppspretta, sem að vísu getur þornað upp á sumrin." segir í örnefnalýsingu. Ógreinileg tóft eða hvomsa er upp á Stekkjarás, garðlög ná að mestu utan um hólinn en austan í honum eru mjög greinileg tóft. Tóftin er á melás sem er að nokkru gróinn grasi og trjágróðri, en austan við hann er mjög mýrlent. Efst á Stekkjarásnum er mjög gróin og óskýr tóft. Garðlag liggur frá tóftinni og til suðurs í um 30 m en beygir þá til austurs og niður en og liggur 35 m út í mýri fast austan við hólinn. Í mýrinni má áfram greina garðlagið til norðurs að nokkuð greinilegri tóft við austurhlið Stekkjarássins. Sú tóft er mun nýlegri en bæði garðlögin og tóftin upp á hólnum. Tóftin skiptist í tvö hólf og norðaustur frá henni liggur lítill bútur af garðlagi sem fjarar út í mýrinni nokkrum metrum fjær. Garðlögin liggja því næstum í hring í kringum hólinn en og vantar aðeins á norðurhlutann.

Hættumat: engin hætta.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-248:019 *Ytri-Merkjavarða* heimild um landamerki 65°45.992N 18°11.626V

"[Beint vestur frá Stekkjarási er önnur] Merkjavarða, Ytri,..." segir í örnefnalýsingu. Á þessum stað er grýttur melur. Ekki er greinileg varða á þessum slóðum en leifar hennar gætu verið þar sem grjót er í kringum steyptan staur í merkjagirðingunni.

Hættumat: engin hætta.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-248:020 *Dagverðareyri* heimild um sögustað 65°45.700N 18°09.368V

"Rétt sunnan við merkjalínuna niðri við sjóinn er lítil vík sunnan undir hinni eiginlegu Dagverðareyri. Munnmælin segja, að þar hafi Helgi magri snætt dögurð sinn, er var hann í sinni fyrstu ferð inn eftir firðinum." segir í örnefnalýsingu. Ekki er vitað hvar nákvæmlega Helgi á að hafa snætt dögurð sinn sunnan undir eyrinni.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-248:021 garðlag kálgarður 65°45.631N 18°10.397V

"Gamli matjurtagarðar voru sunnan við íbúðarhúsin á Dagverðareyri." segir í örnefnalýsingu. 150-200 m sunnan við íbúðarhúsin eru tvær ávalar hæðir og á þeim má greina óljósar leifar garða. Garðleifarnar eru alveg útflattar og ekki er greinanlegur ferhyrndur garður heldur einungis hæð í brekkunni.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-248:022 heimild um leið 65°46.202N 18°10.425V

"Um [Reiðgötuás og Gásaás] lá alfaravegurinn fyrrum, og nefndust þeir þá gjarnan Dagverðareyrarmelar." segir í örnefnalýsingu. Vestan við þjóðveginn sem liggur fram hjá Dagverðareyri og Hellulandi lá vegurinn áður, þar sem nú eru tún. Á því svæði sem eldri vegurinn var eru nú sléttuð tún.

Hættumat: hætta vegna túnræktar.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-248:023 gata leið 65°45.669N 18°10.397V

"Sunnan við götu, er liggur vestan að bænum, og mun lengst hafa verið aðalheimreiðin, var enn þúfnakragi og hét Þríhyrna, réttnefnd eftir lögun sinni." segir í örnefnalýsingu. Göturnar lágu til norðurs heldur austar en þjóðvegurinn nú en merki gömlu götunnar er enn hægt að greina nálægt íbúðarhúsi úr timbri sem stendur vestast íbúðarhúsa á Dagverðareyri. Göturnar liggja fram hjá bænum vestan hans en beygja síðan svolítið til vesturs og liggja vestar en nýi vegurinn norðan Dagverðareyrar.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-248:024 gryfja herminjar 65°45.744N 18°10.529V

Leifar skotgrafa er að finna vestan bæjarstæðis Dagverðareyrar en austan þjóðvegarins. Grafirnar eru vestan í klettum sem eru um 10 m austan við veginn. Grafirnar eru í raun að mestu gerðar í klettaskoru sem er í bjargið rétt sunnan við heimreiðina. Grafirnar eru um 22 m langur og nokkuð hlykkjóttur skurður. Þær er að mestu gerðar í náttúrulegri skoru en auk þess er hlaðið upp í þær á 3-4 stöðum. Grafirnar eru á ágætu ástandi og við þeim hefur ekkert verið hreyft. Hleðslugrjótið sem í þær var notað var tekið þegar sprengt var

fyrir síldarverksmiðjunni í landi Dagverðareyrar.

Hættumat: hætta vegna vegar.

Ey-249 Gásir

10 hdr. 1712. Klaustureign. "Bárðr hét maðr ok var hirðmaðr Haralds konungs. Hann sigldi til Íslands ok kom út at Gásum ok vistaðisk þar um vetrinn." Sneglu Halla þáttur, ÍF IX, 264.

1446 eru Gásir meðal Munkaþverárklosturjarða, leiga 1 hdr - DI IV, 699.

22.2.1452 leyfir Gottskálf bp að Munkaþverá selji Möðruvöllum Gásir og 10 kúgildi fyrir jarðir í Hrafnagilshreppi - DI V, 89 sbr. 91.

1525 eru Gásir meðal Möðruvallaklostursjarða - DI IX, 318.

1917: 3,3 teigar. 1/5 slétt. Garðar 395 stikur². Örnlys: Túnhornið vestan og norðan við Yztuhús var sléttað um 1870 af danska jarðbótamanninum Jens Stær, sem Daníelssen á Skipalóni réði hingað til lands, og síðan settist hér að. Nefndist þessi blettur Nýjatún og heitir svo síðan, stundum þó kallaður Hornið.

Ey-249:001 Gásir bæjarstæði bústaður 65°46.673N 18°09.791V

Gamli bærinn stóð um 150 m austur af nýja íbúðarhúsinu sem byggt var 1980 og um 20 m sunnan við steipt fjós. Um 1923 var byggt nýrra hús við torfbæinn og 1934 var enn endurnýjað. Á þessum stað er slétt flöt en síðustu leifar bæjarins voru afmáðar fyrir um 20 árum þegar kveikt var honum. Ekki sjást leifar bæjarhóls á þessum stað enda hefur byggð ekki verið þar lengi.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

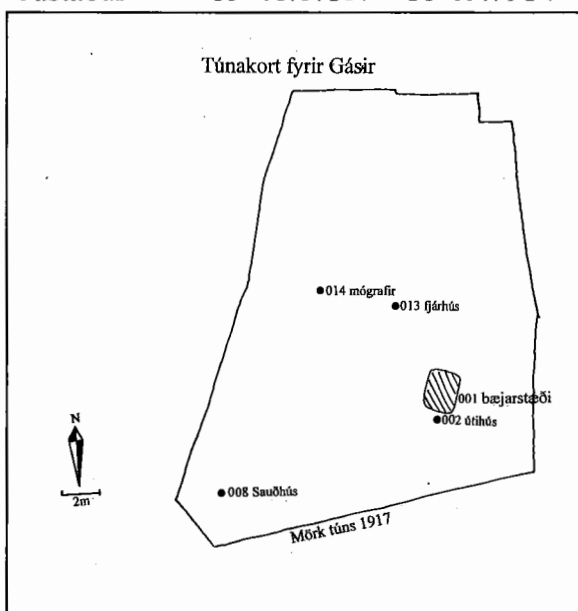
Heimildir: Túnakort 1917.

Ey-249:002 heimild um útihús
68°46.66N 18°09.872V

Útihús var fast upp við gamla bæinn 001 um 150 m austur af nýja íbúðarhúsinu sem byggt var 1980. Ekkert sést til þessa útihúss nú en ekki er vitað hvort það hefur horfið strax við endurbætur bæjarins um 1923. Þarna er slétt flöt en síðustu minjar bæjarhúsa á þessum stað voru afmáðar fyrir um 20 árum þegar kveikt var bænum.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

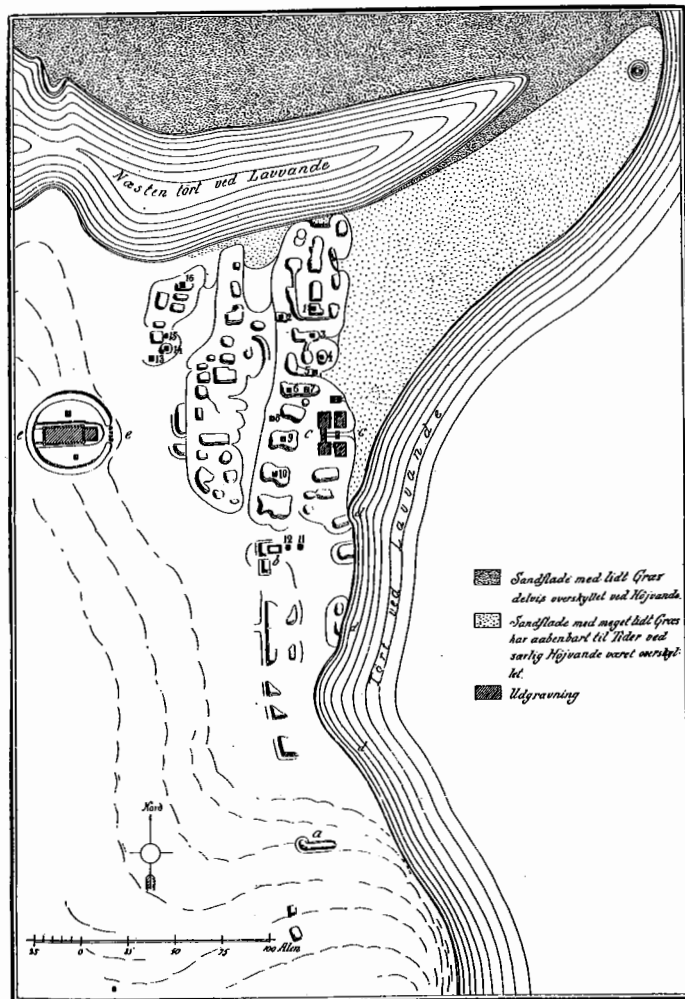
Heimildir: Túnakort 1917.

Ey-249:003 Gáseyri tóftaþyrping þingstaður 65°47.093N 18°09.093V

Búðaleifar á Gáseyri eru fyrir norðan og neðan bæinn og liggur bíslóði niður brekkuna út í átt til eyrarinnar fyrir sunnan búðirnar. Tóftaþyrpingin er á þýfðu móasvæði upp frá

sjávarbakkanum.

Uppdráttur af Gáseyri, Árbók hins íslenska fornleifafélags 1908, viðbætur I

norðurenda eystri raðarinnar sést annars bogadreginn gangur, er auðsjáanlega hefir líka verið gata eða búðarsund. Á yfirborðinu sjást lautir eða bollar alstaðar, svo að tugum skiptir, og víða svo, að gangar hafa verið úr einum í annan; þessar lautir eru hinar einstöku búðir eða klefar; og hafa verið 4-5 eða fleiri heyrt saman, verið ein heild (eign eins kaupmanns). Aðalinngangur í þær hefir verið að neðan, sjávarmegin, í búðirnar í efri röðinni úr götunni eða ganginum frá norðri til suðurs, sem getið var um. Í stöku búðir í efri röðinni hefur inngangurinn verið að vestan (ofan)."

Kaupstaðarins á Gáseyri er mjög víða getið í fornum sögum og oft nefndar skipakomur "að Gásu". Í annálum er siglinga þangað síðast getið árið 1391. Þótt vörur sem þar voru á boðstólum séu sjaldan nefndar má gera ráð fyrir að þær hafi verið af því tagi sem ekki fékkst hérlendis, s.s. timbur, korn, malt og dýr vefnaður. Nöfn skipa, sem þekkt eru úr heimildum, benda til að þau hafi flest verið frá Noregi. Oftast er þess aðeins getið að skip hafi komið að landi að Gáseyri, eða látið þaðan í haf, en vitað er að oft hafa mörg skip verið þar samtímis, flest fimm eða sex. Getur nærri að mikill

"Rétt fyrir norðan bæinn var, sem sagt, kaupstaðurinn, og sjást þar enn verksummerki, allmiklar tóttir, líta þær út sem dældir hver við hliðina á annarri og allþykkir veggir á milli - og er eiginlega allt ein tóft mætti segja, og eru glögg greining milli tveggja hluta, efra og neðra. Þessar tóftir eru rétt við sjóinn, andspænis syðri hluta eyjarinnar, sem nefnd var, og hefur sjóinn brotið framan á þeim sumum; að norðan og vestan hverfa þær í móa og strandaúrin verið hefir." (. . .) "Búðatóftirnar eru ekki alllitlar fyrirferðar, og hér um bil 275 álnir frá vestri til austurs, þar sem þær eru breiðastar; yfirborð þeirra er um 5-10 fet yfir sjávarmál. Eins og getið var, hefir sjórinn brotið nokkuð framan af. Einstöku tóftar brot sjást laus frá aðalhvurfingunni. Gegnum hana miðja frá norðri til suðurs gengur garður, sem auðsjáanlega hefir verið gata, og skiptir búðunum í 2 raðir, efri og neðri (eða vestari og austri) í

mannfjöldi hafi þá verið saman kominn á Gáseyri. Kirkjuleifar þar vitna um fasta búsetu yfir sumartímann. Ekki er vitað með vissu hvenær verslun á Gáseyri lagðist af. Þær hafnir sem voru notaðar hverju sinni er mjög víða getið í heimildum. Sú þögn sem legið hefur yfir Gáseyri og kaupstaðinn þar frá lokum miðalda er sterk vísbending um að höfnin og staðurinn hafi lagst af á 15.öld. Mikill framburður sem kemur úr Hörgá, hefur valdið því að lendingastaðir skipa spilltust. Smám saman greri yfir allar minjar um þau miklu umsvif sem voru á Gásakaupstað og staðurinn gleymdist.

Ólafur Olavíus kom að Gásu á ferð sinni um Ísland 1775-77. Hefur hann ritað í Ferðabók sína lýsingu, sem líklega er sú elsta sem gerð hefur verið af Gáseyri. Hann nefnir að á Gáseyri hafi fyrrum verið "einn helsti verslunarstaðurinn á Íslandi, ef unnt var að nefna nokkurn stað því virðulega nafni". Lýsing hans á sjálfum minjunum er stutt. Hann segir staðinn þekktan kaupstað af sönnum íslenskum sögum og fornum bréfum, en jafnframt "þá sést það einnig greinilega af tóttabrotum þeim, sem þarna eru. Alls eru tóttirnar 36 að tölu, eru sumar þeirra stórar um sig, og um eina þeirra er hlaðinn garður".

Í sóknalýsingu frá 1839 segir sr. Björn Jónsson í Glæsibæ: "Skammt frá Gásu, yzta bæ Glæsibæjarsóknar, sést móta fyrir húsatóftum, sem staðfestir sögu gamla um kaupstað eður þorp þar í fornöld."

Kristian Kaalund fór að Gásu þegar hann vann að lýsingu sinni á íslenskum sögustöðum 1872-4. Hann nefnir að malareyrin sem gengur út af Krókseyri í landi Gása sé ýmist kölluð Gáseyri eða Toppeyri. Hann segir um tóftirnar að þær séu "svo margar, að ætla mætti, að Gásir hefðu á sínum tíma verið fjölsóttasti verzlunarstaður á Íslandi." Búdatóftirnar liggja á öllum efri hluta nessins og einnig er að finna tóftir hér og þar á láglandinu til beggja hliða. Liggja nokkrar þeirra í röð meðfram ströndinni næst ösnum. Hann segir að tóftirnar á láglandinu og við ströndina líkist helst venjulegum ferhyrndum tóftum en þær sem liggja ofar eru miklu stærri og þykkari. Telur hann ekki ósennilegt að þær gætu verið leifar af fjórum eða fimm bæjum sem þar hafa staðið og stingur upp á að þar hafi bærinn Gásir staðið til forna. Ofan við tóftaþyrpinguna er síðan kringlótt girðing og aflöng tóft þar innan í. Kaalund taldi þessa tóft vera leifar kirkjunnar sem getið er í annálum. Hann sló tölu á fjölda tófta og virðist hafa koma auga á fleiri tóftir en Olavíus hafði gert einni öld fyrr, eða að minnsta kosti um 50 tóftir.

Brynjúlfur Jónsson fór um Norðurland árið 1900 og skoðaði Gáseyri. Brynjúlfur skráði þau munnmæli um staðinn að það hafi verið venja eyfirskra stórbænda að eiga þar búðir. Sátu þeir að Gásu með konum sínum og dætrum til lengri eða skemmri tíma á hverju sumri á meðan á kaupstefnu stóð og nutu þeirra skemmtana sem þar munu hafa verið. Taldi Brynjúlfur líklegt að þarna hafi ekki eingöngu verið sumarbústaðir, heldur einnig stöðug byggð árið um kring. Máli sínu til stuðnings benti hann á að þarna væru kirkjuleifar. Getur hann þess að einhver hafi byrjað að grafa í kórinn en hætt við aftur.

Sumarið 1907 komu Daniel Bruun og prófessor Finnur Jónsson að Gásu, gerðu uppdrátt af minjunum og grófu í þær. Eru rannsóknir þeirra þær umfangsmestu sem gerðar hafa verið á Gáseyri. Af uppdrættinum sem fylgir rannsóknarskýrslunni að dæma virðast þeir hafa fundið yfir 60 tóftir, sem dreifast á svæði sem er um 150 metra langt og um 80 metra breitt. Þær virðast liggja í þremur eða fjórum meginröðum, frá norðri til suðurs. Á milli stærstu þyrpinganna er dæld sem gæti hafa verið gata á milli búðaraða. Mun sjórinn líklega hafa brotið af einhverjar búðir að austanverðu. Á yfirborðinu sjást bollar og lautir í tugatali, ýmist skilin að með breiðum veggjum eða samansigin göng

liggja á milli. Auk þess sem grafnar voru smærri prufuholur á um 16 stöðum, grófu þeir eina heila búð sem skiptist í fimm hólf. Af lýsingunni að dæma hafa verið fleiri en eitt gólflag í tóftinni, og í þeim voru eldstæðisholur. Veggir búðanna reyndust hlaðnir eingöngu úr torfi og hleðslan ekki há. Engar menjar um stoðir fundust, og töldu þeir það benda til að þök hafi ekki verið reist yfir, heldur aðeins tjaldað yfir búðirnar enda hafi þær eingöngu verið í notkun um sumartíma. Í ljós kom að inni í búðunum höfðu hlaðist upp mismunandi gólflög sem bendir til þess að búðirnar hafi verið í notkun um langt skeið. Ef frá er talið brýni fundu þeir Bruun og Finnur enga muni, en nokkuð af dýra- og fuglabeinum. Þá var einnig grafið í hina svokölluðu kirkjutóft. Í rituðum heimildum er getið um kirkju á Gáseyri og sagt að hún hafi brotnað 1359. Kirkjutóft og garður umhverfis sem Kaalund hafði getið í frásögn sinni, eru rétt vestan við búðatóftirnar og grófu Bruun og Finnur í hana. Veggjaleifar sem þeir komu niður á mátu þeir svo að kirkjan hafi verið úr timbri eingöngu, en ekki með torfveggjum. Ekki fundust grafir innan kirkjugarðsins. Ekki geta þeir um verksummerki þau er Brynjúlfur sá þá er hann kom þar nokkrum árum áður.

Árið 1986 grófu Margrét Hermannsdóttir og Bjarni F. Einarsson nokkra prufuskurði á Gásu. Helstu markmið rannsóknarinnar voru að komast að því hvenær verslun hófst á Gáseyri og hve lengi hún stóð, og hvort finna mætti merki um búsetu að Gásu allt árið eða hvort hún hafi eingöngu verið árstíðabundin. Grafnir voru fjórir prufuskurðir, einn í kirkjutóftina og þrír í og við tóftir á sjálfu búðasvæðinu. Við rannsóknina kom í ljós að niðurstaða Finns Jónssonar og Daniels Bruun um að kirkjan hafi verið úr timbri eingöngu er ekki rétt. Kom m.a. fram að uppgröftur þeirra hafi verið takmarkaðri en sýnt var á uppdráttum. Var nú grafið dýpra og lengra út frá veggjum en þeir höfðu gert og kom þá í ljós að torfhlaðinn veggur hefur verið utan um timburveggi kirkjunnar á Gásu. Þrír prufuskurðir voru grafnir í búðatóftirnar sjálfar. Margrét telur að tóftirnar sem liggja norðvestast á svæðinu munu vera hinar elstu, enda virðast leifar torfveggja þar lægri. Við rannsóknina fundust allmargir gripir. Einungis tveir þeirra virðast gefa vísbendingu um aldur, en það eru leirkerabrot frá 13. og 14. öld eða þar um bil. Í skýrslunni segir að þeir hafi verið fundnir ofarlega í jarðlögunum. Bein og forngripir úr lífrænum efnum, s.s. viði og leðri fundust við uppgröftinn og virðast varðveisluskilyrði því vera góð. Undir minjum sem eru sjáanlegar á yfirborði fundust leifar jarðhýsa. Telur höfundur skýrslunnar um rannsóknina það benda til þess að sögu staðarins megi rekja aftur til um ársins 1000. Meðal gripa sem fundust má nefna brot úr klébergspotti og brýnisbúta úr flögubergi. Einnig fannst nokkuð af smíðagjalli og gæti það bent til þess að járnsmíðar og jafnvel önnur handið hafi verið stunduð í kaupstaðnum.

Hættumat: hætta vegna sjávarágangs.

Heimildir: ÓO II, 56-57; SSE; KK III, 81; Árbók 1901, 18; FJ & DB: Oversigt over det Kgl. Danske Vidensk. Selsk. Forhandl. 1908, 95-111; Árbók 1908, 3-8 og Súlur 27, 3-39.

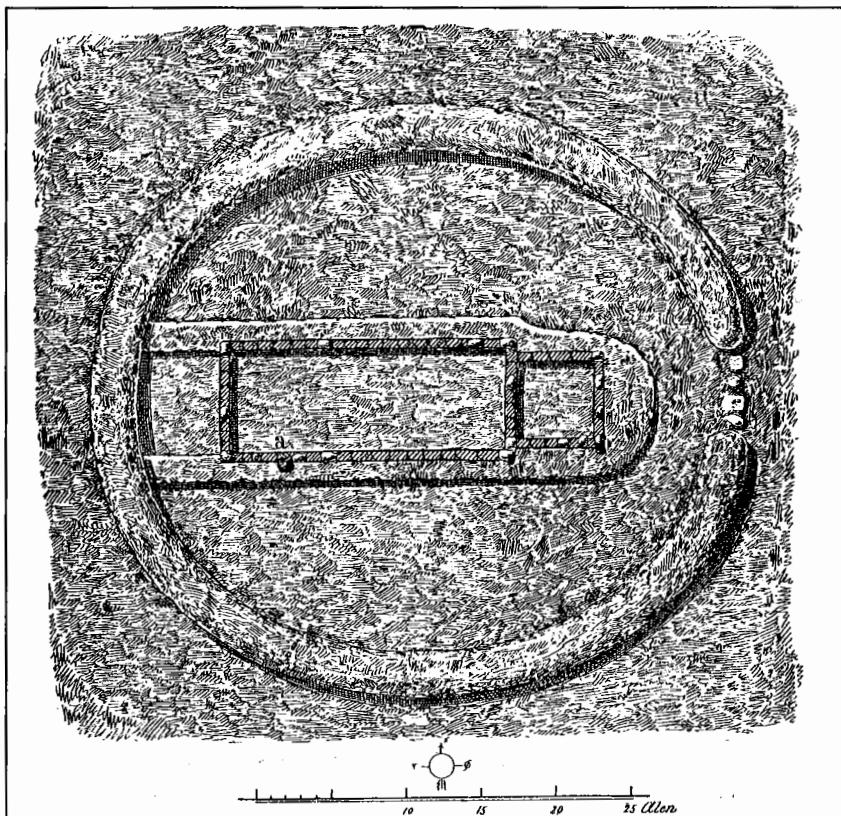
Ey-249:004 tóft+garðlag

kirkja

65°47.075N 18°10.003V

Kirkjutóftin á Gáseyri er 15-20 m vestan við búðartóftirnar á svolítilli hæð á móasvæðinu.

"Rúmlega 50 fetum ofar eða vestar en búðapýrpingin. Þar sem hún er breiðust, sést kringlóttur vegghringur, nokkuð hærri en tóttirnar; hann er nú um 2 feta hár og um 6 feta breiður; innan í þessum hring sést aflöng ferhyrnd tótt í austur og vestur með afhúsi að austanverðu. Þetta eru tóttirnar af hinni gömlu kirkju, sem áður er getið.

Kirkjutóftin á Gáseyri, Árbók hins íslenska fornleifafélags 1908, Viðbætur VI

Milli hennar og hringsins er mjög skammt, svo að eiginlegan kirkjugarð er ekki að ræða. Þvermál hringsins að innanverðu er 80 fet í mesta lagi austur og vestur, ögn minna í norður og suður."

Í rituðum heimildum er getið um kirkju á Gáseyri og sagt að hún hafi brotnað 1359. Kirkjutóft og garður umhverfis sem Kaalund hafði getið í frásögn sinni, eru rétt vestan við búðartóftirnar og grófu Bruun og Finnur í hana. Veggjaleifar sem þeir komu niður á mátu þeir svo að kirkjan hafi verið úr timbri eingöngu, en ekki með torfveggjum. Ekki fundust grafir innan kirkjugarðsins. Ekki geta þeir um verksummerki þau er Brynjúlfur sá þá er hann kom þar nokkrum árum áður.

Árið 1986 grófu Margrét Hermannsdóttir og Bjarni F. Einarsson nokkra prufuskurði á Gásu. Grafnir voru fjórir prufuskurðir, einn í kirkjutóftina og þrír í og við tóftir á sjálfu búðasvæðinu. Við rannsóknina kom í ljós að niðurstaða Finns Jónssonar og Daniels Bruun um að kirkjan hafi verið úr timbri eingöngu er ekki rétt. Kom m.a. fram að uppgröftur þeirra hafi verið takmarkaðri en sýnt var á uppdráttum. Var nú grafið dýpra og lengra út frá veggjum en þeir höfðu gert og kom þá í ljós að torfhlaðinn veggur hefur verið utan um timburveggi kirkjunnar á Gásu.

Hættumat: engin hætta.

Heimildir: BJ: Árb 1901:18; FJ: Árb.1908:1-8; MHA, DB&FJ1907 og Súlur 1987: 3-39.

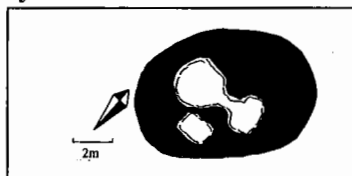
Ey-249:005 Festarklettur/Skipaklettur heimild um lendingu 65°47.127N 18°09.729V

"Fyrrum var Hafnarvogur vestan til við [Gáseyri], en hann hefur nú fyllzt upp. Þar hét

einnig Leira. Vestan hennar var (og er) Skipaklettur (Festarklettur)." segir í örnefnalýsingu. Skipaklettur er beint fram eða austur af búðatóftunum á Gáseyri. Kletturinn hefur nokkuð sigið á síðustu áratugum en hann er þó enn vel greinanlegur 30-40 m austan við búðirnar. Kletturinn er eiginlega klettasylla eða borg, um 1 á hæð þar sem hann ber hæst. Nú er kletturinn ekki lengur í sjávarmáli heldur nokkra metra upp í landi.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-249:006 *Ytri-Steinastekkur* stekkjartóft 65°46.457N 18°10.534V

"Norðurmerkin eru frá Toppeyrarodda um Festarklökk, Miðás og Ytri-Steinastekki, sem er á Efstaási." segir í örnefnalýsingu. Ytri-Steinastekkur er á hól um 100 m vestan vegarins, 15-20 m austan við kálgarðinn (011) og örlítið norðar. Þar eru greinilegar tóftaleifar. Þær mynda eins konar hæð eða hól og á honum má greina dældir og á einstaka stað leifar af grjóthleðslum. Rof er í hólnum og er lögun einstakra bygginga ógreinileg. Tóftirnar eru austan í hól sem er nálægt því að merkjum. Tóftin er um 10 X 10 m að stærð en tæpum 15 m norðvestan við hana er annar hóll, minni en á honum gætu leynst ógreinilegar tóftir, næstum horfnar í landslagið.

Hættumat: engin hætta.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-249:007 *Brandstóft* heimild um tóft 65°46.603N 18°10.590V

"[Á Efstaási] er vallgróin tóft, sem Brandstóft heitir. Brandstóft er á hæð eða ási beint vestan við Brandstóftarbolla." segir í örnefnalýsingu. Brandstóft er 100-150 m sunnan við þjóðveginn. Frá þjóðveginum má greina vegarslóða sem liggur þaðan og í átt að Hellulandi. Þessi vegur var notaður áður en þjóðvegurinn var lagður. Brandstóft er um 1 m austan við þennan vegarslóða. Tóftin stendur austan í ási sem stendur örlítið hærra í landslaginu en lyngsvöxnu móarnir allt í kring. Hún er alveg gróin og illgreinanleg. Hún er eiginlega eins og hæð í landslaginu en þó má greina í henni 2 hvomsur eða bolla.

Hættumat: engin hætta.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-249:008 *Sauðhús* heimild um fjárhús 65°46.641N 18°10.989V

"Syðst og efst í gamla túninu er Sauðhúsavöllur. Þar voru peningahús, er Sauðhús nefndust." segir í örnefnalýsingu. Sauðhúsavöllur var skammt sunnan og ofan við bæinn. Á þessum stað eru nú sléttuð tún og ekkert sést til þeirra útihúsa sem áður stóðu á vellinum.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-249:009 *Gömlugrafir* heimild um mógrafir 65°46.603N 18°10.035V

"Syðst og efst í gamla túninu er Sauðhúsavöllur. ... Þar sunnan við er Grafarmýri með Gömlugröfum, en vestan þeirra heitir Grafarbakki." segir í örnefnalýsingu. Gömlugrafir voru sunnan Sauðhúsvallar og þar var nokkur mótekja áður. Á þessum stað hefur nú allt

verið sléttað og engin merki mógrafanna sjást lengur.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-249:010 *Lónsnaust* heimild um lendingu 65°46.647N 18°09.546V

"[Suðaustur frá bænum heitir] Lónsnaust. Þar hafði Daníelsen á Lóni uppsátur og vann þar að skipasmíðum." segir í örnefnalýsingu. Gásaklettur eða Heimaklettur er í Lónsnausti sem einnig er stundum nefnt Gásavík. Lónsnaust er næstum beint austur af íbúðarhúsunum á Gásum. Norðvestur af þessum klettum var og er enn uppsátur. Lónsnaust er í lítilli og sendinni vík og í henni er enn geymdur bátur.

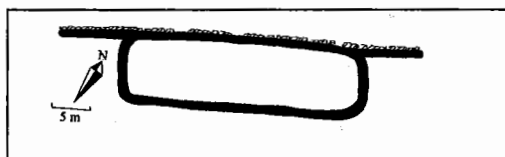
1712: "Heimræði hefur hjer [á Skipalóni] ekkert brúkast sökum vegalengdar til sjóar, en skipsuppsátur hafa Lónsmenn brúkað tollfrí og átölulaust í Gása landi, þegar fiskur gekk inn fjörðinn, sem nú hefur brugðist í margt ár." JÁM X, 179

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-249:011 gerði kálgarður

65°46.434N 18°10.549V

Á hól um 100 m vestan við þjóðveginn og 15-20 m suðvestan við 006 eru greinilegar leifar af gerði. Það er í suðurhlíð hólsins og hallar nokkuð til suðurs. Garðurinn stendur á grasgrónu svæði en allt í kring eru móar.

Hættumat: engin hætta.

Ey-249:012 frásögnaf tóft

65°46.329N 18°09.017V

Rúmlega 100 m vestan við 017 og 30-40 m norðan við merki við Dagverðareyri og austan þjóðvegur er hæð í sléttu túninu. Á þessari hæð, sem er nærri því beint suður af gamla bæjarstæðinu á Gásum, var tóft. Grjót úr henni er norðan í hæðinni. Skammt frá þeim stað sem tóftin á að hafa staðið eru steinhnullungarnir í steinhrúgu. Steinhnullungarnir eru mun stærri en þeir sem eru í hinum steinhrúgunum tveimur sem eru nálægt þeim stöðum sem 017 og 012 voru og ekki líta ekki út fyrir að hafa komið úr venjulegum hleðslum.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Ey-249:013 frásögn af fjárhúsi

65°46.720N 18°09.895V

Um 20 m vestan við steipt fjós í túninu og 5 m norðan við vegarslóða frá íbúðarhúsinu og áfram niður að sjó, var um 120 kinda fjárhús, hesthús og hlaða á milli. Þessi hús voru endanlega sléttuð út um 1980.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Ey-249:014 náma mógrafir

65°46.714N 18°10.714V

Norðan við vegarslóða sem liggur niður að sjó frá íbúðarhúsinu á Gásum er lítil mýri en hún var notuð til svarðartekju og sjást merki grafanna enn um 80-100 m norðaustan við íbúðarhúsið, fast við vegarkantinn.

Hættumat: hætta vegna ábúðar

Ey-249:015 frásögn af fjárhúsi

65°46.752N 18°10.128V

Beint norður af nýja íbúðarhúsinu (en örlítið austar) þar sem braggabygging stendur nú var áður útihús úr torfi og grjóti. Þetta var lítið hús byggt milli 1935-40.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Ey-249:016 frásögnaf tóft

65°46.861N 18°09.588V

Niður við sjó, þar sem nú er yzta og neðsta túnið frá Gásum voru áður allnokkrar tóftir. Tóftir þessar voru um 20 m sunnan við Hvalklett en ekkert sést til þeirra nú. Þarna eru nú sléttuð tún en austan þeirra eru nokkur börð ofan við fjöruborðið. Talið er að þarna hafi verið einhvers konar býli enda voru rústirnar allmiklar, auk þess sem viðarkolamolar hafa sést í börðum sem blásið hafa upp á þessum stað.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Ey-249:017 frásögnaf tóft

65°46.349N 18°10.188V

Um 50 m vestan við 020 og 20 m norðan við merkjagirðingu við Dagverðareyri voru tóftir á milli 020 og 012 þar sem nú er grjóthrúga í sléttu túninu.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Ey-249:018 vegur leið

65°46.992N 18°10.104V

Gamall kerruvegur lá frá Skipalóni að Krókeyri í landi Gása. Þennan veg gerði Daniel Þorsteinsson frá Skipalóni og notaði hann til að aka með kerru sína að eyrinni til að ná í rekavið til húsagerðar. Merki þessa vegar sjást ennþá víða, meðal annars langleiðina frá víkinni í landi Gása og áfram til norðvesturs. Bíslóði hefur þó verið lagður á svipaðan stað á austasta hluta vegarins. Vegurinn liggur að mestu yfir móasvæði.

Ey-249:019 Kvíaklöpp heimild um kvíar

65°46.833N 18°09.932V

Kvíaklöpp er um 400 m norðaustan við íbúðarhúsið á Gásum og nærri beint norður af fjósinu austan bæjar og hefur því verið nær beint norður af gamla bænum. Engar tóftir eru í námunda við klöppina og hafa ekki verið í manna minnum en á 20. öld var búið þar í stuttan tíma. Bærinn var kallaður Kvíar og sjást en rústir þess húss.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Ey-249:020 frásögnaf tóft

65°46.312N 18°10.299V

Fast vestan við þjóðveginn, rétt norðan við merkjagirðingu við Dagverðareyri voru áður tóftir, skammt sunnan við Ytri-Steinastekk 006. Tóftir þessar voru á hæð sem enn er greinileg í horni girðingar. Ekkert sést til mannvirkjaleifa þar nú enda komin rennislétt tún. Nokkrum metrum norðan við hæðina er þó hrúga af grjóti sem rutt var úr tóftinni. Þess hefur verið getið til að þessi efsta tóft norðan við merki væri stekkjarleifar og jafnvel hefur hún verið nefnd Neðri-Steinastekkur. Hins vegar hafa líka verið á lofti hugmyndir um að annar Steinastekkur (en 006) væri til og hann væri þá Syðri-Steinastekkur, en ekki fylgir þeirri sögu hvar sá ætti að hafa verið en eðlilegt er að álykta að sá hefði sá stekkur verið til væri hann í landi Dagverðareyrar.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

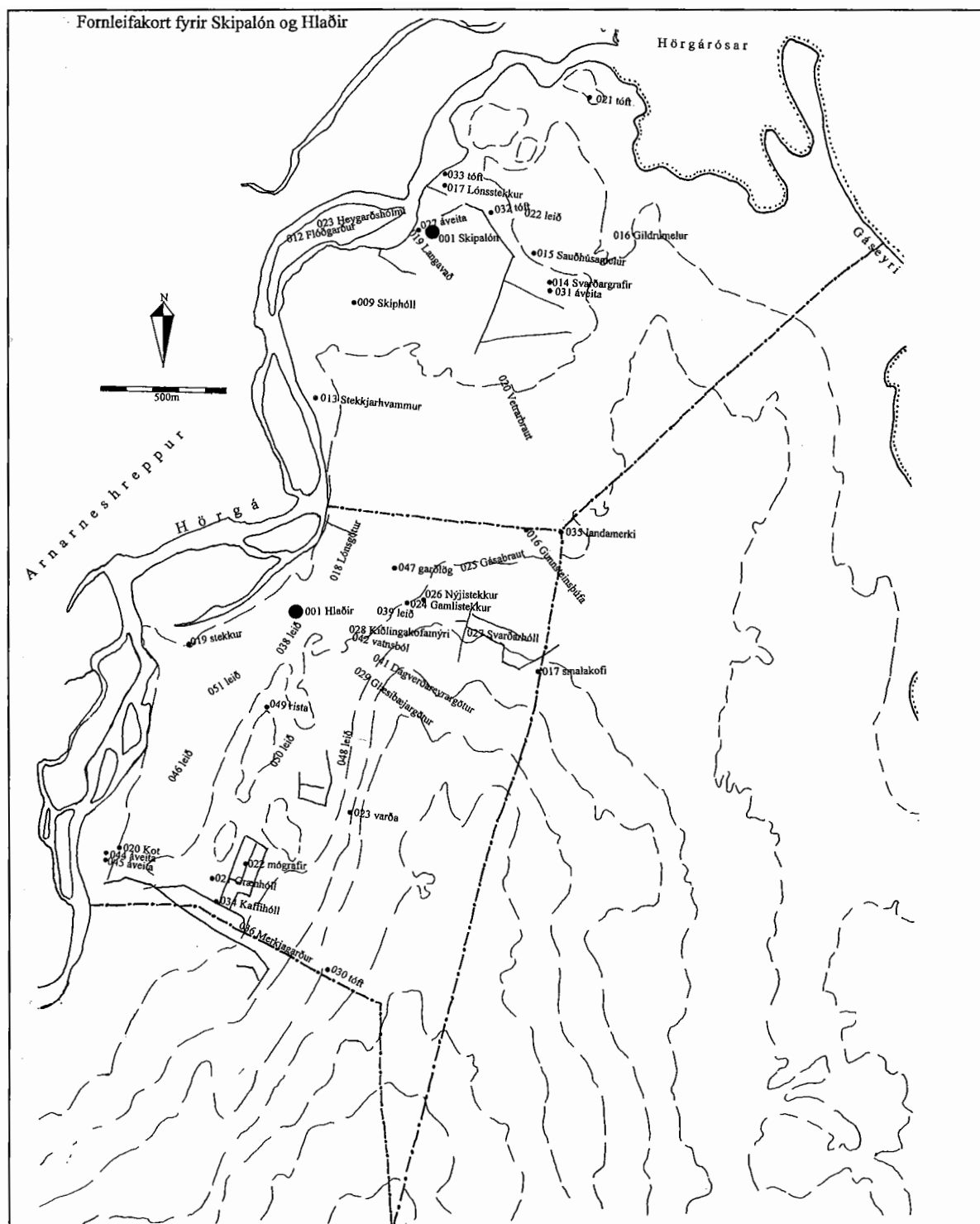
Ey-249:021 Yztuhús heimild um útihús

Túnhornið vestan og norðan við Yztuhús var sléttað um 1870 af danska

jarðbótamanninum Jens Stær, sem Daníelssen á Skipalóni réði hingað til lands, og síðan settist hér að. Nefndist þessi blettur Nýjatún og heitir svo síðan, stundum þó kallaður Hornið. Nýjatún var utan og neðan við gamla bæinn en engin merki voru um hús á þessum stað í minni heimildamanns og ekki er vitað annað en að þau voru norðaustan í túninu.

Á þessum stað eru nú sléttuð tún

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Kort 3. Fornleifakort fyrir Skipalón og Hlaðir

Ey-250 Skipalón

20 hdr. 1712. Konungsjörð.

"Eystenn son Rauðúlfs Oxna-Pórissonar nam land niðri frá Bægisá til Kræklingahlíðar ok bjó at Lóni. Hans son var Gunnsteinn, er átti Hlíf ..." Landnámabók (S/H), ÍF I, 259. "Sá maðr bjó at Lóni í Horgárdal, er Gunnsteinn hét, mikilmenni ok auðigr ok talðr með inum stærrum monnum. Hann átti konu þá er Hlíf hét. ... Halldóra hét dóttir þeira; hon var væn kona ok vel skapi farin. Sá kostr þótti vera einhver beztr fyrir sakir frænda ok mest kunnostu ok framkvæmðar hennar. Þessar konu bað Glúmr ... er hon fostnuð Glúmi með miklu fé .." Víga Glúmssaga, ÍF IX, 35.

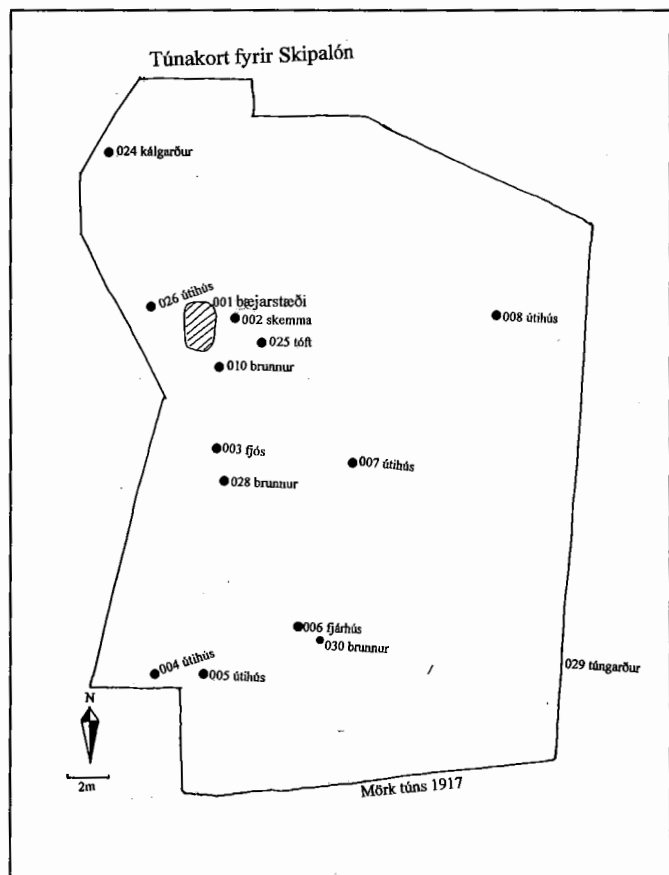
1917: 7,7 teigar. 1/2 slétt. Garðar 436 ferstikur.

Ey-250:001 Skipalón bæjarstæði bústaður 65°47.232N 18°11.987V

Gamli bærinn sem merktur er á túnakort frá 1917 kallast Lónsstofa og stendur enn. Þorsteinn Danielssen byggði hana árið 1824. Lónsstofa er samtals 155 m² á tveimur hæðum. Nú er Skipalón í eyði en húsið stendur enn þó að fyrir nokkru hafi verið steipt utan um timburverkið. Núverandi eigendur hafa ánaðnað Þjóðminjasafni íbúðarhúsinu. Íbúðarhúsið stendur á sléttu hlaði og bæjarhóll er ekki greinanlegur. Enn eldri bær, úr tofri og grjóti stóð á svipuðum stað og timburhúsið nú, en þó norðar, líklega á svipuðum stað og fjósið. Fyrir framan dyrnar á timburhúsinu er hella og á hana er letað ártalið "1824". Fyrir ofan dyrnar er útskorin fjöl þar sem stendur "Skipalón 1824".

Hættumat: engin hætta.

Heimildir: Túnakort 1917.

Ey-250:002 hús skemma
68°47.211N 18°11.864V

Pakkhúsið sem merkt er inn á túnakort og byggt var 1843 stendur enn. Pakkhúsið er í umsjón Þjóðminjasafns Íslands og það hefur nýlega verið lagfært. Pakkhúsið er um 5 m austan við íbúðarhúsið á Skipalóni. Það var smíðað sem smíða- og geymsluhús en einnig voru haldnar skemmtanir og brúðkaupveislur í húsinu. Húsið er nú friðað.

Hættumat: engin hætta.

Heimildir: Túnakort 1917.

Ey-250:003 heimild um fjós

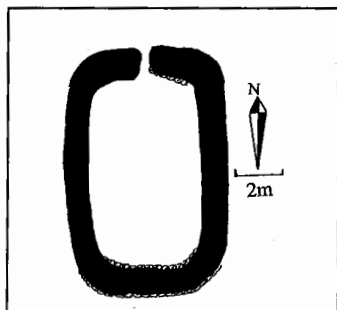
65°47.169N 18°11.939V

Um 50 m sunnan við 002, rétt austan heimreiðar var áður fjós. Nú hefur alveg verið sléttað yfir leifar þess en svolítil hæð er í túninu þar sem það stóð.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.**Heimildir:** Túnakort 1917.**Ey-250:004**

útihússtóft

65°47.145N 18°12.072V

170 m sunnan við íbúðarhúsið á Skipalóni og 0,5 m vestan við heimreiðina er útihússtóft. Hún er 6-8 m vestan við 005. Á túnbletti en vestan við tóftina tekur við smápýfð brekka niður að mýrlendi sem liggur enn vestar niður að Hörgá. Húsið er eitt hólfi, 10 X 7 m að utanmáli. Það snýr N - S og er op á norðurhliðinni. Suðurveggur tóftarinnar er langheillegastur og er hann um 1,8 m á hæð, grjóthleðsla þar af um 1 m en torf þar ofaná. Áður hefur túngarður legið á milli þessa húss og 005 en hann var jafnaður þegar heimreiðin var

gerð fyrir nokkrum árum.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.**Heimildir:** Túnakort 1917.**Ey-250:005** heimild um útihús

65°47.165N 18°12.004V

Um 2 m austan við heimreiðina og 6-8 m austan við 004 má enn sjá undirstöðu útihúss sem þar stóð 1917. Seinna stóð braggi á þessum stað en ekki sjást leifar hans lengur. Túngarðurinn liggur að þessari tóft og hefur beygt til vesturs hjá henni en ekki er sá hluti garðsins greinilegur lengur þar sem honum var jafnað undir heimreiðina. Þarna má sjá ferhyrndan, upphleyptan kassa. Leifar útihúss á þessum stað voru sléttaðar 1996.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.**Heimildir:** Túnakort 1917.**Ey-250:006** hleðsla fjárhús

65°47.145N 18°11.904V

Vegghleðsla er um 70 m sunnan við 007 og 40-50 m austan við heimreiðina. Hún er veggur úr fjárhúsum sem áður stóðu á þessum stað. Veggurinn er um 10 m á lengd en aðrar leifar hússins voru sléttaðar með jarðýtu 1996.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.**Heimildir:** Túnakort 1917.**Ey-250:007** heimild um útihús

65°47.170N 18°11.834V

Um 60 m austur af 003 og um 70 m norðan við 006 var samkvæmt túnakorti frá 1917 útihús þar sem nú eru sléttuð tún.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.**Heimildir:** Túnakort 1917.**Ey-250:008** heimild um útihús

65°47.196N 18°11.648V

Um 140 m austan við Lónsstofu og 40 m vestan við túngarðinn var samkvæmt túnakorti

frá 1917 útihús þar sem nú eru sléttuð tún.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: Túnakort 1917.

Ey-250:009 *Skipphóll* álagablettur legstaður 65°47.168N 18°12.332V

"Vestur frá túninu er geysilega stór hóll, sem Skipphóll nefnist. Líkist hann dálítið skipi á hvolfi ... og auðvitað fylgir gömul munnmælasögn um að þarna sé heygður einhver forn höfðingi í skipi sínu, þó að hóllinn sé miklu stærri en svo, að geta verið mannaverk. Ekki er talið fýsilegt að grafa í hólinn, því að þá telja munnmælin að Hörgá flæði fljótlega yfir hólmana og engið og eyðileggi það að meira eða minna leyti." segir í örnefnalýsingu. Skipphóll er aflangur melhóll, um 500 m suðvestan við Skipalón. Hóllinn er um 10 m hár þar sem hann er hæstur.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-250:010 hleðsla brunnur 65°47.228N 18°11.894V

Brunnur bæjarins á Skipalóni stendur enn óskemmdur um 12 m suðaustan við Lónsstofu og um 1,5 m vestan við heimreiðina. Yfir brunninn hafa verið lagðir plankar en undir þeim er brunnurinn alveg heill. Hann er hlaðinn í hring og um 2 m í þvermál. Efst er timbur í brunninum.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-250:011 *Skiphólmi* örnefni

"[Í Hörgá] er Skiphólminn vestan Selhólmans." segir í örnefnalýsingu. Hólmi á Hörgá.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-250:012 *Flóðgarður* garðlag áveita

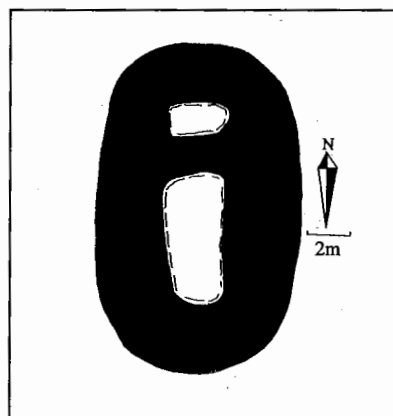
"[Lónseyjan] skiptist í Efrieyju og Neðrieyju af svonefndum Flóðgarði." segir í örnefnalýsingu. Lónseyjan er norð- eða norðaustan við bæinn. Garðurinn á henni er enn greinanlegur og sést frá landi.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-250:013 *Stekkjarhvammur* stekkjartóft

65°46.922N 18°12.515V

"Vestast í landareigninni eru hvammar tveir, Votihvammur og Stekkjarhvammur. Sá síðarnefndi er lítill en í honum eru tóftabrot." segir í örnefnalýsingu. Stekkjarbrotin sjást ennþá. Þau eru á lítilli hæð 200-300 m vestan við veginn og um 100 m austan við ána. Stekkurinn er nærri því að vera mitt á milli Skipalónsbæjar og merkja við Hlaðir. Í kring er hagi. Tóftin sést vel að sökum þess að hún stendur hærra í landslaginu en lögun hennar er ekki jafnljós. Tóftin virðist hafa skipst í tvö hól en erfitt er að greina op á milli þeirra né inn í tóftina. Hún er 13 X 7 m að stærð og mest um 0,5 m á hæð.

Hættumat: engin hætta.

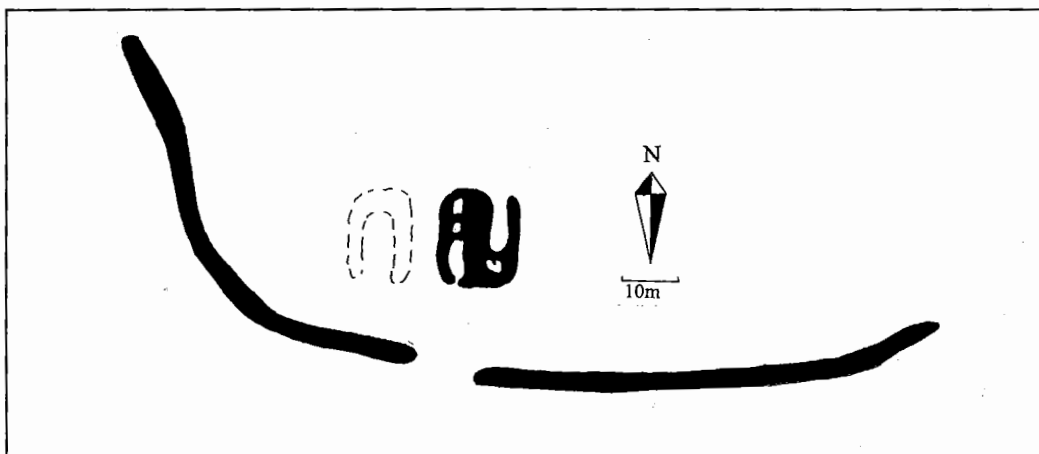
Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-250:014 *Svarðargrafir* náma mógrafir 65°47.009N 18°11.440V

"Skammt austan við túnið er Svarðarhóll og Svarðargrafir. Er hóllinn einnig nefndur Grafarhóll og Lónsgrafarhóll." segir í örnefnalýsingu. Í viðbótum er talað um Grafarmýri sunnan við Sauðhúsamel, og sagðar þar fjölmargar svarðargrafir. Svarðargrafirnar eru sunnan eða suðvestan við Sauðhúsamel og sjást merki þeirra enn greinilega á mýrarsvæðinu sem þarna er. Grafirnar eru 10-20 m norðan við 031. Þær eru mjög greinilegar og eru á um 80 X 100 m svæði.

Heimildir: Ö-Glæs, + viðbætur.

Ey-250:015 *Sauðhúsamelur* tóft+garðlag fjárhús 65°47.184N 18°11.428V

"Skammt austan við túnið er Svarðarhóll og Svarðargrafir. Norðaustur þaðan er hár hryggur, sem Sauðhúsamelur heitir ..." segir í örnefnalýsingu. Á Sauðhúsamel er nú endurvarpsstöð og skógarreitur. Skógarreiturinn er afgirtur og hefst skammt vestan við vegarslóðann að endurvarpsstöðinni (og malarnámu sem er norðaustan hennar). Austast í hólfinu má greina myndarlegan garð, um 150 m langan, og liggur hann rétt sunnan við tóftirnar af fjárhúsunum. Sauðhúsamelur er nokkuð gróinn lyngi og sunnan og vestan í honum er skógrækt. Á því svæði sem fjárhústóftin er, er hins vegar töluverður grasvöxtur. Tóftin er 16 X 12 m og skiptist í 5 hólf. Ekki sjást grjóthleðslur í henni en hæst eru veggirnir um 0,6 m. 3 m vestan við tóftina er upphækkun svipuð á lengd og tóftin. Upphækkun þessi lítur út fyrir að geta verið leifar af húsi. Garðlag liggur sunnan og vestan í Sauðhúsmelnum fram hjá tóftunum um 10 m frá þeim.

Hættumat: engin hætta.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-250:016 *Gildrumelur* örnefni refagildra 65°47.254N 18°10.876V

"Skammt austan við túnið er Svarðarhóll og Svarðargrafir. Norðaustur þaðan er hár hryggur, sem Sauðhúsamelur heitir, en austan hans er Gildrumelur ..." segir í örnefnalýsingu. Gildrumelur er næsti melur austan við Sauðhúsmel 015 en næsti melur vestan við Gásamel. Á þessum stað eru nokkrir klettur og stórgrýti en engin merki um

gildir sjást þar nú. Heimildamenn telja að Gildruheitið sé ekki tilkomið vegna þess að þar hafi verið manngerðar gildir heldur sökum þess að melurinn er stórgrýttur og erfiður yfirferðar.

Heimildir: Ö-Glæs.

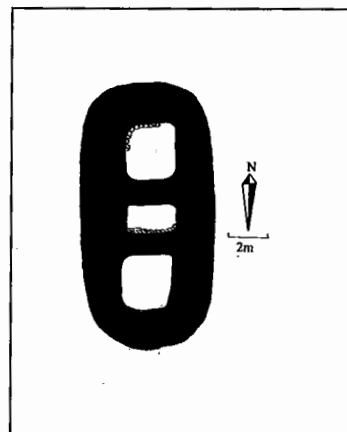
Ey-250:017 *Lónsstekkur* stekkjartóft

65°47.398N 18°11.524V

"Stekkjarlautir eru við Sauðhúsmelinn." segir í örnefnalýsingu. Í viðbótum við hana segir: "og sést enn fyrir stekknun, Lónsstekki." Norður af bænum eru lautir eða bollar og melar á milli. Stekkjartóftin er í einni þessara lauta, norðaustur af bænum. Í botni lautarinnar er vatn en tóftin er 8-10 vestan við vatnið, norðarlega í lautinni. Vatn er í botni lautarinnar en hlíðar hennar eru lyngvaxnar. Tóftin er 13 X 7 m að stærð og skiptist í þrjú hólf. Veggir eru mest um 0,8 m á hæð og er tóftin öll mjög skýr. Grjót sést í vegghleðslum.

Hættumat: engin hættu.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-250:018 *Gamlistekkur* örnefni

stekkur

65°42.421N 18°11.626V

"Norður frá túninu eru Sundin. Gamlistekkur er norðan Sundanna." segir í örnefnalýsingu. Stekkjarlautir eru norðan og norðaustan við Skipalón. Gamlistekkur er nafn á mel en ekki eru neinar tóftaleifar á melnum sjálfum. Melurinn er hins vegar skammt frá bæði Lónsstekki 017 og 033 og gæti verið að hann hafi dregið nafn af annarri hvorri tóftinni.

Hættumat: engin hættu.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-250:019 *Langavað* heimild um vað

65°42.243N 18°11.991V

"Vað á Hörgá vestur af Skipalónsbæ heitir Langavað, en ekki er unnt að fullyrða, hvar það var, nákvæmlega." segir í örnefnalýsingu. Vöð á Hörgá frá Skipalóni hafa breyst mikið í gegnum tíðina, samhliða því að farvegur árinna tekur breytingum.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-250:020 *Vetrarbraut* heimild um leið

65°47.212N 18°11.964V

"[Þorsteinn Danielsson] lét gera svonefnda "Vetrarbraut" yfir mýrlendið í átt til Kræklingahliðar svo hann gæti flutt þangað hey að vetri og sést enn móta fyrir brautinni." segir í Byggðum Eyjafjarðar. Í örnefnalýsingu Dagverðareyrar stendur: "Frá norðvesturhorni túnsins á Dagverðareyri liggur slétt drag, eða grunn lág upp eftir milli Stekkjaráss og Reiðgötuáss, meðfram Hvasshóli og Gunnsteinsþúfu í átt til Skipalóns. Þetta var vetrarvegur Útfirðinga, einkum þegar sleðafæri var. Munnmæli lifa um það, að þetta sé ævaforð vegagerð, hafi í fornöld verið rudd þarna braut um skóg, er þarna hafi verið á hálsinum. Ekki er unnt að fullyrða, hvort þarna er um forn mannaverk að ræða, en öruggt mun mega telja, að Danielsen á Skipalóni hafi (fyrir um það bil 100 árum) látið lagfæra þennan "veg", ef það hefur þá ekki verið upphaf (og endir) framkvæmdarinnar. Þessi leið var jafnan nefnd Vetrarbrautin." Ekki sést móta fyrir brautinni í námunda við Skipalónsbæinn en brautin lá þaðan að Kræklingahlið.

Heimildir: BE.II.

Ey-250:021

tóft

65°42.549N 18°11.165V

"Niðri við Hörgá er Trjábakki og Trjábakkamelur, en utar og austar Flæðarbakki og Flæðarmelur." segir í örnefnalýsingu. Vegurinn sem liggur að endurvarpsstöðinni liggur áfram til norðurs fram hjá malarnámunni en beygir svo til austurs. Norðan við slóðann liggur Flæðamelur en í hann er dæld eða laut um 50 m norðan við veginn. Í laut þessari er tóft. Allt í kring eru melar en botn bollans er þýfður. Tóftin er norðarlega í bollanum. Hún er sigrin en þó má greina að hún er um 10 X 5 m að stærð og tvö hólf. Tóftin snýr

norður-suður.

Hættumat: engin hætta.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-250:022

gata

leið

65°47.232N 18°11.895V

Leið að Skipalóni lá áður spölkorn norður fyrir bæinn, yfir smálæk norðan við bæinn og sjást þar enn leifar af brú. Vegurinn liggur áfram til norðurs í gegnum hlið og yfir hluta melanna en beygir svo til austurs og yfir Sauðhúsmel. Þaðan lá vegurinn áfram til suðausturs á svipuðum stað og vegurinn frá endurvarpsstöðinni er nú. Eftir það lá hann á svipuðum slóðum og þjóðvegurinn gerir í dag.

Ey-250:023

Heygarðshólmi

tóft

heygarður

"Á Efríeyju er Heygarðshólminn, Víðishólminn og Valgerðareyrin." segir í viðbótum við örnefnalýsingu Skipalóns. Heystæði er enn greinilegt á Efríeyju. Það var notað til að geyma heyfeng úr eyinni en um vetur var farið á sleðum yfir Hörgá og heyið sótt.

Heimildir: Ö-Glæs + viðbætur.

Ey-250:024

gerði

kálgarður

65°47.287N 18°11.954V

Gömul garðlög eru 70-80 m norðvestan við bæinn. Þau eru í mel sem er beint austur af Hörgá og liggja í nokkrum halla. Garðurinn er fremur gróinn en þó virðist hægt að greina á þessum stað 2 reiti. Gerðið er samtals um 30 X 18 m að stærð og skiptist upp í tvo reiti.

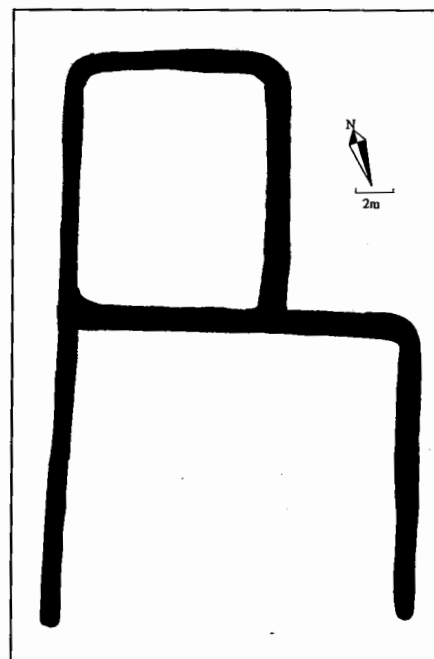
Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Ey-250:025 tóft

65°47.220N 18°11.819V

Um 20 m suðaustan við Lónsstofu er hóll þar sem greina má að einhvern tíma hafa verið mannvirki. Dældir eru í hólnum en erfitt að greina nákvæma lögun þess sem þarna hefur verið. Hóllinn er ávalur og grasi gróinn: Hann er um 40 X 40 m að stærð og mest um 2 m á hæð. Heimildamenn hafa ekki heyrt um hvaða mannvirki.

Hættumat: hætta vegna ábúðar

Ey-250:026 útihústóft

65°47.229N 18°11.009V

15-20 m austan við Hörgá, beint niður eða vestan við Lónsstofu stendur hálfhrúnið útihús. Það er byggt inn í brekkuna og þakið er að hluta hrúnið ofan í húsið. Húsið er eitt hól, með timburstafni. Það 4 X 3 m að stærð.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Ey-250:027 garðlag áveita

65°47.242N 18°12.031V

20-30 m norðvestur af bænum og 25-35 m austur af Hörgá liggur garðlag í mýri sem þar er. Garðurinn er um 10 m norður af 026. Hann sést á 20-30 m bili að ánni en verður svo óljósari og hverfur í landslagið. Túngarðurinn liggur að hluta út í engjarnar miklu sunnar en þessi garðbútur í mýrinni gæti hugsanlega verið leifar upphaflegs túngarðs þó út í mýrar sé komið. Það verður þó að teljast fremur ólíklegt fyrir þær sakir að mun norðar má greina vesturenda túngarðsins þar sem hann liggur yfir hæðir og hóla og endar við bakka Hörgár.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Ey-250:028 frásögn af brunn

65°47.166N 18°11.932V

Rétt suðaustan við 003 var áður brunnur sem m.a. var notaður til að kæla mjólk. Brunnurinn var hlaðinn en rutt var ofan í hann 1996. Engin ummerki um hann er að sjá í túni nú.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Ey-250:029 garðlag túngarður

65°47.110N 18°12.011V

Á Skipalóni sjást enn leifar mikils og vandaðs túngarðs. Hann er rofinn á nokkrum stöðum en nær þó nokkurn veginn umhverfis túnin. Yfir hann hefur verið sléttað að austan og hluti af norðurhlið hans er líka horfin. Að vestan nær túngarðurinn út í mýrlendi

og sést þar að hluta en er að líkum sokkinn nokkuð á þeim slóðum. Lengd garðsins sem enn sést er um 500 m.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Ey-250:030 frásögn af brunn 65°47.122N 18°11.975V

Brunnur var beint austan við 006. Hann var notaður fyrir útihúsið en 1996 var rutt ofan í hann og ekki sjást merki hans í túninu.

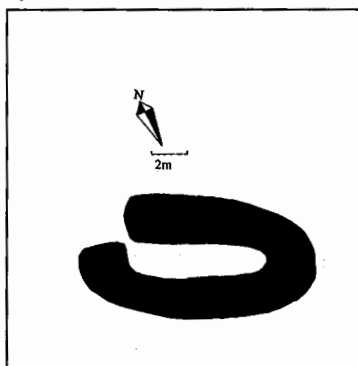
Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Ey-250:031 garðlag áveita 65°47.008N 18°11.369V

Garðlag liggur yfir mýrarnar sunnan við Sauðhúsamel. Mýrarnar eru austan túna á Skipalóni, norðan þjóðveggar en vestan vegarins að endurvarpsstöðinni. Garðurinn liggur frá austri til vesturs. Hann er skammt, 10-20 m, norðan við svarðargrafirnar (014). Garðurinn er um 300 m langur og liggur beint yfir mýrarnar.

Hættumat: engin hætta.

Ey-250:032 tóft 65°47.303N 18°11.790V

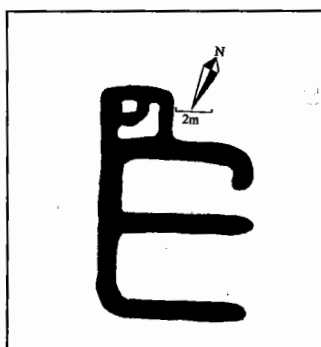

Um 20 m norðan við túngarðinn (029) og 5 m austan við vegarslóða sem liggur í gegnum hlið litlu sunnar, eru tóftarleifar. Austan við er skurður og þar austur af taka við tún. Tóftin stendur neðan við melhól rétt norðan við túnjaðar. Hún er einföld, 12,5 x 5 m að utanmáli.

Hættumat: engin hætta.

Ey-250:033 tóft

65°47.453N 18°11.474V

Í næstu laut beint norðan við Lónsstekk (017) er önnur tóft. Þessi laut er mun minni og grynri og tóftin sem er í henni er grónari. Engar grjóthleðslur í þessari tóft. Hún er í dæld með lyngmóa en vallendisblettur er í botninum á bollanum. Tóftin er 10,5 X 7 m að stærð og skiptist í 4 hólfi. Tvö stór hólfi eru hlið við hlið og inngangur inn í þau á austurhlið. Norðan við nyrðra hólfið er annað lítið hólf og inn í því er annað enn minna.

Hættumat: engin hætta.

Ey-251 Hlaðir

40 hdr. 1712. Möðruvallaklaustureign. Fyrst getið 1192: "En um vorið kvongaðist Illugi [Jóseppson] og fékk þeirrar konu er Finna hét og bjó að Hlöðum." Guðmundar saga dýra, Sturl, 139.

1197: "Eitt sinn bar saman fund þeirra Illuga frá Hlöðum [og Erlendar rauða vistmanns í Skjaldarvík og vó Erlendur Illuga]." Guðmundar saga dýra, Sturl, 155.

1318 átti Grímseyjarkirkja "ad Jone ad hlodum. c." DI II, 442.

6.11.1447 eru Hlaðir meðal Möðruvallaklaustursjarða og voru þar 7 kúgildi og 2 hdr í landskuld - DI IV, 711.

1525 voru Hlaðir meðal Möðruvallaklaustursjarða - DI IX, 318.

1569 voru hlaðir meðal Möðruvallaklaustursjarða og voru þar þá 5 kúgildi - DI XV, 364.

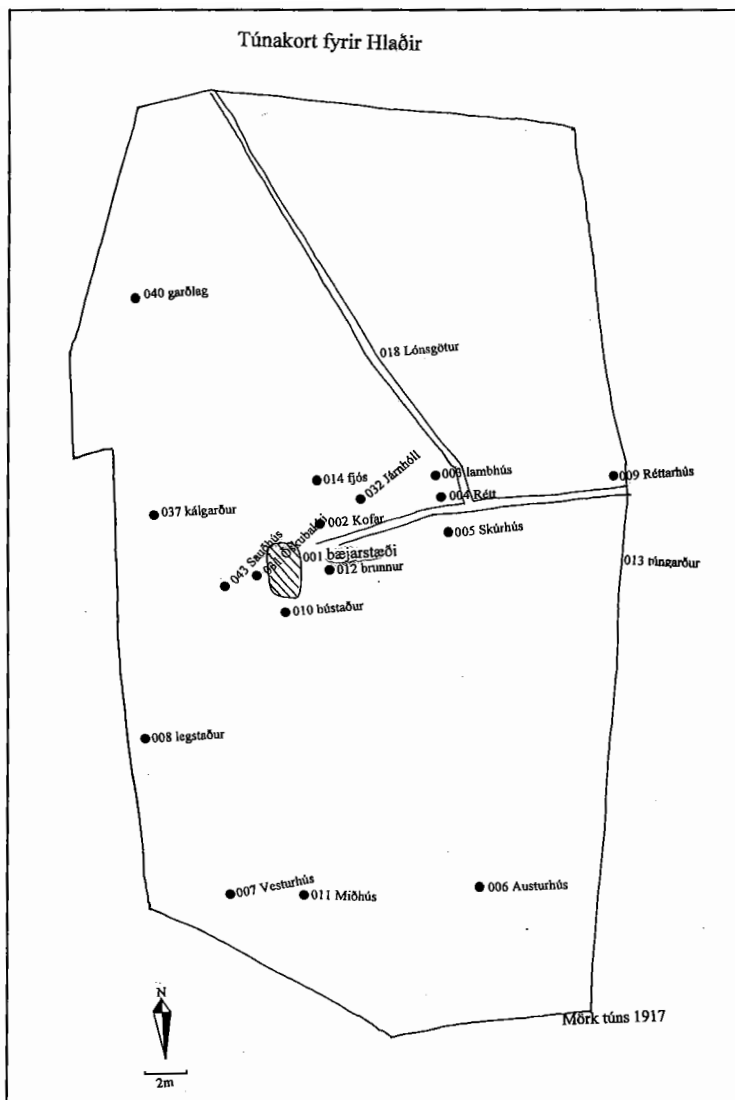
1570 voru hinsvegar 4 kúgildi, þar af 1 kýr gömul - DI XV, 367.

1712: "Jarðardýrleiki xlc, og so tíundaðist inn til næstu xviii ára. Þá var engi tekið frá jörðunni, sem liggur fyrir vestan Hörgá og kallast Hlaðnahólmi, og hefur jörðin síða tíundast fyrir xxx c, en klaustrið beitir síðan þetta engi." JÁM X, 177. Hlaðir ll, íbhús árið 1988 á 1500 m² lóð úr Hlaðalandi, í túnjaðrinum.

1917: 9,1 ha. Allt slétt. Sáðreitir 1330 m².

"Árlega var unnið að miklum jarðbótum. [...] Þegar Stefán [Stefánsson] kom að Hlöðum var túnið lítið annað en Austurvöllurinn og Útvöllurinn og kragi umhverfis fjárhúsin á Vesturvellinum. Fóðraði það þá tvær kýr og vetrung, en þó laklega. Þegar ég fór að heiman [Steindór Steindórsson fór að heiman 1922] var það um 30 dagsláttur og heyfengur í meðalári um 350 hestar." [...] Kartöflurækt var mikil eftir því, sem þá gerðist, því nær engir garðar voru þá á fjölda bæja, og þar sem þeir voru, þá aðeins litlar holur. Á Hlöðum var meðaluppskera um 20 tunnur." SS, 89 og 91.

Ey-251:001 *Hlaðir* bæjarstæði bústaður 65°46.416N 18°12.652V

Bærinn var á svipuðum slóðum og bæjarhúsið á Hlöðum I er nú en gamli bærinn náði þó töluvert lengra til austurs og aðeins lengra til suðurs. Á þessum stað er nú steipt íbúðarhús, hlað og útihús. Lítil bæjarhóll er greinanlegur á þessum stað, hann er mjög lágur og útflattur enda hafa fundist vísbendingar um að bærinn hafi fluttst til á takmörkuðu svæði í gegnum aldirnar. Þegar grafið var fyrir mykjuhúsi (1915-20) norðaustan við íbúðarhúsið var komið niður á bæjaleifar. "Á Hlöðum var torfbær mikill að ummáli og rúmgóður. Var hann allur nýreistur að kalla, er ég [Steindór Steindórsson] fyrst man 1905. Baðstofan var fárra ára, reist fyrir aldamótin, en frambær allur reistur árið áður, nema gamla eldhúsið, sem eitt stóð eftir af gamla bænum. Fjósið, sem var áfast við bæinn var reist einu eða tveimur árum seinna." [...]

Bærinn var í þremur lengjum eða langhúsum. Sneri framhliðin til vesturs. Var hún úr timbri, einnig voru stafnar á framhúsi úr timbri niður að lofti. Eins var dálítill timburþríhyrni á bústafni. Veggir voru þykkir 2-2 1/2 alin bæði út og innveggir. Neðsti hluti þeirra var hlaðinn úr torfi og grjóti, en klömbruveggir ofar." Bæjardyr voru á framhlið, norðan við miðju og þrískipt loft var í framhúsinu öllu. Inn af bæjardyrum voru göng sem voru þiljuð frá stofu og skemmu að sunnan en Norðurhúsi að norðan. Þegar gengið var eftir ganginum í húsið mitt var Gamla eldhúsið afþiljað norðan megin en Eldavélarhús og búr inn af því að sunnan. Austast eða innst var síðan fjós að norðan og baðstofa að sunnan." SS, 26-28.

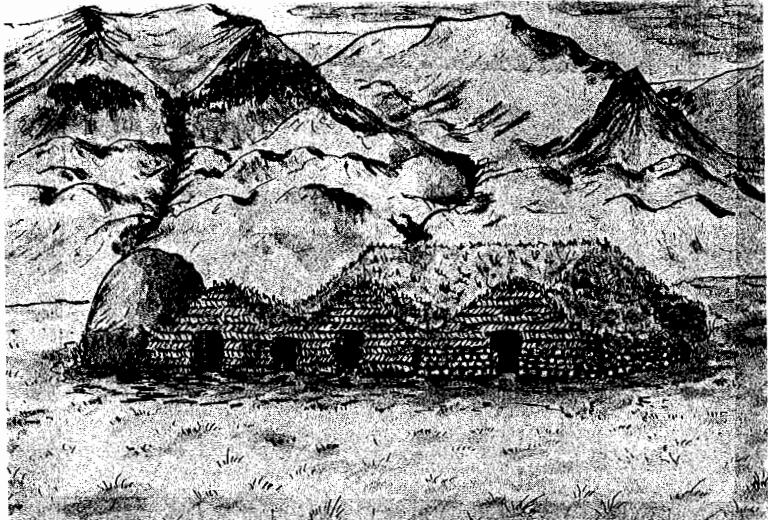
Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: Túnakort 1917 og SS, 26-28.

Ey-251:002 Kofar heimild um útihús 65°46.415N 18°12.522V
Útihús kölluð Kofar voru 2-4 m norðaustan við gamla bæinn þar sem nú er vélageymsla og hlað. Kofarnir náðu þó ekki eins langt til austurs og vélargeymslubragginn. "Rétt

norðaustan við bæinn var allstór húsapýrping, sem í daglegu tali var nefnd Kofar. Á milli suðvesturhorns Kofanna og norðausturhorns fjóssins var mjótt hlið, rétt nægilega breitt til að aka í gegnum það vagni. Syðst var hesthús [...] en fyrir norðan eldiviðargeymsla hans [Halldórs], en nyrst var eldiviðargeymsla búrsins." [...] Bak við hesthús Halldórs átti hann litla heyhlöðu, en að baki hinna kofanna var gamla fjósið, og það var gengið í það úr eldiviðargeymslunni. Þetta fjós var eitt merkilegasta hús, sem ég [Steindór Steindórsson] hefi séð. Það var 5 kúa fjós og engin spýta í því. Inngangurinn í það hafði áður verið útidyr, og var gengið beint inn í flórinn, og var þakið yfir honum hlaðið úr sama streng, eins og raunar mestur hluti af hleðslum. [...] Vestast í pýrpingunni var fjóshlaðan.

Hún tók rúmlega 100 hesta af töðu. Stefán byggði hana rétt fyrir aldamótin [...] Norðan við eldiviðarkofann var gamalt fjárhús. Var það stundum notað fyrir hrúta, og hét því hrútakofi, annars tók það rúmlega 20 ær, sem stundum voru hirtar þar. Síðar var það notað sem svarðargeymsla, en kartöflur, sem geyma átti til vors, oft grafnar niður í kolagólfíð, og geymdust þar vel. Þessi kofi var

Framhlið kofanna til austurs. Teikning Þorbergs Hinrikssonar eftir rissi D. B. Frá vinstri: Heykuml, hesthús, inngangur í fjós, hrútakofi, fjárhús. Nýja fjóshlaðan að baki.

áreiðanlega meðal elstu jarðhúsanna næst gamla fjósinu, og var áreiðanlega yfir 100 ára. Norður af fjóshlöðunni var síðar byggt mykjuhús, steypað að innan en með torfveggjum." SSHlaðir, 31-33 og teikning, 32.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: SSHlaðir, 31-33 og Túnakort 1917.

Ey-251:003 heimild um lambhús 65°46.425N 18°12.489V

"[Austan við Járnhól og Járnhólslaut] er annar Leyningur, og Hesthúshóll sunnan við hann. Austan í hól þessum eru Lambhús utan við heimreiðina." segir í örnefnalýsingu. 65-70 m norðaustan við gamla bæinn voru lambhús. Á þessum stað standa nú steypð útihús. "...en austan í honum [Hesthúshól] stóðu Lambhús,..." "Beint austur af bænum voru hús sitt hvoru megin við heimreiðina Lambhús, tvö fyrir norðan fyrir 60 fjár, ..." SSHlaðir, 14, 33

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: Ö-Glæs og SSHlaðir, 14, 33.

Ey-251:004 Rétt heimild um útihús 65°46.433N 18°12.498V

Um 70 m NNA við gamla bæinn var útihúsið (004), en það var fast upp við 003. Húsið hlaðið úr torfi og grjóti og var ein hlið þess veggur Lambhúsanna (003). Húsið var fast norðan við gömlu heimreiðina sem sést óljóst á þessum stað.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

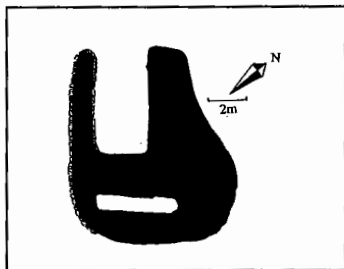
Heimildir: Túnakort 1917.

Ey-251:005 *Skúrhús* heimild um útihús 65°46.394N 18°12.536V
"[Austan við Járnhól og Járnhólslaut] er annar Leyningur, og Hesthúshóll sunnan við hann. Austan í hól þessum eru Lambhús utan við heimreiðina. Þar enn sunnar voru áður hesthús, og svonefnd Skúrhús." segir í örnefnalýsingu. Um 70 m norður af gamla bænum en fast sunnan við gömlu heimreiðina (og útihús 004) var annað útihús samkvæmt túnakorti og var það kallað Skúrhús. Á þessum stað standa nú útihús, miklu stærri en þau gömlu enda hafa þau verið stækkuð til suðurs. Gömlu húsin sem þarna stóðu voru endanlega rifin milli 1960-70. "Sunnan við [fjárréttina] voru Hesthús og Skúrhús sambyggt þeim, en syðst í þeirri samstæðu verkfærageymsla..." Beint austur af bænum voru hús sitt hvoru megin við heimreiðina Lambhús, fyrir 60 fjár, en hesthús einnig tvö að sunnan.[...] Árið 1912 var syðra hesthúsið rífið og byggð þar tvö hús undir sama þaki og þil austanundir. Annað var hesthús, en hitt fjárhús fyrir 26 kindur. Við hvorttveggja þessi hús voru hlöður, en einnig of litlar, tók þó hvor þeirra rúma 100 hesta." SSHlaðir, 14, 33

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: Ö-Glæs, SSHlaðir, 14 og 33.

Ey-251:006 *Austurhús* fjárhústóft 65°46.305N 18°12.573V

"Túnið austan Leynings, suður frá bæ og heimreiðargötu heitir Austurvöllur, og Austurhús heita fjárhúsin þar sunnarlega á túninu." segir í örnefnalýsingu. "Suður frá bæ og heimreiðargötum, austan Leynings heitir Austurvöllur, sléttur að kalla. [...] Austurhús voru fjárhús sunnarlega á honum. Austurhús, einnig tvö hús með hlöðu. Rúmuðu hvor um sig rúmlega 60 fjár og þurfti að setja heyfúlgur í þær á haustin." SSHlaðir, 14, 33 Húsin voru byggð fyrir 1850. Um

160-170 m suðvestan við gamla bæinn sjást enn leifar Austurhúss sem voru sambyggð fjárhús og hlaða bak við. Austurhús er um 30 m norðaustan við þjóðveg og 10-20 m austan við bæjarlækinn, sunnarlega í túni. **Hættumat:** hætta vegna ábúðar.

Heimildir: Ö-Glæs og SSHlaðir, 14-15 og 33.

Ey-251:007 *Vesturhús* heimild um fjárhús 65°46.324N 18°12.681V
"Suður af Horngrýti eru Vesturhúsasléttur. Þar voru fjárhúsin Vesturhús." segir í örnefnalýsingu. "Í bugnum, sem á sléttunum [Vesturhúsasléttum] verður stóðu fjárhús, Vesturhús, [...] Vesturhúsin, tvö fjárhús með hlöðu." SSHlaðir, 13 og 33 Um 150 m suðvestur af gamla bænum voru Vesturhús, ríflega 80 m suðaustan við heimagrafreitinn. Á þessum stað eru nú slétt tún. Vesturhús samanstóðu af 2 fjárhúsum og hlöðu á milli. Húsin stóðu í hól og voru vallgróin á aðra hliðina.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: Ö-Glæs og Túnakort 1917.

Ey-251:008 heimild um legstað 65°46.403N 18°12.732V

Heimagrafreitur er sýndur á túnakorti frá 1917 en hann var vígður 1909. Garðurinn er rúmlega 80 m norðvestan við 007 í sléttu túni. Í kringum garðinn er steinsteypt girðing og er hann alls um 8 X 8 m að stærð. Í kringum þessa steingirðingu er girt með vír í 2-4 m fjarlægð. Í garðinum eru hvorki krossar né legsteinar.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

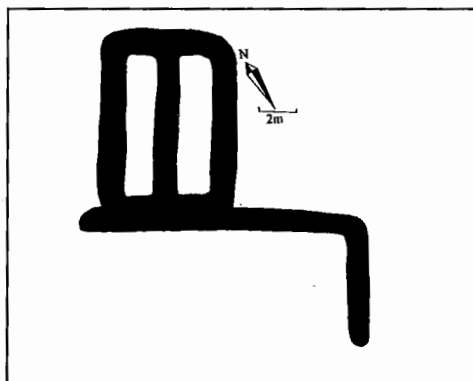
Heimildir: Túnakort 1917.

Ey-251:009 *Réttarhús* fjárhústóft

65°46.397N 18°12.416V

"Réttarhús er norðan við heimreiðina (tóftir)." segir í örnefnalýsingu. Þegar túnið var fært út,

var aðalhliðið beint austur af gamla hliðinu. Við það var þá byggð ný rétt, og síðar fjárhús, Réttarhús, sem tók 44 ær. [...] Norðan við heimreiðina stóð fjárhús Réttarhús, byggt 1909. En ekki var hlaða reist við það fyrr en síðasta árið, sem ég var á Hlöðum [1922]." SSHlaðir, 15, 33. Um 180 m norðaustur af gamla bænum, í túnjaðri gefur að líta rústir Réttarhúss. Þær eru í horni túnsins, rétt vestan þjóðvegjar. Á þessum stað sést móta fyrir tóftunum en rutt hefur verið ofan í þær. Réttarhús voru nýjust af þessum "gömlu húsum" en samkvæmt heimildamanni var það byggt 1915 en þá var fjárréttin færð á þennan stað þegar tún voru færð út.

þessum "gömlu húsum" en samkvæmt heimildamanni var það byggt 1915 en þá var fjárréttin færð á þennan stað þegar tún voru færð út.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: Ö-Glæs, SSHlaðir, 15, 33 og Túnakort 1917.

Ey-251:010

hús

bústaður

65°46.389N 18°12.641V

"Rétt sunnan undir bænum í beinni línu við framhúsið stóð lítið timburhús og um 2 m breitt sund á milli. [...] Sneri það göflum austur og vestur." segir Steindór Steindórsson í bók sinni um Hlaðir. Það var með jarðhæð, lofti og lítilli kjallaraholu undir eldhúsi. Hús þetta stendur en um 5 m sunnan við íbúðarhúsið Hlöðum I. Húsið er nú klætt að utan með járn og er notað sem geymsla. Húsið er um 6-7 m X 4 m að stærð.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: SSHlaðir, 30.

Ey-251:011 *Miðhús*

heimild um útihús

65°46.314N 18°12.708V

"Vallgróið tóftarbrot nokkru austar [en Vesturhús] heitir Miðhús." segir í örnefnalýsingu. Miðhús var 10-15 m vestan við lækinn. Þau eru í sömu línu og útihús 006 og 007, en á þessum stað eru nú sléttuð tún. "Í bugnum, sem á sléttunum [Vesturhúsasléttum] verður stóðu fjárhús, Vesturhús, en tóttarbrot Miðhús austur undir Leyningi. Af þeim stóðu enn veggubrot, og voru þau notuð undir aldamót." SSHlaðir, 13

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: Ö-Glæs, og SSHlaðir, 13.

Ey-251:012

heimild um brunn

65°46.393N 18°12.608V

"Vatnsskortur hafði verið á Hlöðum þar til Stefán gróf djúpan og góðan brunn fyrir ofan

Steindór Steindórsson í bók sinni um Hlaðir. Girðing er á merkjum Hlaða og Skipalóns. Hún liggur til austurs frá Dagverðareyrarveginum og er Gunnsteinsþúfa eini hóllinn á merkjunum. Hann er á 400-600 m sunnan við Dagverðareyrarveg. Allt í kringum hólin er rakt mýrarsvæði. Hóllinn er fremur lágur en hann er þó eina hæðin sem merkjalínan fer yfir. Hann er fremur lítill en þó nægjanlega stór til að koma á fót sögusögnum um að í henni hvíldi Gunnsteinn.

Hættumat: engin hætta.

Heimildir: SSHlaðir, 21.

Ey-251:017 þúst smalakofi 65°46.313N 18°46.199V

"Á mel, sem hæst ber á Neðstuhæð, var gamalt smalabyrgi. Ég hlóð það úr rúst síðastur manna 1916." segir Steindór Steindórsson í bók sinni um Hlaðir. Byrgið er alveg hrunið en er á merkjum Hlaða og Dagverðareyrar. Á merkjum eru girðingar og þær koma saman á Neðstuhæð þar sem gildur landamerkjastaur er í horni girðingar. Þar sést grjóthrúga en ekki er hægt að greina lögun byrgisins. Melhæð á merkjum en í kring eru lyngmóar á melum. Grjóthrúgan er ríflega meter í þvm.

Hættumat: engin hætta.

Heimildir: SSHlaðir, 22.

Ey-251:018 Lónsgötur gata leið 65°46.461N 18°12.478V

"Nyrzt og vestast, andspænis Útveli, heitir Kinn. Upp á brún hennar liggja Lónsgötur." segir í örnefnalýsingu. Upphaf þessara gatna var fyrir austan útihúsin 004 og 005 og má enn sjá leifar þeirra þar. Göturnar lágu svo til norðurs og má sjá skorning í túninu þar sem þær voru. Uppi á brekkubrúninni lágu Lónsgötur. Þar fyrir austan hét einu nafni Löngusléttur suður að heimreiðargötum." SSHlaðir, 14.

Hættumat: hætta vegna túnræktar.

Heimildir: Ö-Glæs, SSHlaðir, 14.

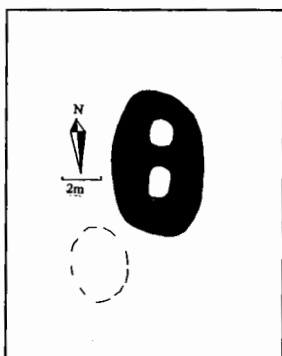
Ey-251:019 stekkur örnefni 65°46.636N 18°13.348V

"Milli melanna suður og upp frá Ytranesi er Stekkjarlaut." segir í örnefnalýsingu. "Norður úr Stekkjarlautinni ofarlega er þurrlendur hvammur, Stekkjarhvammur, en undir melnum neðan við hann er Stekkjarhvammskjör, alvaxin ljósastör." SSHlaðir, 16. Stekkjarlautin er 350-400m suðaustan við bæinn. Hún er nokkuð jafnlend og breið og í henni er Stekkjarhvammskjör ofarlega (sunnarlega). Steindór Steindórsson segist í bók sinni um Hlaðir ekki muna eftir stekkjاربroti í eða við Stekkjarlautinni. Vestast í lautinni, í brún melsins má þó sjá einhverja þúst. Ekki er vitað hvort þar er um stekkjاربleifar að ræða og telur heimildamaður af og frá að svo geti verið og vildi meina að þarna væri bara um vegarslóða að ræða. Á þessum stað má sjá það sem virðist vera leifar af vegg eða garðlagi sem liggur upp í melbrekkuna til vesturs og tvö veggjاربrot til suðurs. Samtals mynda þessir stúfar um 8 X 3 m svæði.

Heimildir: Ö-Glæs, SSHlaðir, 16.

Ey-251:020 Kot tóft bústaður 65°45.938N 18°13.420V

"Rétt norðan við Syðsta-Stykki er hvammur upp í melana, liggur hann allmiklu hærra en nesið. Þar eru tóftarbrot, sem Kot (flt.) heita." segir í örnefnalýsingu. Um þennan stað

segir Steindór Steindórsson í bók sinni um Hlaðir: "Sagt var að þar hefði verið bær, en engar heimildir eru til um hann, en svo er tóttin lítil, að varla hefir það verið meira en einsetumannskofi, ef mannabyggð hefur verið." Kot eru 40-50 m austan við Hörgá og 150-170 m norðan við merkin við Tréstaði. Kotin eru skammt norðan við flóðgarðana tvo sem notaðir voru til að veita vatni á Nesið. Kotið er á eins konar upphækkun eða hjalli sem stendur ofar en nesið og garðana en neðar en Dagverðareyrarvegurinn og túnin austan nassins. Á þessum stað eru tvær hæðir norðaustast á Nesinu. Gróinn vegarslóði liggur norðan tóftina, skáhallt upp

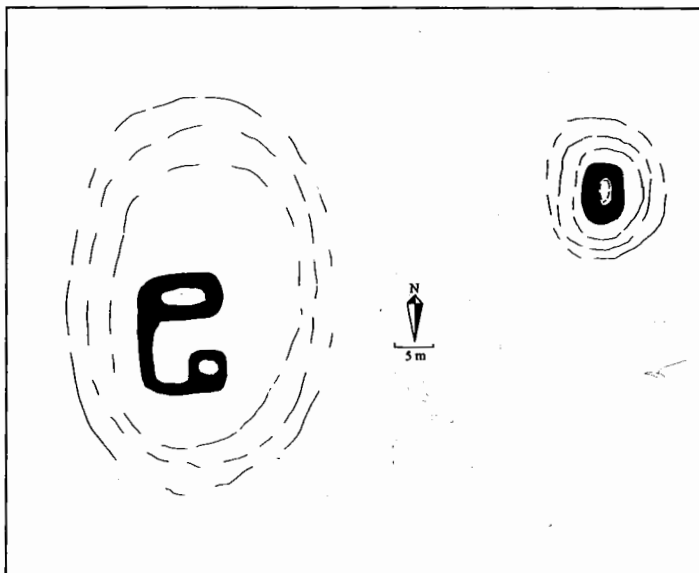
melinn. Þarna eru tveir hólar og eru tóftir á þeim stærri og austari. Þar er tóft sem nær yfir hólinn allan og er mjög gróin og fornleg. Þó virðist sem hægt sé að greina garð um hana þvera þannig að hún skiptist í tvö hólf. Tóftin er um 8 X 6 m að stærð en samtals er hólinn 13 X 10 m að stærð. 3 m suðvestan við þennan hól er annar minni. Ekki er hægt að greina tóftir á honum en útilit hans bendir til að þar gæti hafa verið öskuhaugur þó ef til vill gæti hafa verið alveg gróinn skepnukofi á þessum stað. Minni hólinn er um 9 X 6 m að stærð.

Hættumat: engin hætta.

Heimildir: Ö-Glæs og SSHlaðir, 16.

Ey-251:021 Grænhóll 2 tóftir bústaður

65°45.859N 18°13.177V

"Sunnan við ásendann [Neðriás] eru tveir grashólar með tóftabrotum. Heita þeir Neðri- og Efri-Grænhóll. Það kvað hafa verið bær á neðri hólnum, en ekki er vitað hvenær. eru tóftabrotin allstór en ekki fornleg." segir í örnefnalýsingu. Efri- og Neðri-Grænihóll eru eftir ósléttaðir í annars rennisléttum túnnum rétt norður af merkjum við Tréstaði. Hólarnir eru beint sunnan við lítinn, afgirtan trjáreit tileinkaðan Ólöfu á Hlöðum og nefndur Ólafarreitur. Neðri hólinn er um

50-60 m austan Dagverðareyrargötu og sá efri um 20 m austan við hann. Hólarnir tveir eru ósléttaðir en í rennisléttum túnnum. Sunnan til á Neðra-Grænhól er greinileg tóft. Hún er 10 X 14 m að utanmáli og virðist vera 3 hólf. Efri-Grænhóll er um 25-30 m en á honum er hvompa um 6 X 2,5 m að innanmáli.

Hættumat: hætta vegna túnræktar.

Heimildir: Ö-Glæs.

bæinn. Dugði hann þó ekki til fulls á vetrum, er fénaði fjölgaði, en þá var vatn sótt í Kiðlingamýri en ekki í Hörgá." segir Steindór Steindórsson í bók sinni um Hlaðir. Brunnurinn var 15-20 m austan við gamla bæinn, rétt norðan við þar sem vestara hliðið á heimreiðinni að Hlöðum I er. Brunnurinn var 20-25 m austan við íbúðarhúsið á Hlöðum I. Á þessum stað er grasbakki vestan hliðs en austan hlaðs. Töluvert er síðan hætt var að nota brunninn og fyllti Stefán A. Halldórsson upp í hann til að koma í veg fyrir slys.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: SSHlaðir, 25.

Ey-251:013 garðlag túngarður 65°46.374N 18°12.431V
"Austan Austurvallar var vallargarður einn mikill. Þar voru fyrrum Garðssléttur." segir í örnefnalýsingu. "Austan að Austurvelli var varnargarður mikill og forn, var hann grjóthlaðinn á þeirri hlið, er frá túninu vissi, og hafði sýnilega oft verið hlaðið innan á hann, hann "gildaður upp", sem kallað var. Þegar tekið var til um ræktun Nýjatúns var hann jafnaður við jörðu, heita þar síðan Garðsléttur.[...]Um mestan hluta gamla túnsins var vallargarður, sumt af honum var gamalt, en meiri hluta hans hafði Stefán gert á fyrr búskaparárum sínum." SSHlaðir, 12-14. Mjög myndarlegur túngarður er enn greinilegur um mestallt túnstæðið á Hlöðum. Garðurinn er í ágætu ásigkomulagi þó sumstaðar sé hann siginn og annarsstaðar sléttaður. Á austurhluta garðsins er hann 0,8-0,9 m hár.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: Ö-Glæs og SSHlaðir, 12-14.

Ey-251:014 Fjóshólar örnefni fjós 65°46.440N 18°12.569V
"Fjóshólar nefndist hólarani norðaustur frá bænum." segir í örnefnalýsingu. Beint norður af 002 er hæð í túninu en ekki er vitað til að þar hafi sést byggingaleifar.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-251:015 Hesthúshóll heimild um hesthús 65°46.453N 18°12.523V
"[Austan við Járnhól og Járnhóslaut] er annar Leyningur, og Hesthúshóll sunnan við hann." segir í örnefnalýsingu. Þar kemur ennfremur fram að Lambhúsin hafi verið vestan í Hesthúshólum. Hesthúshóll mun stundum hafa verið nefndur Lambhúshóll. Mögulegt er því að örnefnið Hesthúshóll komi til vegna Skúrhúsa (005) sem voru hesthús sem stóðu á hólum. Austan við Járnhól en sunnan Leynings er Hesthúshóll, og Hesthúslaut á milli þeirra, markaði fyrir tóft hins gamla hesthúss uppi á hólum." SSHlaðir, 14.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: Ö-Glæs og SSHlaðir, 14.

Ey-251:016 Gunnsteinsþúfa álagablettur legstaður 65°46.502N 18°11.402V
"Austur frá Hálsendanum er einstakur hóll upp úr mýrunum, Lóuhóll. Hann er hæstur syðst og þar Gunnsteinsþúfa, sem merkjalínan liggur um. Sagt var að hún væri kennd við Gunnstein Eysteinnsson bónda á Lóni, tengdaföður Víga-Glúms, og ætti hann að vera heygður þar. Ólíklegt er þó að svo sé, því að þúfan er melur einn, gróinn að vísu. Auk þess hefir verið reynt að grafa í hana án þess að þar sæjust nokkur mannvirki. Annars segir sagan, að ef grafið væri í þúfuna mundi Möðruvallakirkja standa í björtu báli." segir

Ey-251:022 heimild um mógrafir

65°45.864N 18°13.084V

"Suður frá Lambamó er mýrlendur flati allstór milli ásanna, er nefnist Grafir. Mælt er, að þar hafi verið mótekja frá Möðruvöllum gegn engjaítaki í Möðruvallahólma." segir í örnefnalýsingu. "Sums staðar í Gröfunum eru alldjúpir pyttir eða pollar, gamlar og djúpar grafir." SSHlaðir, 19 Þar sem mótekjan var áður eru nú sléttuð tún nálægt merkjum við Tréstaði. Tún þessi eru 150 m ofan eða austan við Dagverðareyrarveg og rétt austan við Ólafarreit.

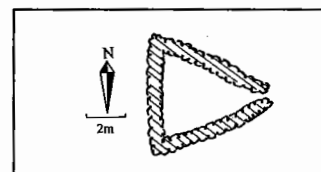
Heimildir: Ö-Glæs og SSHlaðir, 19.

Ey-251:023 hleðsla varða

65°46.023N 18°12.227V

Á hæð sem ber einna hæst suðaustarlega í landi Hlaða er varða og beint vestan við hana er lítil hleðsla eða steinaröð sem gæti verið leifar af kofa. Varðan er efst á klöpp og er mjög stæðileg en hleðslan er 20-30 m vestan hennar. Kofinn er mest 5 X 5 m að stærð og 0,2 m á hæð.

Hættumat: engin hætta.

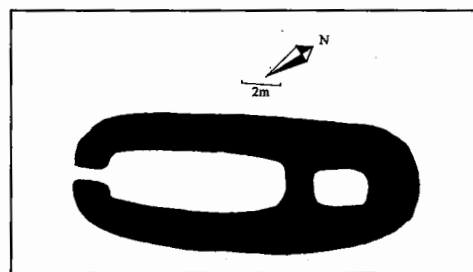
Ey-251:024 Gamlistekkur stekkjartóft

65°46.445N 18°12.096V

"Í hvilft vestan í [Hálsenda] er Gamlistekkur. Þar eru a.m.k. þrjú stekkjarbrot misgömul." segir í örnefnalýsingu. Leifar Gamlastekkjur eru 40-50 m ofan eða norðaustan við íbúðarhúsið á Hlöðum II, í hvilft milli melhóla. Á þessum slóðum er þýfður lyngmói. Gamlistekkur er ekki mjög fornlegur og virðist í raun ekki eldri en Nýjstekkur sem er austan við hálsinn og sjálfsagt eitt af þeim stekkjarbrotum sem örnefnaskráin segir frá. Stekkurinn er 18 X 7 m að stærð og samanstendur af tveimur hólfum. Op er á tóftinni til suðvesturs en veggir hans eru orðnir nokkuð óskýrir þar. Tóftin er stæðileg eða 1,5 m á hæð en engar hleðslur eru greinilegar.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: Ö-Glæs og SSHlaðir, 21.

Ey-251:025 Gásabraut heimild um leið

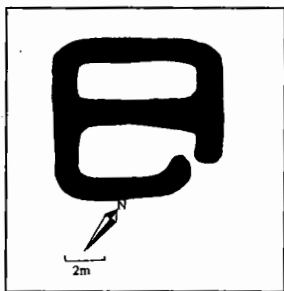
65°46.434N 18°12.064V

Um Hálsendann liggur gata að Gásam og var hún jafnan kölluð Gásabraut (Gæsabraut). Þar var snemma upphlaðinn vegur, sem talið var að gerður hefði verið vegna flutninga að og frá Möðruvallaklaustri. Þessi vegur er nú að mestu horfinn. Göturnar lágu að parti þar sem Dagverðareyrarvegurinn liggur nú en beygði til austurs á sama stað og heimreiðin upp að Hlöðum II gerir nú en hélt svo áfram til norðausturs. Sæmilega sést móta fyrir brautinni á einstaka stað í mounum norðaustan við íbúðarhúsið á Hlöðum II.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-251:026 Nýstekkur stekkjartóft

65°46.420N 18°11.918V

Nýistekkur er 100-200 m norðan við Gamlastekk 024, beint norðaustur af íbúðarhúsinu í Hlöðum II. Tóftin er í þýfðum lyngmóa í melbrún. Um 20 m sunnan við tóftina má greina hvompur sem gætu verið útflattar leifar af tóft eða garðlögum. Stekkurinn er 9 X 9 m að stærð og skiptist í tvö ámóta stór hólfi.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Ey-251:027 *Svarðarhóll* heimild um mógrafir

65°46.301N 18°11.488V

"Suður af Hálsenda er Svarðarhóll og Grafarhall." segir í örnefnalýsingu. "Suður af hálsendanum er Svarðarhóll og austan við hann eru Svarðargrafir." segir Steindór Steindórsson í bók sinni um Hlaðir. Mógrafirnar voru þar sem nú eru tún og skurður á milli þeirra, spölkorn austan við Hlaðir I og II.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: Ö-Glæs og SSHlaðir, 21.

Ey-251:028 *Kiðlingakofamýri* örnefni geitakofi 65°46.359N 18°12.303V

"Framan í [Grenishæð] er Kiðlingakofamýri." segir í örnefnalýsingu. "Vestan í [Grenishæð] beint austur af bænum er Kiðlingakofamýri, ...[...] Enginn veit, hvar Kiðlingakofinn var og engin sjást merki hans." segir Steindór Steindórsson í bók sinni um Hlaðir. Um 100 m ofan við heimreiðina er skjólbelti sem liggur yfir þessa mýri sunnanverða. Ekki er vitað hvar kiðlingakofinn á að hafa verið og komin tún á öllu því svæði sem til greina kemur.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

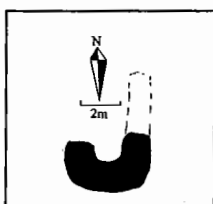
Heimildir: Ö-Glæs og SSHlaðir, 22.

Ey-251:029 *Glæsibæjargötur* gata leið 65°46.304N 18°12.587V

"Beint austur frá bænum liggja Dagverðareyrargötur og nokkru sunnar Glæsibæjargötur." segir í örnefnalýsingu. "Austur frá bænum í jaðri [Kiðlingakofamýrar] eru Dagverðareyrargötur." segir Steindór Steindórsson í bók sinni um Hlaðir. Glæsibæjargötur lágu frá Austurhúsum og beint til austurs. Þær voru samsíða Dagverðareyrargötum en lágu 100-200 m austar. Göturnar sjást ekki fyrr en upp á hæðinni. Göturnar lágu yfir mýrar- og móasvæði upp á hæðina og svo áfram til austurs.

Heimildir: Ö-Glæs og SSHlaðir, 22.

Ey-251:030 tóft 65°45.489N 18°12.393V

Fast norðan við merki við Tréstaði er þúfnaröð sem er mjög regluleg og lítur út fyrir að vera leifar af mannvirki. Þúfnaröðin myndar ferhyrnda hvompu.

Hættumat: engin hætta.

Ey-251:031 *Öskubakki* heimild um öskuhaug

65°46.423N 18°12.695V

"Norðan bæjar er Útvöllur, og nær hann að heimreiðinni. Gilbarmurinn fram af honum heitir Öskubakki" segir í örnefnalýsingu. Öskubakki er beint vestan við íbúðarhúsið á

Hlöðum I. Húsið stendur að hluta á bakkanum en hann náði lengra til vesturs að læknum og má greina leifar hans þar. Mikið af haugnum var tekið þegar íbúðarhúsið var byggt en leifar hans má þó enn greina vestan hússins. "Fram af hlaðvarpanum er hólbunga Öskuhóll og framan í honum snarbrattur bakki niður í lækinn, Öskubakki, þangað var kastað allri ösku og bæjarsorpi. Hefir vafalaust verið gert svo frá öndverðu. Mjög mikið var grafið framan úr Öskubakkanum af gamalli ösku og flutt í lög, en ekki sást högg á vatni." SSHlaðir, 13.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: Ö-Glæs og SSHlaðir, 13.

Ey-251:032 *Járnhóll* örnefni 65°46.412N 18°12.529V

"Fyrir austan [Fjóshóla] og lítið eitt lengra suður lá annar hólaroni, lengri. Var þar Járnhóll og Járnhólslaut." segir í örnefnalýsingu. Járnhóll er aflangur hólaroni sem liggur N-S. Járnhólslautin er þá líklega austan við Járnhól þar sem er votlendi.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-251:033 gripir 65°46.258N 18°12.701V

"... fyrir sunnan [Miðhúshól] var garðbrot, sýnilega gamall vegur, sem síðar hefur blásið upp á melunum. Þar fann Ólöf á Hlöðum nælu forna, sem nú er á Þjóðminjasafni." segir Steindór Steindórsson í bók sinni um Hlaðir. Nælan fannst við Miðhúshól sem er alveg syðst í túni sbr. 011. Hún fannst því í túnjaðri, norðan við veginn. Þar sem nælan fannst er grasblettur norðan við veg en sunnan við Miðhúshólinn. "Þjms. 13098. Hringprjónn, lengd 14.9 sm, prjónninn sívalur neðan til, er ferstrendur ofan til (öfugt við það, sem venjulega er). Hausinn er eð 12 flötum og í honum gildur hringur. Bæði haus og hringur er alsettur upphleypum smábólum, finlegt og gott verk."

Heimildir: SSHlaðir, 17 og KEKH, 319-20.

Ey-251:034 *Kaffihóll* heimild um áfangastað 65°45.779N
18°13.203V

"Suður frá hólunum (Efri- og Neðri-Grænhól) eru Grænhólamóar að Tréstaðalæk en þar við lækinn er Kaffihóll. Þegar heyjað var þarna var oft drukkið kaffi í skjóli við hólinn." segir Steindór Steindórsson í bók sinni um Hlaðir. Tréstaðalækur er á merkjum en norðan hans eru nú sléttuð tún þar sem áður voru móar. Nálægt því beint sunnan við hólanna (þó frekar Efri-Grænhól) er aflangur hóll 10-12 m á lengd fast norðan við lækinn og nálægt 100 m austan við þjóðvegin.

Heimildir: SSHlaðir, 18.

Ey-251:035 heimild um landamerki 65°46.473N 18°11.168V

"[Landamerki náðu] ...frá [Gunnsteinsþúfu 016] í merkjavörðu beint norður af Hvasshól. Sú varða var löngu horfinn en Stefán bóndi vissi nákvæmlega, hvar hún stóð." segir Steindór Steindórsson í bók sinni um Hlaðir. Merkjavarða var á merkjum þar sem merki Skipalóns, Gása og Hlaða koma saman. Girðing liggur á norðurmerkjum landsins og Gunnsteinsþúfa er í raun eini hóllinn á norðurmerkjum en 100-150 m austan við hana var varðan þar sem girðingarnar koma saman beint norðan við Hvasshól.

Hættumat: engin hætta.

Heimildir: SSHlaðir, 12.

Ey-251:036 *Merkjagarður* landamerkjagarður 65°45.662N 18°12.794V
"Merkjaörnefni á takmörkum Hlaða og [Gása, Dagverðareyrar, Glæsibæjar og Tréstaða] eru [...], Stórhæð (Austastahæð). Merkjagarður, Messuklauf og Tréstaðalækur." segir í örnefnalýsingu. "Að sunnan lágu slitur af gömlum merkjagarði frá Stórhæð niður í norðanverða Messuklauf og þaðan í krókinn á Tréstaðalæk við norðausturhorn túnsins." segir Steindór Steindórsson í bók sinni um Hlaðir. Girðing er á merkjum og hún fylgir garðinum að mestu leyti. Garðleifar sjást á einstaka stað, yfirleitt undir merkjagriðingunni. Garðurinn sést greinilega austan við krókinn á Tréstaðalæk við merkjagiriðinguna. Garðurinn er mikið sokkin í mýrina og sést hvergi samfelld nema í nokkra metra.

Hættumat: engin hætta.

Heimildir: Ö-Glæs og SSHlaðir, 12.

Ey-251:037 heimild um kálgarð 65°46.447N 18°12.730V
"Syðst á [Skottinu á Vesturvelli] var gamall kartöflu- og kálgarður, löngu vallgróinn, en vel mótaði fyrir garðlaginu. (Mig minnir að það væri eldra en tíð Stefáns á Hlöðum)." segir Steindór Steindórsson í bók sinni um Hlaðir. Kálarðurinn var beint vestan við bæinn og bæjarlækinn en ekki sést til hans lengur.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: SSHlaðir, 13.

Ey-251:038 heimild um leið 65°46.422N 18°12.628V
"Yfir Leyninginn var gerður vegur nokkru sunnar en bærinn, var hann einkum notaður til að aka heim heyi." segir Steindór Steindórsson í bók sinni um Hlaðir. Göturnar voru rétt sunnan við bæinn en eru nú horfnar undir tún.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: SSHlaðir, 14.

Ey-251:039 heimild um leið 65°46.430N 18°11.984V
Leið lá frá bænum til austurs hjá Hlöðum II og upp á sinn og er ennþá slóði þar. Gatan liggur áfram til suðurs þar til komið er að Stórhæð en þar sameinast gatan þjóðveginum. Vegur þessi var gerður skömmu eftir aldamótin 1900.

Hættumat: engin hætta.

Heimildir: SSHlaðir, 21.

Ey-251:040 heimild um garðlag 65°46.477N 18°12.726V
"Í brekkunum niður með gilkaftinum og framan í melnum norður frá honum, voru kartöflugarðar, en gamall garður, löngu gróinn, austan við þá, hallaði honum að þúfnastykkinu." segir Steindór Steindórsson í bók sinni um Hlaðir. Gamall garður var rétt norðan við lækinn í lækjarkrókinum og hallaði að ánni. Einhverjar garðleifar eru beint norðan við lækinn.

Hættumat: hætta vegna túnræktar.

Heimildir: SSHlaðir, 14.

Ey-251:041 *Dagverðareyrargötur* heimild um leið 65°46.368N 18°12.315V
"Austur frá bænum í jaðri [Kiðlingakofamýrar] eru Dagverðareyrargötur, en nokkru sunnar liggja Glæsibæjargötur skáhallt upp hæðina." segir Steindór Steindórsson í bók sinni um Hlaðir. Um 100 m ofan við heimreiðina er skjólbelti sem liggur yfir þessa mýri að sunnanverðu. Við norðurjaðar mýrarinnar má enn sjá leifar gatnanna sem voru bæði reið- og fjárrekstargötur.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: SSHlaðir, 22.

Ey-251:042 heimild um vatnsból 65°46.408N 18°12.345V
"Úr því [dýi í Kiðlingakofamýri] var seinna lögð vatnsleiðsla í bæ og útihús." segir Steindór Steindórsson í bók sinni um Hlaðir. Um 100 m ofan við heimreiðina er skjólbelti sem liggur yfir þessa mýri að sunnanverðu. Engin merki um vatnsveituna sjást lengur enda mýrin framræst.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

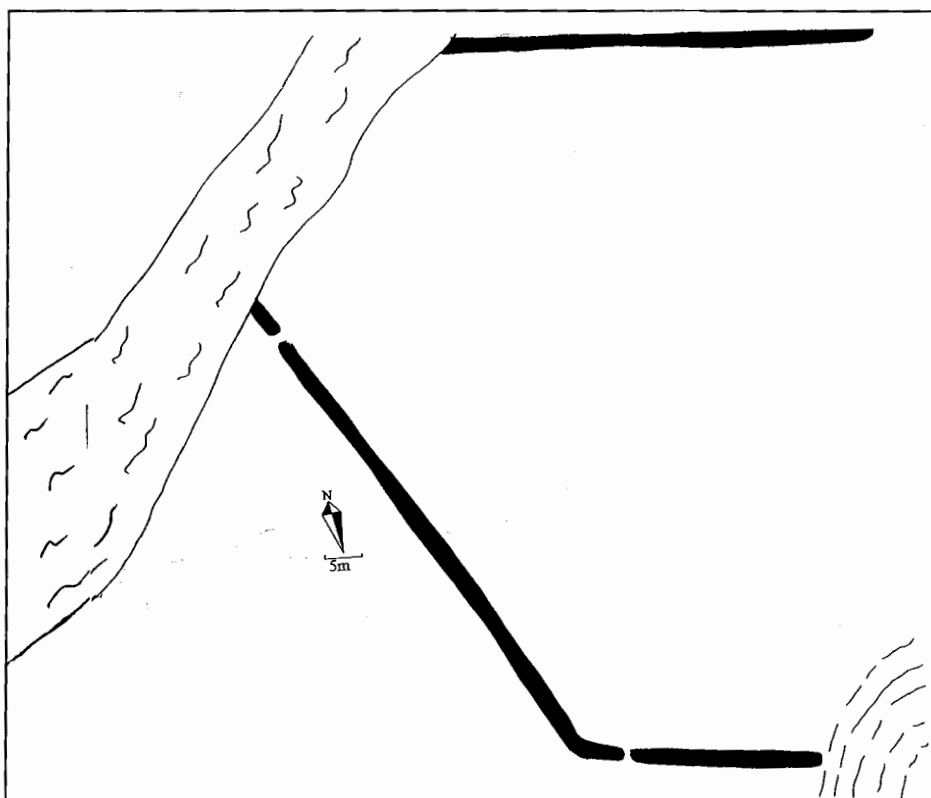
Heimildir: SSHlaðir, 22.

Ey-251:043 *Sauðhús* heimild um fjárhús 65°46.426N 18°12.696V
"(Skott nær) suður til móts við bæinn. Skammt þar fyrir sunnan voru Sauðhús." Sauðhús voru á móts við íbúðarhúsið á Hlöðum I í brekkunni 10-15 m vestan við lækinn. Þarna er nú sléttað tún. Útihúsin voru lögð niður um miðja 19. öld.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: SSHlaðir, 21.

Ey-251:044 garðlag áveita 65°45.972N 18°13.564V

"Fyrrum var veitt vatni úr Tréstaðalæk á syðsta hluta Nessins, og stóðu þar enn tveir flóðgarðar, hinn syðri allhár og lítt skemmdur." segir Steindór Steindórsson í bók sinni um Hlaðir. 140-150 m norðan við lækinn sem ræður merkjum milli Tréstaða og Hlaða, þar sem sléttuð tún eru nú, má sjá

leifar nyrðri flóðgarðsins. Hann er ríflega 100 m vestan við þjóðveginn og 40-50 m norðan við syðri garðinn.

Hættumat: engin hætta.

Heimildir: SSHlaðir, 16.

Ey-251:045 garðlag áveita 65°45.934N 18°13.552V

"Fyrrum var veitt vatni úr Tréstaðalæk á syðsta hluta Nessins, og stóðu þar enn tveir flóðgarðar, hinn syðri allhár og lítt skemmdur." segir Steindór Steindórsson í bók sinni um Hlaðir. Um 100 m norðan við lækinn sem ræður merkjum milli Tréstaða og Hlaða, þar sem sléttuð tún eru nú má sjá leifar syðri flóðgarðsins. Hann er ríflega 100 m vestan við Dagverðareyrarveg og 40-50 m sunnan við nyrðri garðinn. Garðurinn liggur yfir sléttuð tún milli hæðar og Hörgár. Garðurinn er breiður neðst en mjókkar upp. Hann er tæplega 1 m á hæð en samtals um 70 m á lengd. Hann liggur skáhált frá ánni til suðausturs en beygir svo beint til austurs að hæðinni. Nokkur vik eru í garðinum.

Hættumat: engin hætta.

Heimildir: SSHlaðir, 16.

Ey-251:046 heimild um leið 65°45.816N 18°13.461V

"Eftir [Hlaðamelum] lágu reiðgötur." segir Steindór Steindórsson í bók sinni um Hlaðir. Reiðgötturnar sem lágu eftir Hlaðamelum lágu á svipuðum stað og þjóðvegurinn gerir nú. Gamla leiðin lá þó sunnar og neðan við þjóðveginn og lá niður að Hörgá í gegnum malarnámuna sem nú er, þvínæst meðfram ánni og yfir hana á Ferjuklauf eða vaði. Gamli vegurinn hélt svo áfram til norðurs á svipuðum stað og þjóðvegurinn til Dalvíkurvegur

liggur nú.

Heimildir: SSHlaðir, 17.

Ey-251:047

2 garðlög

65°46.519N 18°12.094V

"Í [Austara mýrarviki] er einkennilegt mannvirki, eru það garðlög tvö, hið nyrðra þó miklu stærra, eru þessar girðingar langt of stórar til að vera hús en fulllitlar til að vera fjárgirðingar, enda undarlega settar niður í hálfblaута мýri. Í syðri girðingunni, sem er hringlaga, vottar fyrir tóttarhrúgaldi við garðinn. Engar sagnir eru um þessi mannvirki." segir Steindór Steindórsson í bók sinni um Hlaðir. Mannvirkin eru í mýri beint norðaustur af Hlöðum II. Norðan við Hlaðir II liggja aflöng tún samhliða þjóðveginum. Strax austan þessara túna tekur mýrin við og mannvirkin eru fremur vestarlega í henni. Syðra og stærra mannvirkið er 130-180 m norðan við Hlaðir II en það nyrðra um 30 m norðar. Það syðra er mun stærra eða um 6 X 18 m að stærð. Það er eitt hólf aflangt en sporöskjulaga og um 0,3 m á hæð. Í suðausturhorni tóftarinnar eru 3 skorur eða op. Um 30 m norðar er önnur tóft minni. Þessi tóft er um 12 m í þvermál og alveg kringlótt.

Hættumat: engin hætta.

Heimildir: SSHlaðir, 20-21.

Ey-251:048 heimild um leið

65°46.073N 18°12.459V

"Sunnan undir Miðhúshólnum liggur vegurinn suður á Melana, og hefir svo verið frá ómunatíð. Þar fyrir sunnan var garðbrot, sýnilega gamall vegur, sem síðar hefur blásið upp á melunum. [...] Framhald þessa "vegar" er í mounum suður undir Stóragili, og eins sunnan við það. Til norðurs og austurs má einnig rekja brot af honum allt að Gásakaupstað." segir Steindór Steindórsson í bók sinni um Hlaðir. Garðurinn lá frá Miðhúsum og þaðan til suðausturs inn melanna. Vegurinn lá þar sem nú eru tún og melar. Garðlag sést á um 40 m kafla austan undir sléttum túnum sem eru suðaustan við Hlaðir. Garðurinn er hlaðinn en gróinn og víðast hvar er hann hlaupinn í þúfur. Þar sem hann sést best er hann uppblásinn að mestu en þó má sjá glitta í hleðslur.

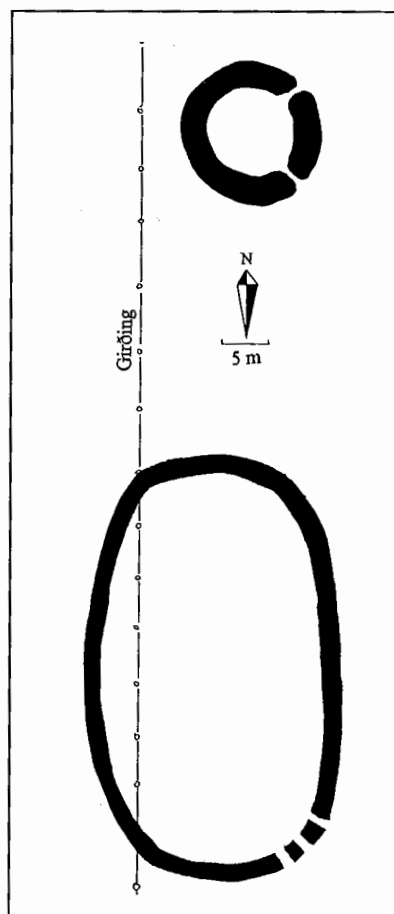
Hættumat: engin hætta.

Heimildir: SSHlaðir, 17.

Ey-251:049 heimild um ristu

65°46.244N 18°12.578V

"Austan við norðurenda Ássins heitir Tjörn, allstórt svæði vaxið mýrastör. Í hana var safnað vatni á vorin til áveitu á túnið, en annars var hún þurr að kalla á sumrið. Var hún engi, og torfrista nokkur syðst í henni." segir Steindór Steindórsson í bók sinni um Hlaðir. Torf var rist rétt sunnan við túnið en norðan við Tjörnina. Tjörnin er rétt sunnan við

þjóðveginn. Í kringum hana er votlent en merki torfristu sjást ekki.

Hættumat: engin hætt.

Heimildir: SSHlaðir, 18.

Ey-251:050 heimild um leið 65°46.217N 18°12.656V

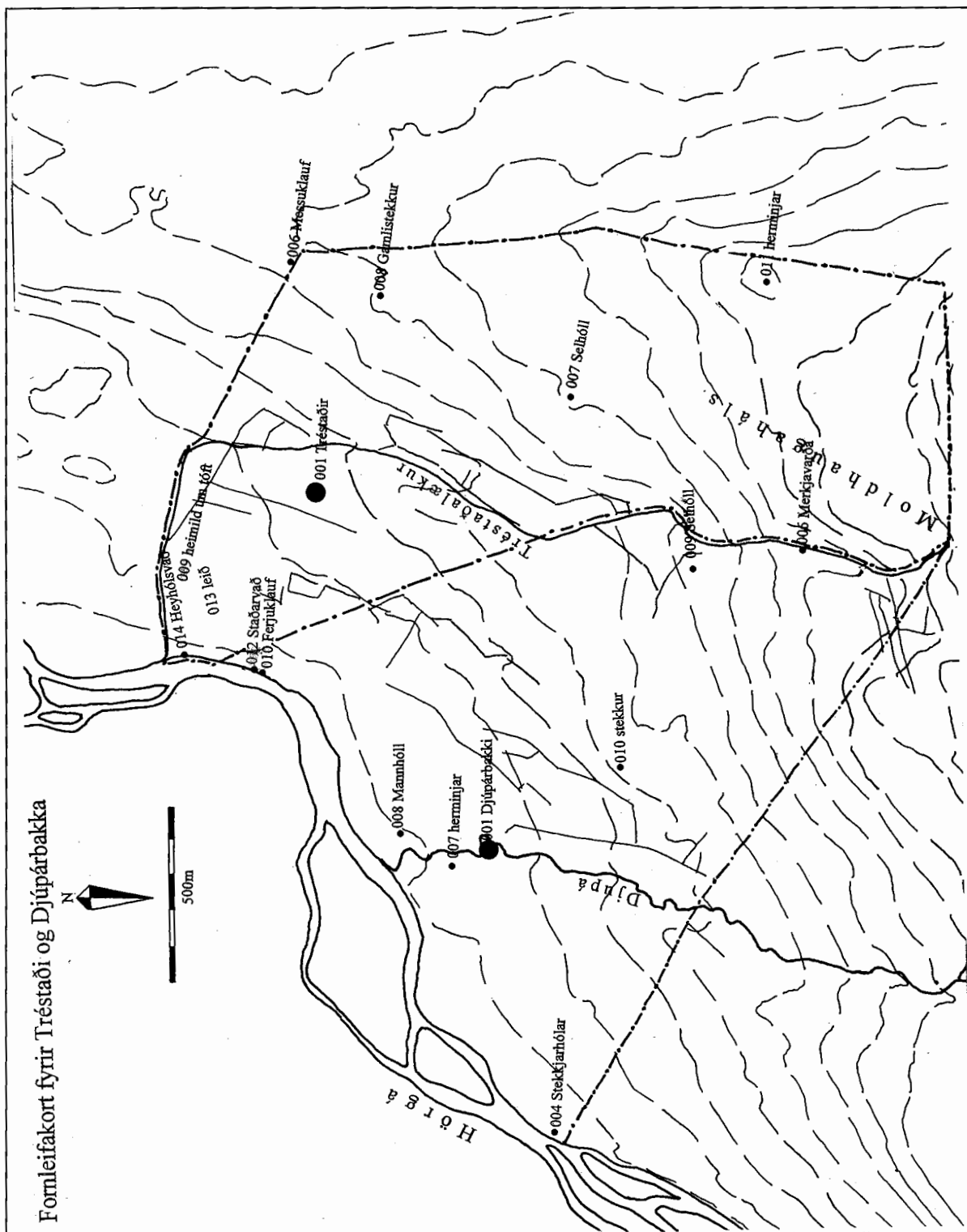
"Suður með Tjörninni var Ásinn grasi gróinn en allbrattur, þar lágu Tréstaðagötur, sem beygja síðan upp á háásinn, en hverfa inn í mýrlendið suður af ásendanum, um þær var farið að Tréstöðum. ..." segir Steindór Steindórsson í bók sinni um Hlaðir. Tréstaðavegur lá frá Hlöðum um Miðhúsahól og síðan austan í Ásinum sem er beint sunnan við Miðhúsahól, meðfram tjörninni sem þar er og áfram til suðurs í átt að Tréstöðum.

Heimildir: SSHlaðir, 18.

Ey-251:051 heimild um leið 65°45.812N 18°13.425V

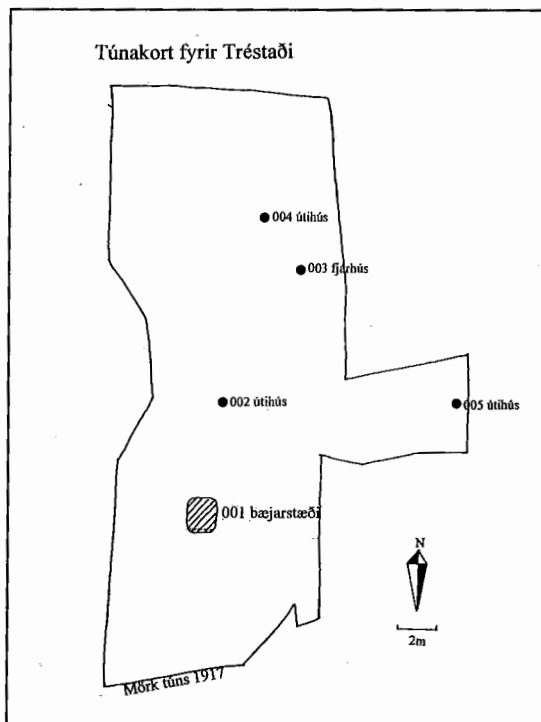
"... en annars var aðal heybandsvegurinn sunnan úr engjunum." segir Steindór Steindórsson í bók sinni um Hlaðir Tveir götuslóðar lágu upp frá Syðranesi en beygðu síðan til norðurs út melana.

Heimildir: SSHlaðir, 18.

Kort 4. Fornleifakort fyrir Tréstaði og Djúpárbakka

Ey-252 Tréstaðir

16 hdr. 1712. Klaustureign. Fyrst getið 14.3.1375 en þá átti Auðbrekka þriggja tólffeðminga skurð í Trégrefstaðaskóg - DI III, 295.

[um 1430-1440] á Auðbrekka þriggja tólffeðminga torfskurð í Trégrefstaðaland - DI IV, 436.

6.11.1447 eru Trégreifsstaðir meðal jarða Möðruvallaklausturs og eru þar 7 kúgildi og landskuld 1 hdr - DI IV, 711.

1525 eru Trégripstaðir meðal Möðruvallaklaustursjarða - DI IX, 318.

1569 voru Trégreipsstaðir meðal Möðruvallaklausturjarða og voru þar 5 kúgildi - DI XV, 364. Einnig 1570 og var þá ein af kúnum talin gömul - DI XV, 367.

1917: 3,5 teigar. 2/3 slétt. Garður 330 ferstíklur.

Ey-252:001 Tréstaðir bæjarstæði

bústaður 65°45.557N 18°13.166V

Gamli bærinn var þar sem nú eru sléttuð tún norðan íbúðarhússins en sunnan fjóssins. Á milli íbúðarhússins og fjóssins eru nálægt því 100 m og gamli bærinn var mitt á milli. Leifar gamla bæjarins sáust fram yfir 1980 en þá voru síðustu leifar hans sléttaðar.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: Túnakort 1917.

Ey-252:002 heimild um útihús

65°45.580N 18°13.184V

Um 50 m norðan við gamla bæinn var útihús samkvæmt túnakorti frá 1917. Þar stendur nú stórt, steinsteypt fjós.

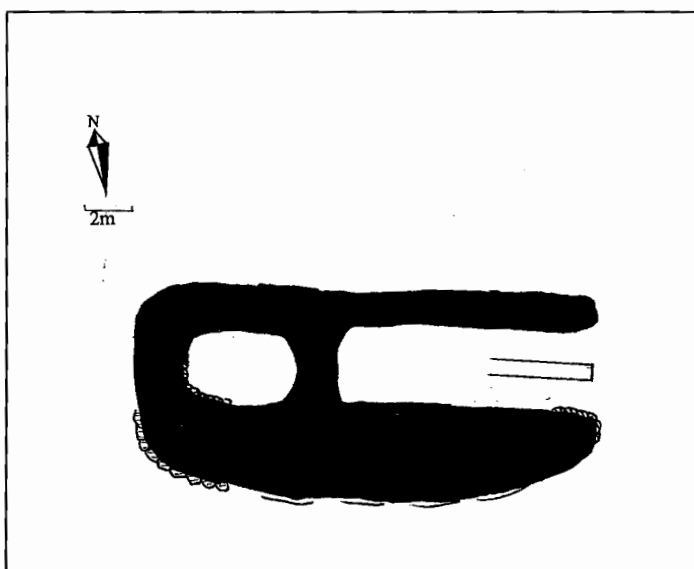
Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: Túnakort 1917.

Ey-252:003 fjárhústóft

68°45.621N 18°12.990V

Um 160 m norðan við gamla bæinn sjást enn leifar gamals fjárhúss á hól tæpum 90 m norðaustur af steypa fjósinu sbr. 002. Á hólnum er lítill bárujárnskofi byggður í tóftum gömlu húsanna. Tóftin skiptist í tvö hólf og snýr austur-vestur. Suðurhlið er óljós. Í hólfinu sem nær lengra til austurs hefur verið steypur garði og er baðpró austast í honum. Í vestara hólfinu hefur í seinni tíð verið byggður lítill bárujárnskofi. Grjóthleðslur sjást í kringum hann enda er hólfið töluvert stærra en kofinn. Tóftin er

samtals um 18 m á lengd og um 8 á breidd. Austara hólfið er 9 X 3 m að stærð en það vestara nálægt því að vera 5 X 3 m að stærð. Mögulegt er að tóftin hafi áður náð lengra í austur. Vírgirðing liggur yfir suðvesturhorn tóftarinnar.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: Túnakort 1917.

Ey-252:004 heimild um útihús

65°45.651N 18°12.969V

Um 150 m norður eða norðaustur af gamla bænum stóð útihús samkvæmt túnakorti frá 1917. Húsið hefur verið um 20 m norðvestur af 003. Þar sem þessi hús hafa staðið eru nú sléttuð tún og engin merki sjást um þau.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: Túnakort 1917.

Ey-252:005 heimild um útihús

65°45.548N 18°12.993V

Um 130 m austan eða norðaustan við gamla bæinn var áður útihús á hól sem enn er í túninu. Hóllinn hefur verið sléttuður og nú standa þar búvélar en engin merki sjást um bygginguna.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: Túnakort 1917.

Ey-252:006 *Messuklauf* heimild um leið

65°45.491N 18°12.349V

"Árið 1884 eru ummerki jarðarinnar svo talin í landamerkjabréfi: Um Tréstaðalæk, Reiðgötur, Lækjarkrók og Messuklauf [...] Bak við [Stekkjarhæð] er Messuklauf, allverulegt skarð í hálsinn utan við Stórhæð. Þar um lágu reiðgötur til Glæsibæjarkirkju." segir í örnefnalýsingu. Ekki sjást greinileg merki um reiðgötur við merkin í Messuklauf. Í Messuklauf er þýft votlendi, milli tveggja hóla.

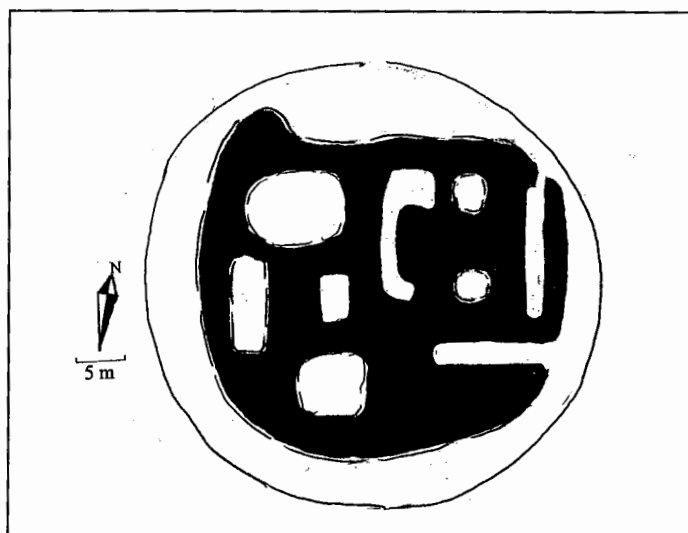
Hættumat: engin hætta.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-252:007 Selhóll

seltóftir

65°45.233N 18°12.760V

"Selhóll, stór og flatvaxinn, er þar fyrir ofan [Flóann]. Seltóftir sjást í hólnum og umhverfis hann er Selmýri." segir í örnefnalýsingu. Flóatún eru á þessum stað og beint fyrir austan krók þeirra er áberandi grasgróinn hóll í móanum. Hóllinn er því sem næst miðja vegu milli bæjarins og þjóðvegarsins í hálsinum. Hóllinn er grasi gróinn og aflangur en hann stendur á mýra- og móasvæði. Sökum þess að hóllinn er fagurgrænn sker hann sig nokkuð úr landslagi á þessum

slóðum en þar eru ekki margir hólar aðrir. Voldugir rafmagnsstaurar standa rétt austan við hólinn sem er um 50 X 50 m að stærð og líklega 2-2,5 m að hæð. Mjög miklar rústir eru á hólnum og hafa verið byggingar á honum öllum. Rústirnar eru hins vegar mjög grónar og að sumar all-ógreinilegar. Greina má um sjö hólfa eða byggingar og auk þess eru stór svæði sem greinilega eru byggingaleifar þó ekki verði greind lögun einstakra mannvirkja. "Á Moldhaugahálsi vestanvert, spottakorn fyrir norðan þjóðveginn er grænn hóll, sem Selið heitir, þar hjá er lágur ás, Selás og umhverfis hólinn viðarflói, Selásflói." Steindór Steindórsson telur að þarna hafi verið Möðruvallasel sem Oddur biskup Einarsson fæddist í 1559. Selið sé afar stutt frá bænum Tréstöðum og seltóftirnar bendi ekki til að það hafi tilheyrt smábýli. "Þar verður Möðruvallastaður líklegri eigandi."

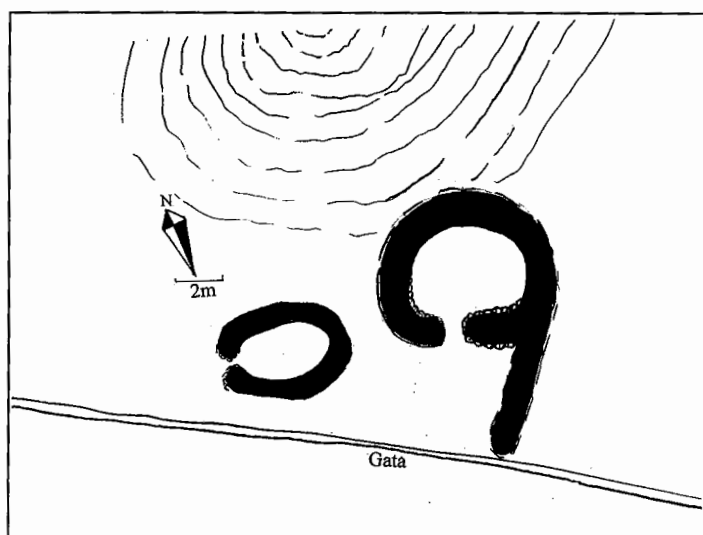
Hættumat: engin hætta.

Heimildir: Ö-Glæs og Súlur 1982 XII, 110-113.

Ey-252:008 Gamlistekkur

2 stekkjartóftir

65°45.397N 18°12.437V

"Háamýri er skammt austur frá bænum og ofan við hana eru þrír Stekkjarmelar, kallaðir Efsti-, Mið- og Neðsti-Stekkjarmelur. Tóftir austan við efsta melinn heita Gamlistekkur." segir í örnefnalýsingu. Stekkurinn er suðaustan við melinn, við rætur hans. Hann er 30-40 m vestan við landamerki og nærri því beint austan við Tréstaði. Á þessum stað er þýfður lyngmói en vallendisblettur er í kringum stekkin. Tvær einfaldar tóftir eru á þessum stað. Suðurhluti

þeirra er skýrastur en norðurhluti stærri og austari tóftarinnar er ógreinilegur. Hún er 7 X 8 m með dyr til suðurs og suðaustur úr henni virðast ganga ógreinilegar garðleifar. 1,5 m vestan við þessa tóft er önnur minni en greinilegri. Hún er 5 X 3 m að stærð, með dyr til vesturs. Um 1 m sunnan við þessa tóft má sjá greinileg merki götu sem liggur austur að merkjum og niður hlíðina.

Hættumat: engin hætta.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-252:009 heimild um tóft 65°45.745N 18°13.320V

"Við ytri túnfótinn er vallgróinn, lágur hóll með nokkrum tóftabrotum. Ekki vita nú neinir nafn á honum, eða hvað þar hafi verið." segir í örnefnalýsingu. Nokkrir hólar eru neðarlega í túni, norðanlega. Flestir þeirra hafa verið sléttaðir og ekki sjást merki tófta á neinum þeirra.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-252:010 *Ferjustaður* heimild um ferju 65°45.613N 18°13.820V

"Suður við merkin er Ferjuklauf við Hörgá. Þar var ferjustaður. Ferjumelur er þar sem gatan liggur niður á Heyhólsvað." segir í örnefnalýsingu. Ferjuvað var rétt norðan við brúna á Hörgá sem nú er notuð. Á þeim stað er grasivaxinn árbakki frá Dagverðareyrarvegi að ánni. Engar mannvistarleifar sjást á þessum stað.

Hættumat: engin hætta.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-252:011 herminjar 56°44.786N 18°12.518V

Á hálsinum skammt vestan við merki og um 20 m norðan við suðurmerki við þjóðveginn eru leifar af 2 steinsteyptum húsum sem herinn reisti á sínum tíma. Syðra húsið er nálgægt því að vera í suðaustur horni landareignarinnar. Húsgrunnurinn er 5 X 3 m að stærð og veggirnir standa í 2,5 m hæð. Það er steyp og tveir gluggar snúa til austurs en dyr eru á vesturhlíð. Um 20 m norðan við þetta hús er önnur bygging sem er hálfhrunin en hefur verið út steinsteypu, bárujárni, timbri og torfi. Geymslan er niðurgrafin. Breski herinn byggði bæði húsin og var annað notað sem símskeytastöð en hitt var vopnageymsla.

Hættumat: engin hætta.

Ey-252:012 *Staðarvað* heimild um vað 65°45.645N 18°13.859V

"Lá [vegurinn] frá Staðavaði og Ferjuklauf á Hörgá, sem er rétt norðan við brúnna,..." Staðarvað var rétt norðan við brúna á Hörgá sem nú er notuð, rétt norðan við Ferjuklaufina. Þar liggur grasivaxinn árbakki frá Dagverðareyrarvegi að ánni. Engar mannvistarleifar sjást á þessum stað.

Heimildir: SSHlaðir, 19.

Ey-252:013 heimild um leið 65°45.610N 18°13.850V

"Sunnan í (Reiðmelnum) var alfaravegurinn fyrrum, lá niður um túnjaðar á Tréstöðum og að Hörgá sunnan merkja, á Heyhólsvaði." Leiðin lá að Heyhólsvaði, rétt norðan við brúna

á Hörgá sem nú er notuð. Þar liggur grasivaxinn árbakki frá Dagverðareyrarvegi að ánni. Engar mannvistarleifar sjást á þessum stað. "Sunnan við Hrafnaás er eltingasund fremur þurrt, Reiðmelsmór, en ofan við hann Reiðmelur, dregur nafn sitt af því, að sunnan í honum eru reiðgötur, og lá þar alfaravegur áður en Hörgárbrú var byggð. Lá hann frá Staðavaði og Ferjuklauf á Hörgá, sem er rétt norðan við brúnna, eða Heyhólsvaði, nokkru norðar. Lá vegurinn yst í Messuklauf, en sameinaðist þjóðveginum austan í ásinum."

Hættumat: engin hætta.

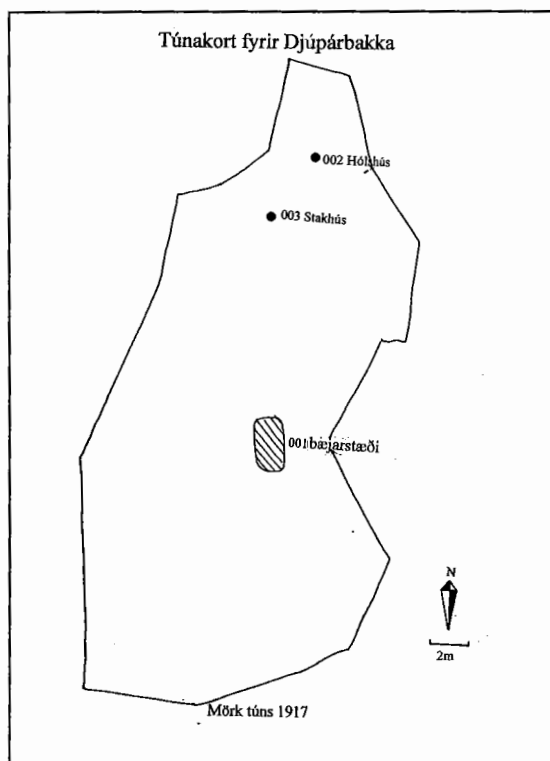
Heimildir: SSHlaðir, 19.

Ey-252:014 *Heyhólsvað* heimild um vað 65°45.705N 18°13.804V

"Lá hann (vegurinn) frá Staðavaði og Ferjuklauf á Hörgá, sem er rétt norðan við brúnna, eða Heyhólsvaði, nokkru norðar." Vaðið var um 150 m norðan við brúnna. Þar er grösugur árbakki.

Heimildir: SSHlaðir, 19.

Ey-253 Djúparbakki

20 hdr. 1712. Klaustureign.

6.11.1447 er Djúparbakki meðal eyðijarða Möðruvallaklausturs og var þá goldin 15 aura leiga af jörðinni - DI IV, 712.

1525 er Djúparbakki meðal Möðruvallaklaustursjarða - DI IX, 318.

1569 var Djúparbakki meðal Möðruvallaklaustursjarða og voru þar þá 5 kúgildi - DI XV, 364. Einnig 1570 og voru þá tvær af þeim taldar gamlar - DI XV, 367.

1917: 3,7 ha. 1/2 slétt. Sáðreitir 496 m².

Ey-253:001 *Djúparbakki* bæjarstæði bústaður 65°45.305N 18°14.528V

Gamli bærinn stóð á svipuðum stað og steinsteypt íbúðarhús frá 1930 er nú. Ekki er búið í þessu húsi lengur en annað steyppt hús var byggt um 140 m norðan við bæjarstæðið. Ekki er greinilegur bæjarhóll þar sem gamli bærinn hefur staðið rétt vestan lækjarins sem liggur í gegnum bæjartúnin út í Hörgá.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: Túnakort 1917.

Ey-253:002 *Hólshús* heimild um útihús 65°45.311N 18°14.462V

"Norðan lækjar heima í túninu er Húshóll ..." segir í örnefnalýsingu. Hólshús voru um

130 m norðan við gamla bæinn. Þau stóðu á hól þar sem nýjasta íbúðarhúsið á Djúpárbakka er nú en voru 10-15 m suðaustan þess, um 30 m norðaustan við 003. Engin merki þessa húss sjást lengur en þar sem þau stóðu er þó hæð í túninu. Sverrir Sigurvinsson sléttaði síðustu leifar hússins út milli 1960-70.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: Túnakort 1917 og Ö-Glæs.

Ey-253:003 *Stakhús* heimild um útihús 65°45.347N 18°14.514V

Um 100 m norðan við gamla bæinn var útihús samkvæmt túnakorti. Það var um 20 m suðvestan við girðingu sem er umhverfis nýjasta íbúðarhúsið á Djúpárbakka. Sverrir Sigurvinsson man eftir húsinu enda sléttaði hann sjálfur úr síðustu leifum þessi milli 1960-70. Þar sem húsið stóð er hæð í sléttu túninu.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

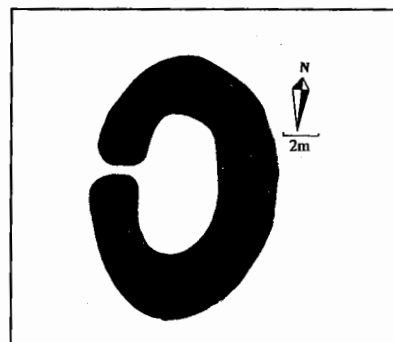
Heimildir: Túnakort 1917.

Ey-253:004 *Stekkjarkjalar* stekkjartóft 65°45.399N 18°15.340V

"[landamerki að norðan eru:] Stekkjarkjálaklöpp í Stekkjarkjálum ..." segir í örnefnalýsingu. Stekkjarkjalar eru á merkjum milli Djúpárbakka og Grjótagarðs og liggur merkjagirðing í hólunum sunnarlega. Stekkurinn er í landi Djúpárbakka en hann er mjög norðarlega í hólunum, þar sem dæld eða skarð er í þá. Hörgá er um 20 m vestan stekkjarsins. Tóftin er í raun hóll sem er 1,5 m á hæð en hólfið í honum er 8 X 4 m að innanmáli. Op er á tóftinni til vesturs.

Hættumat: engin hætta.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-253:005 *Vaðhóll* örnefni vað 65°45.627N 18°13.781V

"Rétt utan við Hörgárbrúna er lækjarfarvegur sem heitir Ferjuklauf. Þaðan liggja norðurmerkin um Vaðstein á Vaðhóli og beina stefnu áfram um nafnlausan stein á Rollhóli...." segir í örnefnalýsingu. Örnefnin Vaðhóll og Vaðsteinn eru nú gleymd og týnd. Eina áin sem rennur á landamerkjunum á þessum stað er Hörgá og verður því að teljast líklegast að Ferjusteinn hafi verið einhvers staðar upp af henni. Stefán A. Halldórsson man eftir allsérkennilegum hól upp af Ferjuvaði en vestan Dagverðareyruvegjar sem gæti verið Vaðhóll. Hóll þessi hefur hins vegar verið eyðilagður fyrir nokkru vegna malarnáms. Vel gæti verið að hóllinn hafi verið austar og lengra frá ánni.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-253:006 *Merkjavarða* varða landamerki 65°44.848N 18°14.100V

"Frá [Þórustaðaklöpp] liggja merkin vestur um sunnanvert Flóaholt, Merkjavörðu á Reiðmel, Merkjalág,..." segir í örnefnalýsingu. Um 50 m sunnan við þjóðvegin er melhæðin Reiðmelur. Á Reiðmel er alveg hrunin varða sem var á merkjum.

Hættumat: engin hætta.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-253:007 heimild um herminjar 65°45.328N 18°14.703V
"Við Djúpárbakka var mikið herskálaborp á stríðsárunum og sumir bragganna standa enn." segir í Byggðum Eyjafjarðar. Leifar þorpsins standa enn vestan nýjasta íbúðarhússins og lækjarins. Nokkrir bragganna eru horfnir en þó standa enn a.m.k. 8 braggar en sumir þeirra eru aðfluttir. Sléttur bakki vestan við lækinn sem rennur í gegnum túnið en að austan er Hörgá.

Heimildir: BE II.

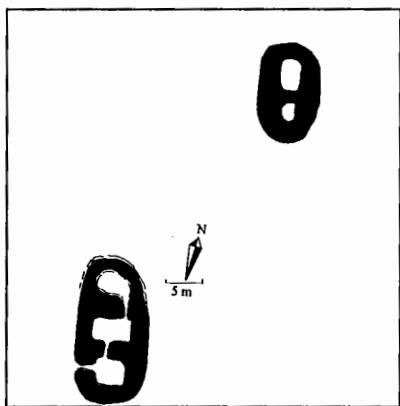
Ey-253:008 Mannhóll heimild um legstað 65°45.502N 18°14.507V
"Norðan lækjarins, neðan túns á Djúpárbakka eru Mannhóll og Mannhólsgrund, svo nefnd eftir fornmanni, sem þar á að vera heygður. Hóll þessi hálfeyðilagðist á hernámsárunum, því þá var þarna stórt herskálaborp." segir í örnefnalýsingu. Hóllinn er um 100 m sunnan við heimreiðina fast við árbakka Hörgár, hóllinn stendur aðeins austar en nýjasta íbúðarhúsið á Djúpárbakka. Fast austan og norðan við hólinn eru skurðir. Karl Pétur Sigurvínsson segir að hóllinn hafi ekki skemmt fyrir tilstilli hersins þar sem þeir hafi einungis tjaldað á flötinni. Hinsvegar var hóllinn skemmdur við malarnám. Hóllinn er um 2 m á hæð og fremur lítill. Allt í kringum hann og neðri hluti hans er grasi gróinn en efst sést í mölina.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-253:009 Selhóll

seltóft

65°44.990N 18°13.446V

"Sunnanvert við Rauðhól er Þverhóll, eiginlega framhald þess fyrrnefnda, en snýr þvert á hann. Litlu sunnar eru Eystri- og Vestri-Selhóll, sá eystri mun lægri. ... Selhólasund er vestan við Gilsholt og nær suður að merkjum." segir í örnefnalýsingu. Hluta af seltóftum á þessu svæði hefur verið rótað við vegagerð en þær eru á milli Dalvíkurveggar og eldri vegar austan við. Tóftir sjást á hól sem er um 5 m vestan við gamla veginn og 30-40 m austan við Dalvíkurveginn sem nú er notaður. Á hólnum má greina tvær tóftir en fleiri tóftir hafa horfið við vegagerðina. Önnur tóftin er 6 X 12 m að stærð og

skiptist í tvö hól. Hún er á háhólnum. Um 25 m suðvestan hennar er önnur tóft neðar í hólnum. Þessi tóft er 12 X 9 m að stærð og skiptist í 2-3 hól.

Hættumat: hætta vegna vegagerðar.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-253:010

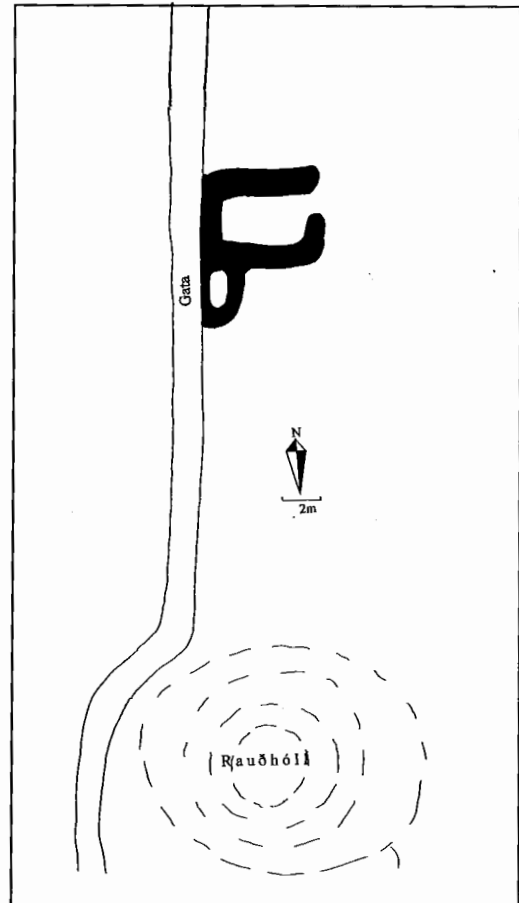
stekkjartóft

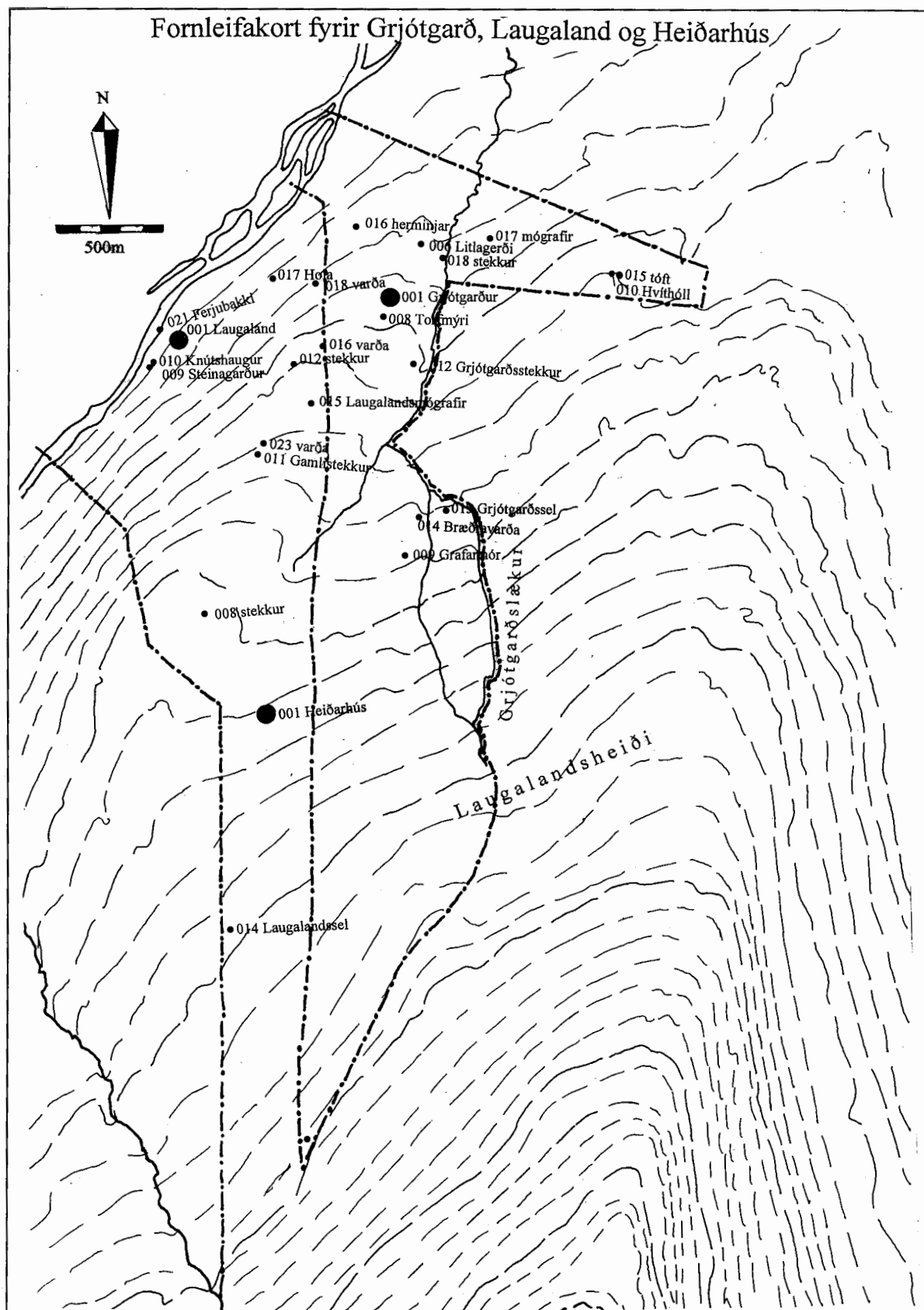
65°45.031N 18°14.087V

"[Rauðhólshall] takmarkast að vestan af Ásnum (Gamlavegarási) og Breiðasundshalli, en Rauðhóllinn er við suðurenda Breiðasundsins og suðaustur af Ásnum. Þar á milli eru Stekkjarmelur og Stekkjarlaut." segir í örnefnalýsingu. Um 15 m norðan við Rauðhól, fast austan við gamla veginn má enn greina tóftir stekkkjar. Gamli vegurinn liggur vestan í hólnum og þaðan beint til norðurs og yfir tóftirnar eða alveg í jaðri þeirra og er mögulegt að hluti leifanna hafi horfið undir veginn. Tóftin skiptist í tvö hólf en ekki sést dyraop á milli þeirra. Annað hólfið er ferhyrnt og mun stærra, en hitt er kringlótt. Samtals er tóftin um 6 X 7 m að stærð.

Hættumat: engin hætta.

Heimildir: Ö-Glæs.

Kort 5. Fornleifakort fyrir Grjótgarð, Laugaland og Heiðarhús

Ey-254 Grjótgarður

Hjáleiga frá Laugalandi.
Laugalandskirkjueign. Fyrst getið 1394:
"Laugalandz kyrckia. ... ä jord ä Griotgardi." DI III, 521.

7.4.1399: ... þridia teig fim daga slattu sagði [Einar seljandi Laugalands í umboði Guðmundar prests föður síns] at iord kirkiunar a logalandi ætti er griott heiter enn j modru ualla stadar jord." DI III 643.

1429: "a [Laugalandskirkja] jordina [vantar] griotgardæ." DI IV, 379.

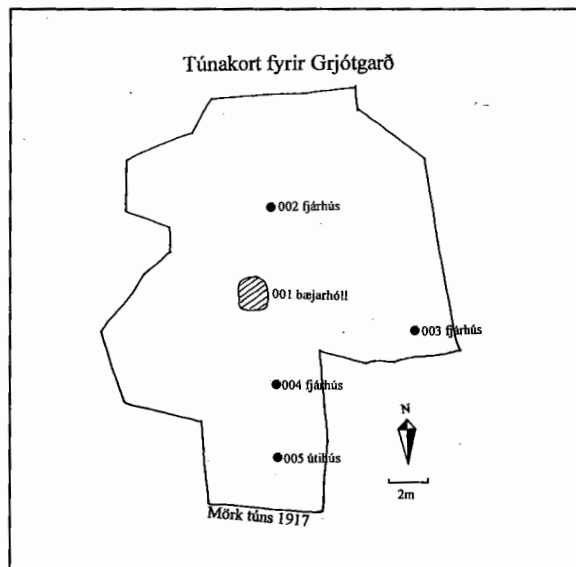
1461: "Kirikian aa laugalande ... aa jordena aa griotgarde" DI V, 291.

28.10.1645 selur Jón Þorvaldsson Benedikt Pálssyni Laugaland með tveimur heimalöndum þeirrar jarðar Krossastöðum og Grjótgarði, fyrir 60 hdr - Jarðabréf, 222.

22.6.[1703] "Jörðin Laugaland í Hörgárdal og Möðruvallakirkjusókn með sínum heimajörðum, Krossastöðum, Grjótgarði og Heiðarhúsum, talin lxc að dýrleika, er eign minna barna og þeirra móðurarfur, sem hún hafði erft eftir sinn sáluga föður, Benedikt Pálsson. ... 3. Af Grjótgarði er landskuld 80 álnir, en kvíldi tvö og hálf. Landskuld í sama máta gelst í aðskiljanlegum landaurum, kvikum og dauðum. ... Jón Thorðarson." JÁM XIII, 368.

1712: "Fornt afbýli Laugalands í heimalandi, úrskift einasta að túni að útslægjum, og segjast nálægir heyrt hafa og so eftir tekið, að Laugalands hálfkirkju væri eignað þetta býli. Dýrleikinn undirréttast hjer ekki greinilega..."

1917: 2,5 ha. 2/5 slétt.

Ey-254:001 Grjótgarður bæjarstæði bústaður 65°44.697N 18°15.344V
Gamli bærinn var á sama stað og íbúðarhúsið sem nú er í Grjótgarði. Þar má greina hólmyndun undir húsinu en hóllinn hefur líklega skemmst þegar íbúðarhúsið var byggt 1977. Bæjarhóllinn er 1,5-2,0 m á hæð og fer nálægt því að vera um 350-400 m² að stærð.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: Túnakort 1917.

Ey-254:002 fjárhús 65°44.703N 18°15.283V

Um 30 m norðan við gamla bæinn og íbúðarhús sem nú er á bæjarstæðinu, er aflagt fjárhús úr torfi og grjóti. Húsið stendur í sléttuðu túni og var notað allt fram yfir 1997 en því hefur hrakað mikið frá því hætt var að nota það. Húsið stendur í svolíttilli brekku og er að hluta byggt inn í hana. Stafn er út timbri. Húsið er samtals um 10 m á lengd og 3-4 m á breidd. Upphaflega var húsið þó 6-7 m á lengd en það var lengt til austurs fyrir nokkru. Húsið hefur verið skemmt að hluta því hestar héldu sig mikið í kringum það og enduðu með því að traðka niður hluta af þakinu. Eftir það var húsið girt af til þess að það fengi að

vera í friði.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: Túnakort 1917.

Ey-254:003 heimild um fjárhús

65°44.649N 18°15.294V

Um 70 m suðaustan við gamla bæinn var samkvæmt túnakorti frá 1917 útihús þar sem nú slétt hlað milli tveggja útihúsa.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: Túnakort 1917.

Ey-254:004 fjárhús

65°44.629N 18°15.342V

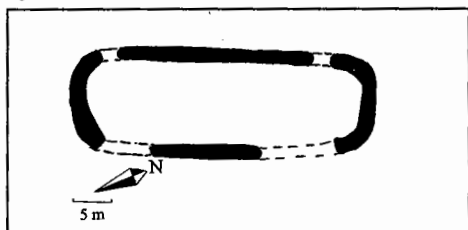
Um 30 m sunnan við bæjarhólinn og nýja íbúðarhúsið á honum stendur enn torfhús á þeim stað sem útihús er merkt inn á túnakort frá 1917. Húsið sem þarna er hefur verið endurbyggt úr eldri fjárhúsum. Hús þetta stendur á hól sunnan bæjarhólsins. Útihúsið skiptist 2 hól og snýr N-S. Inngangur er á austurvegg nyrðra hólsins nyrst. Garður liggur eftir húsinu endilöngu.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: Túnakort 1917.

Ey-254:005 útihústóft

65°44.655N 18°15.376V

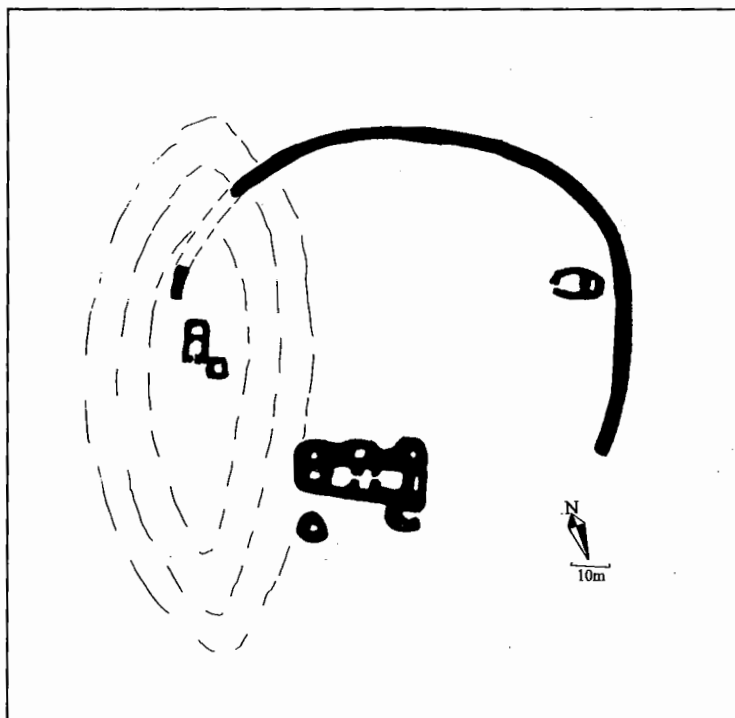
Um 70 m sunnan við gamla bæinn og tæpum 30 m sunnan við 004 sjást leifar af útihúsi. Tóftin er á sama hól eða hæð og 004. Í tóftinni miðri eru ryðgaðar leifar af vél. Tóftin er ferhyrnd en rof er í hana á mörgum stöðum. Hún er samtals um 13,5 X 4,5 m að stærð.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: Túnakort 1917.

Ey-254:006 Litlagerði bæjarstæði býli 65°44.877N 18°15.059V

"Litlagierde heitir girðing ein utarlega í Laugalandi landi. Hana á Möðruvallaklaustur, og eru það valllendisslægjur, og byggir það venjulega Grjótgarðs ábúanda fyrir 20 álna virði í landaurum. Aldrei meina menn þar hafi bygð verið, en munnmælin herma að ein kona í fyrndinni hafi gefið þetta land klaustrinu fyrir legstað sinn." segir í jarðabók Árna og Páls frá 1712. Þessi staður er nú kallaður Neðra-Gerði og er nýrækt rétt við þjóðveginn. "Á milli Laugalandi og Grjótgarðs sjást rústir fornbylisins Litlagerðis, rétt neðan þjóðvegarins, en þar heitir nú Litla-Gerði." segir í Byggðum Eyjafjarðar. Tóftirnar eru í og við hól rétt norðan við þjóðveg, norður af Grjótgarði. Allnokkrar byggingaleifar eru á þessu svæði þó hugsanlegt sé að einhverjar hafi þegar horfið vegna túnasléttunar. Hóllinn sem hluti tóftanna stendur á er 30 m norðan við þjóðveg og er á áætlun vegagerðar að færa þjóðveginn enn til norðurs, nær tóftunum. Túngarður liggur í kringum svæðið og sést á samfelldum kafla á um 130 m svæði. Frá veginum sést á öðrum stað um 50 m kafla af einhvers konar garði. Innan túngarðsins eru fjórar tóftir. Nyrst og á háhólnum er tóft sem skiptist í 2-3 hól. Hún er með venjulegu stekkjargagi, þ.e. tvö hól, og það innra minna en einnig er sunnan við hana samfast þriðja hólfið. Samtals er þessi tóft 16 X 10 m að stærð og mjög greinileg. Um 30 m norðaustan við þessa tóft, í halla sunnan í hólnum er svo aðaltóftin en hún er samtals um 13 X 28 m að stærð en þrátt fyrir að hún sé nokkuð djúp er húsaskipan í henni ekki mjög greinileg. Þó virðist hægt að greina 7-9 hól og líklega hefur dyraop verið til norðurs. 4 m austan við þessa tóft er lítill grænn hól og í honum miðjum er dæld. Hóll þessi er 10 X 10 að stærð og er hann talinn hafa verið öskuhaugur. Norðan við þessar tóftir tvær sem eru í hóljaðrinum taka við sléttuð tún. Um 62 m norðvestan við stærstu tóftina standa þó enn óhreyfðar tóftir af húsi sem hefur verið um 14 X 7 m að stærð. Hús þetta skiptist í tvö hól og er það innra mun minna (0,7 X 1 m) en það ytra er 3 X 3 m að stærð. Í þessari tóft má greina grjóthleðslur. 2-3 m norðan við þessa tóft má greina túngarðinn sem liggur frá henni í 25 m til austurs en um 120 m til vesturs og suðurs, alla leið upp á hólinn og fjarar út ekki langt frá fyrstnefndu tóftinni. Ekki eru nú fleiri tóftir greinanlegar á þessu svæði.

Hættumat: mikil hætta vegna vegagerðar.
Heimildir: JÁM X, 174; Ö-Glæs, og BE.II.

Efra-Gerði heitir upp undan bænum, en ekki er vitað um býli þar. Upp undan Grjótgarðsbænum taka við sléttuð tún og útihús og er engin merki um byggingar þar.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-254:008 *Torfmýri* heimild um ristun 65°44.569N 18°15.338V

"Sunnan og ofan við túnið er Torfmýri." segir í örnefnalýsingu. Rétt sunnan við túnjaðarinn taka við móar en suðaustar tekur Torfmýri við. Þar var rist torf.

Hættumat: engin hætta.

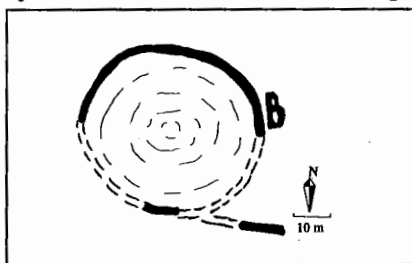
Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-254:009 *Grafarmór* náma mógrafir 65°43.504N 18°15.182V

Mógrafir voru norðan í Grafarmó, beint sunnan við lítinn læk sem rennur um móinn. Grafirnar, sem sjást enn, eru um 300 m NNV af Bræðrum. Grafirnar eru fremur djúpar og liggja að læknum. Mótak þótti sérstaklega gott á þessum stað.

Hættumat: engin hætta.

Ey-254:010 *Hvíthóll* garðlag 65°44.652N 18°14.358V

"[landamerki að austan eru:] Þórustaðaklöppin, Hvíthóll (en umhverfis hann eru garðhleðslur), ..." segir í örnefnalýsingu. Hvíthóll er nálægt því að vera beint austan við Grjótgarð (600-700m), beint vestan við 015. Hóllinn er gróinn en í kringum hann liggur gróinn garður. Hvíthóllinn er fremur áberandi hóll í landslaginu, hann stendur austan við Grjótgarð, og ber nokkuð hátt. Garðurinn er rofinn á nokkrum stöðum en samtals hefur hann náð yfir 140-150 m svæði umhverfis hólinn en einnig liggur garðlag út frá þessum hring og til austurs (um 15 m) í átt að hæð sem þar er. Garðurinn er að meðaltali um 1 m á breidd.

Hættumat: engin hætta.

Heimildir: Ö-Glæs.

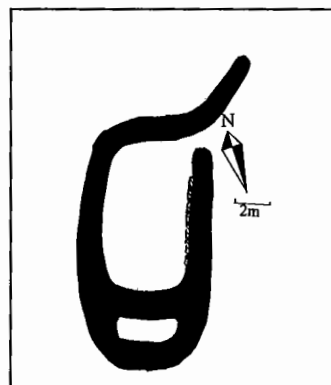
Ey-254:011 heimild um fjárskýli

"[landamerki að austan eru:], Holuklettur, Lambabyrgi, ..." segir í örnefnalýsingu. Lambabyrgi hefur verið á austurmerkjum Grjótgarðs en það þekkist nú ekki lengur og engin merki sjást á því svæði sem til greina kemur.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-254:012 *Grjótgarðsstekkur* stekkjartóft 65°44.403N 18°15.461V

"...merkjalínur dregnar um eftirtalda staði: Norðurmerki: Syðra-Klaufárskarð (sunnan Stekkjarhóla við Hörgá), Holuvöllur, GRJÓTGARÐSSTEKKUR, Yzti-Bróðir, Grófargil, Grjótgarðssel." segir í örnefnalýsingu Laugaland. Grjótgarðsstekkur er 400-500 m suðaustan við Grjótgarðsbæinn og 100-150 m vestan við ána. Hann er enn mjög greinilegur. Hann er fagurgrænn og sker sig úr umhverfinu. Tóftin er mjög greinileg og sennilega ekki mjög gömul. Hún er um 13 m á lengd og 7 m á breidd. Dyr eru á tóftinni til norðausturs og gengur stuttur veggjarspotti út úr tóftinni til norðausturs við opið. Tóftin skiptist í 2 hól en ekki er greinilegt op á milli þeirra. Ytra hólfið er mun stærra og eru í því grjóthleðslur. Tóftin er að meðaltali um 1 m á hæð.

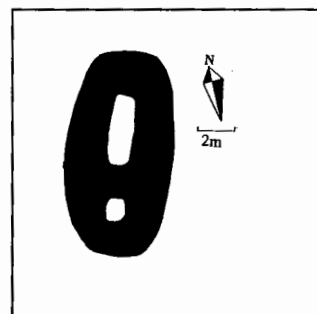

Hættumat: engin hætt.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-254:013 *Grjótgarðssel* seltóft 65°43.083N 18°15.128V

"[Landamerki að austan] ... Holuklettur, Lambabyrgi, Skútnasel og Grjótgarðssel." segir í örnefnalýsingu Laugaland. Þess er einnig getið í Byggðum Eyjafjarðar að ofarlega og vestan til í landareigninni séu ógreinilegar rústir Grjótgarðssels. Grjótgarðssel er mjög ógreinilegt enda er tóftin algerlega hlaupin í þúfur. Hún er beint ofan (eða austan) við Bræðravörðu, suðvestan við Gróarlæk í árkrók. Tóftin er við lækinn þar sem hann kemur úr Grófinni norður af Sjónarhól. Um 30 m austan við tóftina er raflínustaur. Tóftin stendur á lækjarbakka. Hún er ekki greinileg en virðist þó vera um 10 m á lengd og tæpir 5 m á breidd og skiptast í 2 hól. Hleðslur eru aðeins 0,1-0,2 m á hæð.

Hættumat: engin hætt.

Heimildir: Ö-Glæs og BE II.

Ey-254:014 *Bræðravarða* varða landamerki 65°43.302N 18°15.256V

"[Landamerki eru] Að sunnan: Bræðravarða og Syðra-Klaufaskarð ..." segir í örnefnalýsingu. Bræðravarða er í mýrarsundi, um 200 m norðan við Bræður sem eru tveir klettadrangar og sund á milli. Varðan er alveg hrunin og sést ekki nema sem steinadreif í kafgrasi.

Hættumat: engin hætt.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-254:015 tóft 65°44.635N 18°14.406V

3 m austan við Hvíthól eru ógreinilegar tóftarleifar. Um 10 m austan við tóftina er líftill vatnspollur. Tóftin er 8 X 4 m að stærð og skiptist í tvö hól. Rétt við hana er hringlaga þúfnabakki sem gæti einnig verið leifar af mannvirki.

Hættumat: engin hætt.

Ey-254:016

herminjar

65°45.056N 18°15.609V

Norðvestur af Grjótgarði og þjóðveginum, en spölkorn austan Hörgár eru grónar leifar braggagrunna frá hernámsárunum. Á þessum stað var áður braggahverfi og eru grunnarnir a.m.k. 11 að tölu. Sunnan við svæðið eru malarnámur og getur verið að fleiri grunnar hafi verið þar.

Hættumat: hætta vegna malarnáms.

Ey-254:017

mógrafir

65°44.826N 18°14.584V

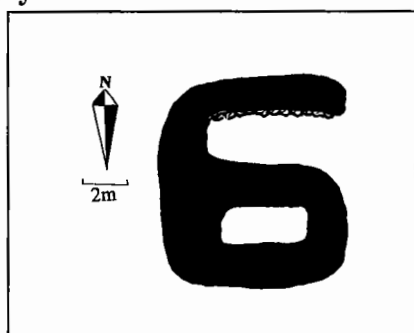
Mógrafir eru fast sunnan við þjóðveginn þar sem hann liggur austan Grjótgarðs og norðan túns. Þar er grasbali um 250 m austan bæjarins og má enn sjá merki grafanna.

Hættumat: hætta vegna vegagerðar.

Ey-254:018

stekkjartóft

65°44.794N 18°14.991V

Um 250 m vestar en merkjavarðan sem skiptir merkjum milli Grjótgarðs og Djúpárbakka (253:006) og 2-3 m austar en Grjótgarðslæk eru tóftir. Þær eru um 20 m sunnan þjóðvegjar og um 10 m austan við afleggjara sem liggur af þjóðveginum upp vélástæði. Tóftin er við lækjarbakkann og er fremur ógreinileg og mikið til hlaupin í þúfur. Austan hennar er einnig þúfur sem gætu verið frekari leifar. Tóftin sýnist skiptast í 2 hólf og er samtals um 8 X 8 m að stærð.

Hættumat: engin hætta.

Ey-255 Laugaland

40 hdr. 1399, 20 hdr. 1712.

1186-92: þar bjó þá Önundur Þorkelsson goðorðsmaður - Guðmundar saga dýra, Sturl, 125, 127, 130.

1192: "Þá fór Önundur bústað sínum í Lönguhlíð en Þorfinnur [Önundarson] bjó á Laugalandi." Guðmundar saga dýra, Sturl, 140.

1198: [Önundarsynir og Þorgrímur alikarl færðu ránsfé] á Laugaland. Þar bjuggu þeir þá Bjarnarsynir, Sighvatur og Eyvindur." Guðmundar saga dýra, Sturl, 157.

1198: "Síðan fóru þeir Þorgrímur á Laugland og söfnuðust þar margir saman og lögðu þar til þingmenn og sátu hvorirtveggju með fjölmenni og gerðu hvorigir á aðra." Guðmundar saga dýra, Sturl, 160-61, 163.

Nóvember 1198: "En Guðmundur [dýri] fór meðan á Laugaland og rændi þar og tók bú það er þar var eftir og svo fór hann of dalinn og tók fé af bóndum þeim er til höfðu ægt of haustið með Þorgrími." Guðmundar saga dýra, Sturl, 162.

1199: "Þá fór Þorgrímur á Laugaland og hafði þar eigi fleiri kýr of sumarið en tíu." Guðmundar saga dýra, Sturl, 165.

1199: "... fór Þorsteinn Jónsson sunnan og ætlaði utan .. Hann fór til Eyjafjarðar og var fyrst í Miklagarði .. En er menn spurðu að Þorsteinn var í hérað kominn þá drifu Innfirðingar til hans flokkum. En er Þorgrímur spyr það færir hann inn bú sitt allt og

ræðst hann í flokk með honum og fóru þeir út stundum á Laugaland mjög margir saman eða til skipa og voru nótt saman." Guðmundar saga dýra, Sturl, 166.

21.4.1345 keypti Munkaþverárklaustur 5 hdr í Laugalandi fyrir hluta í Miklagarði - DI II, 789.

7.5.1399 seldi Einar Guðmundsson með samþykki Guðmundar prests föður síns Laugaland Runólfi Sturlusyni. Sagdi hann að jordin ætti halfsm[an]adar teig j audbrecku jord. annan halfsm[an]adar teig j modruvallastadar nesium ok segdizt einar ecki uilia aabyrgiazst þott hann uæri spilltr edr brotin af anne. þridia teig fim daga slattu sagdi hann at iord kirkiunar a logalandi ætti er griott heiter enn j modru ualla stadar jord ei sidur at jordin logaland ætti gelldfiar Rekstr inn under brottu brecku j horgardal ok dagslattu af dauda tiorn j modro ualla stadar jordu. sagdi hann til kirkiu skylldar aa jordunne ath þar ætti ad uera prestr annath huert aar ok biskups gisting j annath huert sumar ok at kirkian j glæsibæ ætti manadar Rekstur a sumar j bædi mal bufe ella tueggia m[an]adar Rekstur j annath mal. hier j mot gaf Runolfr fiora tigi kugillda og grip slikan sem hann uildi til lata ok luka ut aa þremur aarum." DI III, 643.

[um 1430-1440] sagde eirekur [Ísleifsson seljandi Auðbrekku] jtaulu j brecku jaurd halfs manadar teigur af laugalande. - DI IV, 436.

21.9.1444 votta tveir menn að Runólfr Sturluson hafi fyrir tveimur árum selt Magnúsi syni sínum Laugaland fyrir 60 hdr "ad vndanteknum teignum a stadarnesium. reiknadi runolfr ath jaurdin aa laugalandi ette halfs manadar teig yfer j audrbreku jaurd ... sagdi runolfr ath jordin a laugalandi etti gelldfiarrekstur vnder bravttvbrekku a haugardal." DI IV, 660.

1586 lýsti Hákon Björnsson lögmála í hálfa jörðina Laugaland í Möðruvallaklausturskirkjusókn að Jón Hallsson lofaði að selja honum þá hann vildi - AÍ II, 79-80.

30.5.1593 selur sr. Jón Jónsson Benedikt Halldórssyni 15 hdr í Laugalandi með tilgreindum ítökum - Jarðabréf, 220.

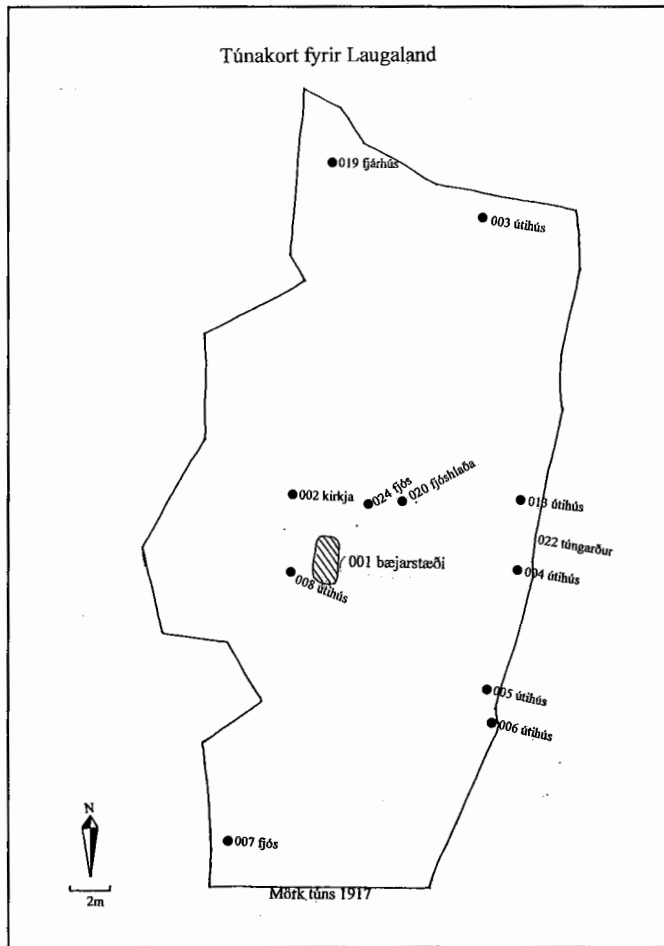
1606: "Halldóra Jónsdóttir eldri [dóttir Jóns Björnssonar Jónssonar Arasonar biskups] giptist Halldóri lögmanni fyrir norðan 1606, syni Ólafs Jónssonar og Þórunnar Benediktsdóttur ... voru Halldóri talin iij hundruð hundraða: Vindheimar og Laugaland ..." [Halldór dó 1636] - Bsk II, 366. Þorvaldur Ólafsson, bróðir Halldórs lögmanns, átti Laugaland - Bsk II, 368.

28.10.1645 selur Jón Þorvaldsson Benedikt Pálssyni Laugaland með tveimur heimalöndum þeirrar jarðar Krossastöðum og Grjótgarði, fyrir 60 hdr - Jarðabréf, 222.

22.6.[1703] "Jörðin Laugaland í Hörgárdal og Möðruvallakirkjusókn með sínum heimajörðum, Krossastöðum, Grjótgarði og Heiðarhúsum, talin lxc að dýrleika, er eign minna barna og þeirra móðurarfur, sem hún hafði erft eftir sinn sáluga föður, Benedikt Pálsson. 1. Af Laugalandi heima er landskuld 1c og 20 álnir, en kvildi tvö. Skileyrir ei tiltekinn, en alndskuld goldin um nokkur ár í aðskiljanlegum landaurum, sumpart í kvikum, sumpart í dauðum ... Jón Thorðarson." JÁM XIII, 368. Engin búskapur síðan 1977.

1917: 5,6 ha. 1/2 slétt.

Ey-255:001 *Laugaland* bæjarstæði bústaður 65°44.629N 18°16.665V

Gamli bærinn stóð þar sem steypur bílskúr er nú, beint norðan við núverandi íbúðarhús í Laugalandi. Ekki er hægt að greina bæjarhól þar sem bílskúrin og hlaðið framán við hann er.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: Túnakort 1917.

Ey-255:002 heimild um kirkju 65°44.624N 18°16.640V

Kirkja var á Laugalandi og er prests getið þar 1191. Elsti máldagi kirkjunnar er frá 1394 og stóð hún enn 1712 en þá hafði ekki verið embættað í henni síðan 1704 eða 1705, og mun hún hafa lagst af skömmu síðar. "Á Laugalandi var kirkja til forna ... og þar fannst kirkjugarður er grafið var fyrir mannvirkjum." segir í Byggðum Eyjafjarðar.

"Sunnudaginn 24. júní 1979 var verið að grafa grunn fyrir nýju

íbúðarhúsi [á Laugalandi]. Húsinu hafði varið valinn staður á lágum hól skammt norðan við gamla íbúðarhúsið að Laugalandi. Notuð var jarðýta til þess að ýta jarðveginum upp úr grunninum. Er grafið hafði verið um skeið, tóku menn eftir því, að mannabein lágu á víð og dreif í ruðningnum eftir jarðýtuna. Ekki gerðu menn sér fulla grein fyrir því hvað um væri að ræða og héldu verkinu áfram þar til grunnurinn var út grafinn. Þó var fylgst með því hvort fleiri bein kæmu fram og þeim haldið til haga eftir föngum." segir í rannsóknarskýrslu Guðmundar Ólafssonar. Á þessum stað er smápýfi í dokk eða dæld í túnið.

1191: Þóroddr Grímsson prestur var heimamaður Önundar Þorkelssonar goða; Guðmundarsaga dýra, 136.

1394: [á Auðbrekku] skal vera prestur adra huora. xij. manudi. og tekur j leygu fiorar merckur oc af Laugalandi. iiij. merkur. [til Auðbrekku liggur] Liostollur af tueymur Bæium [og] heytollur af. viij. Bæium; Máld DI III 521

1394: [Auðbrekku] xij. Laugalandz kyrckia. Kyrckiann ad Laugalandi er helgud med gudi hinum heilaga Johanni Baptistæ. hun ä jord ä Griotgardi. þetta jnnan kyrkiu. refflar vm alla kyrkiu og eingen tiolld vnder. kluckur. v. Jonz lijkneski Baptistæ og Mariuskript. Nicholaus lijkneski og Jons Holabiskups. Olaffz lijkneski og Thorlakz. messuklædi tuenn. alltarisklædi. v. krossar. iiij. Glergluggur. pungur og helgir domar. kiertastykur. ij. med messing og. ij. af Jarne. munnlaugar tuær litlar. Glodarkier. Elldberi. Lectari. kista

vond olæst. stolar. iij. Biarnfell og vtläs fyrer kyrkiu. merki. ij. þetta j Bokum. Aspiciens Bok. ad song til páska. messu Bok per Anni circulum og þo ey effter ordo [collectarius. Dominale. lesbok er tekur [til] ad Jolafostu og fram til páska og þo ei effter ordu. seqventiubok og ei effter ordu*. Texti forn. alltaris Bok og eru a kyrkiudags songur og salumessur. psalltari vondur. Lesbok de sanctis. ij. merkur vax. kiertistykka fyrir Johanni Baptista. saar. handklæde. ij. nyia Bok. er ä Jons saga Baptistæ. paxblad nytt. hofudlijn nytt. nyier dvkar tueym megin j kor. sylki ä hokli. alin ä huorn veg raudt. Eyrer reykelses.

Jtem. iiij. kyr oc. j. ær. Máld DI III 521-522 [* á spássiu m. annari h.7.4.1399: [sagði Einar seljandi í umboði Guðmundar prests föður síns]at iord kirkjunnar a logalandi ætti er griott gardr heiter ... sagði hann til kirkju skylldar aa jordunne ath þar ætti at uera prestr annath huert aar ok biskups gisting j annath huert sumar ok at kirkian j glæsibæ ætti manadar Rekstur a sumar j bædi mal bufe ella tueggia manadar Rekstr j annath mal; DI III 6431429: a jordina [vantar] griotgardæ. Porcio ecclesie vm .xxx. ara mædan runolfir stullason bio. xv hundrot. hefuer han lagt til kirkonnar æin Calekk a rættan rækninghskap. Porcio ecclesie ellifuo aurar ok fimm hundrot vm tio aar meðan hauskoldr runolfsson hefuer haldit; Máld DI IV 379

[1429]: [1] prestr; DI IV 381 [skafið út í handr]

1461: XXX.Kirkian aa laugalande er helgud med gude hinum heilaga johanne baptiste.hun aa jordena aa griotgarde oc daudatiorn j modruualla landeign. Þetta jnnan kirkju. Reflar vm alla kirkju. oc einge tiolld vnder. klukur fim. jons likneske baptiste oc mariu likneske. nicholass likneske og jons holabiskups. olafs likneske oc þorlaks likneske. ij. krossar. messoklædi tuen. kalekur. einn altarisbuningur ad ollu. dukur yfer jons likneske. glodarker oc elldbere. kirkiukola. ein kist oc einn stoll. þetta j bocum. alltarisbækur tuær. grallare oc saltare. j. matetinale bok aa sumarid. messubok de tempore per anum. lesbok fra aduentu til uppstigningardags. tegstus euuangeliorum. faer lestrar aa einu kuere. sequenciubok. collectarius missalis de tempore per annum. jons saga baptiste. oc en margar skrar. pungur med helgum domum. glergluggur. kertestigur ij. med messing oc .ij. af jarne. merke. ij. vond. ein kertestika fyrir jone baptiste. paxblad. þar aa ad vera prestur adra hueria tolf manade. tekur heima. iiij. kerkr j leigu. lysistollr oc heytollr af vj. bæium. tiund kirkjuhluti aa þui are sex aurar. Reiknadist porcio atian aar er magnus bonde Runulfsson heillt fim hundrud oc mork. stendr epter oreiknad vppaa vj tige ar oc fim ar. er Runulfr fader hans heillt oc adrer fyrir honum. anno domini m° cd° lxxx° septimo fiell j porcionem a fyrsta ari er mfinnr bondi hieillt sio aurar. oreiknadur en fyrri reikningsskapur. Máld DI V 291-292

[1461]: 1 prestur DI V 36030.

1.1493: Steðji í Hörgárdal er í Laugalandskirkjusókn. DI VII, 162

1712: Hálfkirkja er hjer og embættisgjörð framin inn til næstu 7 eður 8 ára, þá heimafolk var til sakramentis; JÁM X: 173.

1979: "[Guðmundur Ólafsson fornleifafræðingur gerði rannsókn í húsgrunninum 26.-27. júní 1979] GRAFEITUR. Í ljós kom að grunnurinn hafði verið grafinn í gegnum gamlan grafreit, sem að öllum líkindum hefur verið kirkjugarður. Beinum sem fundust hafði verið komið fyrir í stórum plastpokum og pappakössum. Við lauslega greiningu á þrem höfuðkúpum sem fundist höfðu og voru sæmilega heilar, virtist sem 26 væru af karlmönnum, 13 af konum og að minnsta kosti 8 sem ekki var hægt að greina vegna þess hve skaddaðar og brotnar þær voru. Samals virtist því sem að upp úr grunninum hefðu

komið að minnsta kosti líkamsleifar 47 einstaklinga, auk þeirra sem enn mátti sjá móta fyrir í skurðbökkum gryfunnar. ... Grunnurinn reyndist vera 19 m langur og um 9 m breiður í NV hluta en um 14 m breiður í SA hluta, í norðvesturbakka hans mátti sjá leifar af 11 - 12 gröfum (A-K) sem grunnurinn hafði skorið í sundur. Efsti hluti grafanna var að jafnaði á um 30 cm dýpi undir núverandi yfirborði og botn þeirra á um 110 cm dýpi. Var að sjá sem grafirnar lögju ekki allar í nákvæmlega sömu stefnu. Þannig lágu grafirnar A, B, C og S sem næst í NNV-SSA en aðrar grafir í SV - NA. Beinir í gröfunum voru yfirleitt mjög vel varðveitt. ... Í raun var ekki hægt að sjá nægilega mikið af neinni beinagrind til þess að hægt væri að skera úr um slíkt. Gröf A og B voru grafir í gegnum eldri gröf eða grafir, og sama var að segja um gröf J. Gröf N var eina gröfin sem hægt var að ná nákvæmu lengdarmáli af og reyndist hún vera 1,8 m löng. Leifar af kistuloki fundust í gröf E, þar sem sást að lokið hafði verið gert úr þremur 7,5 cm breiðum fjöllum. Annars var ekki mikið eftir af kistum í gröfunum, og sáust kistuleifar sumsstaðar aðeins sem dökk rák í jarðveginum. GRJÓTHLEÐSLA. Austast í norðausturbakka grunnsins voru leifar af grjóthleðslu sem virðist hafa legið þvert yfir grunninn. Engin ótvíræð merki um gólfskán fundust í sambandi við þessa hleðslu sem er hugsanlega leifar af kirkjugarðsvegg. Af lauslega teiknuðu sniði af þessu svæði (snið 1 og 2) sést að um 30 - 60 cm þykk mannvistarlög eru undir grjóthleðslunni. Hún tilheyrir því ekki elstu mannvistarleifum á staðnum. Suðaustan við hleðsluna er 10 -15 cm þykkt mannvistarlag ofan á óhreyfðu ljósu gjóskulagi. Þar yfir er viðarkolalag. Þessi tvö lög virðast vera undir mannvistarlaginu sem liggur undir grjóthleðslunni. SNIÐ [5 snið] sýna að jarðvegur er heyfður allt niður á 150 cm dýpi. Sum staðar má sjá leifar af torfhleðslum í sniðunum. Einnig kemur fram að grafirnar eru grafir niður í gegnum mannvistarlög og tilheyra því ekki elstu mannvistarlögunum. SÍÐARI TÍMA BYGGING. Við suðvesturbakka grunnsins stóð tóft (T) sem líklega er síðari tíma útihús. Hún er um 8 x 5 m að innanmáli og er veggjaþykkt 1 - 1,5 m. Inngangur er á vesturgafli. Norðurhlið þessarar byggingar hefur skaddast að hluta er grunnurinn var tekinn. Sést í sárinu, að veggurinn hefur verið hlaðinn úr torfi og grjóti. Eins og fram kemur í sniði 5 er mikið um torfmoldir undir tóftinni, sem líklega hafa tilheyrt eldri rúst. Þverskurður var grafinn rúmlega 3 m til suðvesturs inn í miðja rúst til þess að kanna hana nánar. Ekkert fannst markvert í þessum skurði annað en að í ljós kom að torfmoldirnar náðu þarna rúma 2 m inn eftir skurðinum og þar fyrir innan var komið niður á eina gröf. Þrír hlutir fundust við rannsóknina: LAU-1978/1: Blýhlutur, e.t.v. stíll? 6 x 2 x 0,5 cm. Endinn er brotinn af í tvo hluta. Hann lá í miðjum torfvegg byggingar sem reist hefur verið ofan á kirkjuarðinum. LAU-1978/2: Járnhlutur. brot, beygt í vinkel. Fannst í þverskurði sem grafinn var SV úr grunninum. Úr sama torfvegg og F1 fannst í. LAU-1978/3: Líkkistuleifar. Safna samana undir skurðbarminum við NV hlið. Eitt sýni var tekið við rannsóknina: LAU-1978/S1: Hárlokkur. Hárleifarnar virtust vera af beinagrind konu sem fundist hafði í uppmokstri frá ýtunni. Var að sjá sem hárinu hefði verið skipt í miðju. ... Að rannsókn lokinn var fallist á beiðni sr. Þórhalls [Höskuldssonar] um að beinin yrðu jörðuð að nýju í vígða mold, enda var vísindalegt gildi þeirra skert verulega vegna þess með hvaða hætti þeim var rótað upp og þau slitin úr öllu samhengi er grunnurinn var grafinn. Einnig var ákveðið að hætta við frekari byggingarframkvæmdir á þessu svæði og grunnurinn fylltur að nýju." Guðmundur Ólafsson: Grafreitir að Laugalandi á Þelamörk. Rannsókn 26.-27. júní 1979, Rannsóknarskýrslur Fornleifadeildar 1979. Um 1990 urðu bein aftur fyrir

hnjaski í suðvesturhorni kirkjugarðsins á Laugalandi. Þá var verið að koma fyrir jarðbor utan við garðinn og nokkur bein komu í ljós í flagi ofan við borstæðið. Starfsmenn Minjasafnsins á Akureyri komu á staðinn, tóku myndir af beinunum en ekki var þá gerð nein rannsókn. Samið var um að möl var sett yfir flagið þannig að vélar gætu athafnað sig við borinn - upplýsingar frá Herði Geirssyni, Minjasafninu á Akureyri.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: JÁM X, 173; BE II.

Ey-255:003 heimild um útihús 65°44.645N 18°16.499V

Um 180 m norðaustan við gamla bæinn var útihús samkvæmt túnakorti. Það sést ekki lengur en það stóð á hæð í sléttuðu túninu.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: Túnakort 1917.

Ey-255:004 heimild um útihús 65°44.579N 18°16.557V

Um 85 m austan við gamla bæinn 001 var áður útihús þar sem nú er borhola. Útihúsið var fast vestan við þar sem þjóðvegurinn liggur nú. Það er alveg horfið.

Hættumat: hætta vegna vegagerðar.

Heimildir: Túnakort 1917.

Ey-255:005 heimild um útihús 65°44.5666 18°16.657V

Um 90 m suðaustan við gamla bæinn 001 var áður útihús á svipuðum slóðum og nú er spennistöð fast vestan vegar. Tóftin hefur að mestu verið eyðilögð. Hún hefur staðið upp við túnjaðarinn og enn má greina hluta hans fast vestan undir þjóðvegi.

Hættumat: hætta vegna vegagerðar.

Heimildir: Túnakort 1917.

Ey-255:006 heimild um útihús 65°44.538N 18°16.653V

3 m sunnan við 005 var samkvæmt túnakorti lítið útihús eða kofi. Leifar þess sjást ekki en staðurinn er á kafi í sinu og því ekki útilokað að einhverjar leifar séu enn greinilegar á yfirborðinu.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: Túnakort 1917.

Ey-255:007 heimild um fjós 65°44.565N 18°16.783V

Um 140 m suðvestan við gamla bæinn 001 var fjós á svipuðum stað og íþróttahúsið á Laugalandi er nú.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: Túnakort 1917.

Ey-255:008 heimild um útihús 65°44.33N 18°16.719V

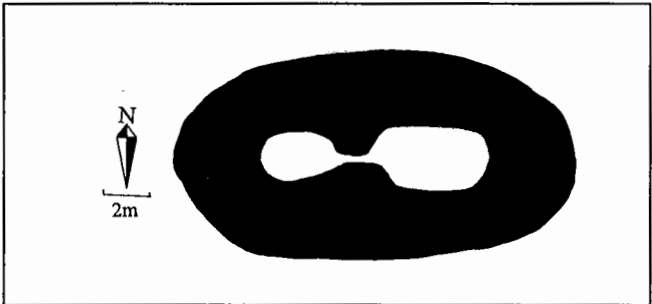
Um 10 m beint vestur af gamla bænum 001 var áður útihús. Á þessum stað er nú stallur í brekku en ekkert sést til byggingaleifa þar.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.

Heimildir: Túnakort 1917.

Ey-255:009 *Steinagarður* heimild um túngarð 65°44.491N 18°16.875V
 "Melhryggurinn sunnan við túnið heitir Steinagarður. Í honum er mikið af grjóti, sem greinilega er aðflutt. Gæti hér verið um fornan túngarð að ræða." segir í örnefnalýsingu. Skólastjóraráhúsið sem er suðaustan við íþróttahúsið og sundlaugina stendur á Steingarði. Garðurinn náði þó örlítið lengra til suðurs. Áður enn íbúðarhús skólastjórans var byggt sást til garðsins á stuttum kafla en hann var eyðilagður við byggingu íbúðarhússins.
Hættumat: hætta vegna ábúðar.
Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-255:010 *Knútshaugur* heimild um legstað 65°44.491N 18°16.888V
 "Melhryggurinn sunnan við túnið heitir Steinagarður. Í honum er mikið af grjóti, sem greinilega er aðflutt. Gæti hér verið um fornan túngarð að ræða. Reyndar segja munnmælin, að í mel þessum sé dys Knúts nokkurs, bónda að Öxnhóli, er heimsótt hafi Laugalandsbóndann, lent í illdeilum við hann og þeir barizt, Knútur fallið og verið þarna dysjaður. (...) Sunnan við þennan grjótgarð, Knútshaug, er Langimelur og sunnan enn Merkjamelur." segir í örnefnalýsingu. Skólastjóraráhúsið stendur á Knútshaug. Þegar grafið var fyrir húsinu 1977-78 komu upp beinaleifar, líklega af tveimur einstaklingum.
Heimildir: Ö-Glæs.

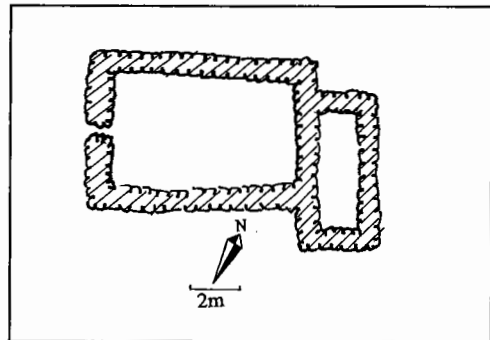
Ey-255:011 *Gamlistekkur* stekkjartóft 65°44.262N 18°16.601V

 "Suður og upp frá bænum er Hjallaendi. Frá honum liggur löng, djúp og hlykkjótt lögð upp eftir og heitir Kúalaut. Út frá efri enda lögðar þessarar er Gamlistekkur, en suður og upp frá henni Miðdegishæð." segir í örnefnalýsingu. Gamlistekkur er í trjáræktinni ofan við Laugaland. Í

gegnum skóginn liggur lélegur vegarslóði sem Hitaveitan gerði þegar hún stóð fyrir framkvæmdum á þessum slóðum. Stekkurinn er austar eða ofar í hlíðinni en vegarslóðinn, 50-60 m suður af syðstu vörðunni 023. Stekkurinn er á svolítilli hæð í fremur brattri brekku sem er skógi vaxin. Allt í kring eru melar og móar. Tóftin er alveg gróin og þakin sinu. Í henni miðri standa tvær hríslur. Stekkurinn er 16 X 8 m að stærð og skiptist í tvö hólf.

Hættumat: hætta vegna skógræktar.
Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-255:012 stekkjartóft 65°44.483N 18°16.137V

"Norður á Ásenda er Grafarsund ofar en Katlasund neðar." segir í örnefnalýsingu. Katlarnir eru tveir bollar, Ytri- og Syðri-Katlar. Þeir eru í skógræktinni ofan við Laugaland. Vegarslóði liggur frá þjóðveginum og upp skógreitinn til suðurs. Þegar komið er skammt upp í hlíðina greinist vegaslóðinn í tvennt en meginslóðin heldur áfram til suðurs. Hin slóðin liggur í krók og til norðurs rétt við krók þennan eru Katlarnir en þeir sjást ekki vel neðan frá

Laugalandi sökum trjágróðurs og eiga að öllum líkum eftir að hverfa alveg í skóginn. Í Ytri-Katli eru tóftir stekkjjar. Tóftin stendur í lág eða skoru milli mela sem kallast Katlar. Tóftin er grjóthlaðin, um 5,5 X 11,5 að stærð. Hún snýr austur-vestur og skiptist í tvö hólfi. Ytra hólfið er um 8 X 4,5 að innanmáli en það innra er 2 X 4 m. Innra hólfið er á skjön við það ytra og liggur því eilítið sunnar. Dyraop er á vesturvegg.

Hættumat: engin hætta.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-255:013 útihústóft

65°44.588N 18°16.502V

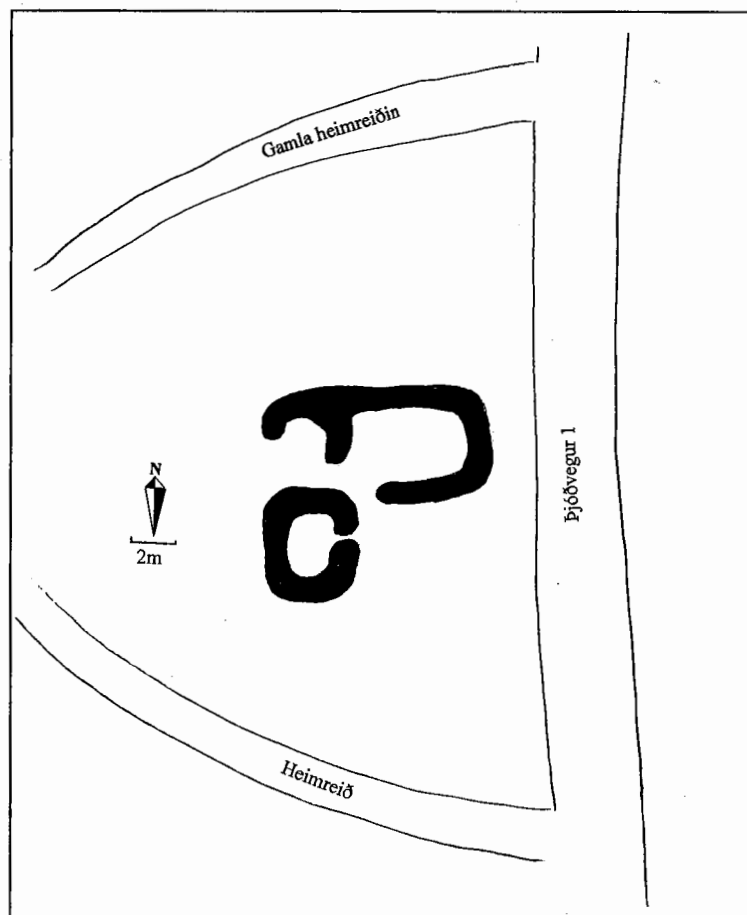
Milli nýju og gömlu heimreiðarinnar og um 5 m vestan við þjóðveginn er tóft sem að öllum líkindum er af útihúsi sem staðið hefur austast í túni. Lítil grasbali milli heimreiðar og þjóðvegjar. Grasbali þessi er nokkuð þýfður og á kafi í sinu. Tóftin er um 11 X 9 m að stærð og L-laga. Hún skiptist í þrjú hólfi en hvergi sést grjót í hleðslum.

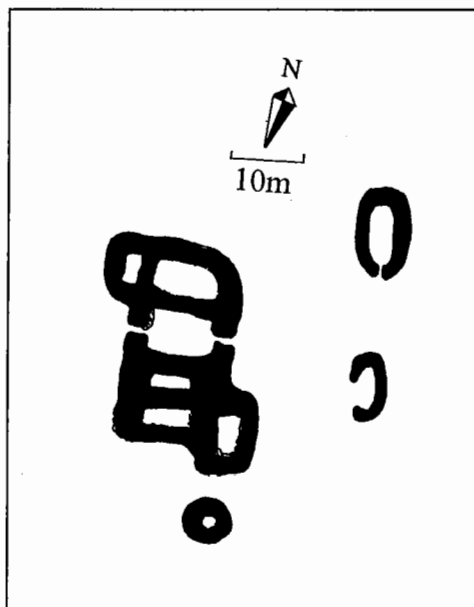
Hættumat: hætta vegna vegagerðar.

Ey-255:014 Laugalandssel
tóftaþyrping sel

65°43.028N 18°16.480V

"Suður frá Heiðarhúsum, alllangt, er Laugalandssel. Þar eru tóftir miklar á ræktarlegum hólfi. Þetta sel var nytjað fram til ársins 1880, og raunar var þetta heilsteyptur bær með baðstofu, búi og eldhúsi." segir í örnefnalýsingu. Laugalandssel er

500-600 m sunnan (örlítið austar) við Heiðarhúsaklöpp en á henni stendur nýleg varða. Selið er suðvestan við Bræður. Raflínustaurar sem liggja yfir Hálsinn liggja yfir tóftina og hafa framkvæmdir við staurinn skemmt nyrsta hluta selstæðisins. Allt í kring eru móar en selið stendur á hæð. Tóftirnar eru á ávölum hól en norðaustan í honum er raflínustaur og hefur verið raskað í kringum hann þegar hann var settur niður. Suður undan staurnum, nyrst á hólnum er einföld tóft sem er 12 X 5 m að stærð. Opið á þessari tóft er til suðurs. Um 10 m sunnan við hana er önnur enn ógreinilegri tóft sem virðist vera 8 X 3 m að stærð en vesturveggur hennar er mjög ógreinilegur. Um 15 m vestan við tóftina sem fyrst var getið eru svo aðalhúsin. Sú tóft er mjög misgreinileg en er 24 m á lengd og 17 m á breidd. Nyrst er mjög

ógreinilegt hól (um 9 x 3,5 m að innanmáli) en vestan þess er annað minna (2 X 4 m). Sunnan þessara hólfa er svo skýrasta hólfið í selinu en það er um 6 m á breidd og 9 m á lengd. Op eru bæði á austur og vesturvegg og í vesturopinu má greina grjóthleðslu á parti. Sunnan við þetta hólfið virðist vera enn annað en það er mjög ógreinilegt. Sunnan þess er hins vegar nokkuð greinilegt hólfið (8 X 4 m) og liggur garði eftir húsinu endilöngu. Vestast í þessari tóft eru grjóthleðslur. Annað hólfið er svo suðaustan við það síðastnefnda. Það liggur norður-suður og er 10 X 5 m að utanmáli. Ekki sést hvar inngangur hefur verið á þetta hólfið en grjóthleðslur eru við suðausturhorn hólfsins. Þessi hlutir tóftarinnar mun hafa verið notaðir sem heystæði. Um 5 m sunnan við enda bæjarins er svo dæld eða lítil hringlaga tóft um 2,5 m í þvermál.

Hættumat: engin hætta.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-255:015 *Laugalandsmógrafir* náma mógrafir 65°44.204N 18°16.253V
"Norður á Ásenda er Grafarsund ofar en Katlasund neðar." segir í örnefnalýsingu. Grafarsund er beint ofan og austan við Katlasund. Grafarsund er um 10 m austan skógræktargirðingar. Grafirnar eru greinilegar og um 0,5 m á dýpt.

Hættumat: hætta vegna skógræktar.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-255:016 varða eyktamark 65°44.522N 18°15.984V
Fyrir ofan Katla stendur enn varða sem er eyktarmark. Varðan var notuð sem eyktarmark ásamt tveimur öðrum vörðum (018 og 023) og var hún í miðjunni. Varðan er stutt fyrir ofan Katlana en stendur örlítið norðar en Ytri-Ketill, 500-600 m austan við þjóðveginn. Varðan er um 1 m á hæð og svipuð á þykkt.

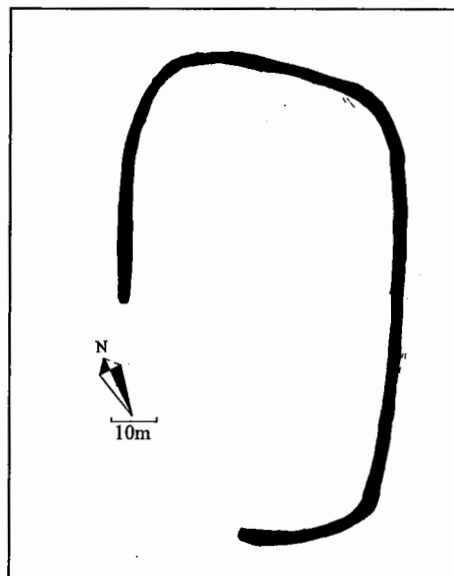
Hættumat: engin hætta.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-255:017 *Hola* garðlag býli

65°44.899N 18°15.766V

Í sóknarlýsingu frá 1841 er getið um eyðibýlið "Hola fyrir sunnan Laugaland." - "Beint norður frá Laugalandsbæ er hár hóll með viðarmóum umhverfis. Þar eru sýnileg tóftarbrott og einnig túngarður. Þarna var fyrrum kotbýli, kallað Hola. Nú heitir þarna Holuvöllur." segir í örnefnalýsingu. "Fornbýlið Hola mun hafa verið norðan við bæinn, við Grjótgarðsmerkin, en þar er tún með þessu nafni en engar tóftir." segir í Byggðum Eyjafjarðar. Hola var 100-200 m neðan (vestan) þjóðveggar næstum beint norðan við Laugalandsbæ. Á þessum stað eru nú sléttuð tún en tóftirnar voru ofarlega í túni. Greinilega má sjá hvar í túninu þær voru en ekki sjást neinar tóftir lengur. Túngarðurinn sem hefur verið umhverfis Holu sést hinsvegar víða greinilega í túnjaðri þó sléttuð hafi verið yfir hann á einstaka stað. Garðurinn er um 260 m og liggur í aflangan hring frá norðri til austurs. Austurhlið garðsins er heillegust en nokkuð að norður- og suðurhlið sést einnig. Vesturhliðin hefur hins vegar að mestu verið sléttuð. Tóftirnar sem voru ofarlega í þessu túni og sá hluti túngarðsins sem nú er horfin voru sléttuð um 1950.

Hættumat: hætta vegna túnræktar.**Heimildir:** SSE, 123 og Ö-Glæs, BE.II.**Ey-255:018** hleðsla varða

65°44.688N 18°16.100V

Nyrsta varðan af þeim þremur sem voru notaðar sem eyktarmörk var á mel 15 m austan við þjóðveg. Varðan er norðarlega í landi Laugaland, en þar sem hún var er nú vegarslóði upp að hliði á skógræktargirðingu. Ekki sést lengur til vörðunnar á melnum sem hún stóð áður.

Hættumat: engin hætta.**Heimildir:** Ö-Glæs.**Ey-255:019** *Sauðhúsvöllur* heimild um fjárhús 65°44.647N 18°16.568V

"Yzt í túninu heitir Hesthúsvöllur austast, en Sauðhúsvöllur vestast. Nær bænum heitir Fjósvöllur." segir í örnefnalýsingu. Vestan Hesthúsvallar eru hæðir og þar var Sauðhúsvöllur. Ekki sjást neinar leifar bygginga á þessum stað nú.

Hættumat: hætta vegna ábúðar.**Heimildir:** Ö-Glæs.**Ey-255:020** frásögn af fjóshlöðu

65°44.603N 18°16.571V

"Yzt í túninu heitir Hesthúsvöllur austast, en Sauðhúsvöllur vestast. Nær bænum heitir Fjósvöllur. ... Hólarnir þar nefnast einu nafni Fjóshólar." segir í örnefnalýsingu. 10-20 m ofar eða austar en fjósið (024) var fjóshlaða en leifar hennar hafa einnig lent undir heimkeyrslunni.

Hættumat: hætta vegna vegagerðar.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-255:021 *Ferjubakki* örnefni ferja 65°44.596N 18°16.803V
"[Við Arnbjargarhólma sem einnig er nefndur Laugalandshólmi] á engjateigur að heita Sandur. Þar eru og örnefnin Ferjubakki og Gemlingabakki." segir í örnefnalýsingu. Ferjubakki var niður (vestur) af gamla bænum 001 en örlítið sunnar. Hörgá hefur breytt um farveg á síðustu áratugum og er Ferjubakki nú brotinn og horfinn í ána.

Heimildir: Ö-Glæs.

Ey-255:022 garðlag túngarður 65°44.601N 18°16.526V
Fast sunnan við heimreiðina heim að Laugalandi og fast vestan við þjóðveginn má greina hlaðinn garð í túnjaðrinum. Garðurinn liggur meðfram vegkantinum og hverfur stundum undir hann en er samtals um 80 m og liggur milli útihúsanna þriggja sem merkt eru á túnakort og voru sambyggð túngarði. Upp að túngarðinum að vestan er þýfður hagi en austan er þjóðvegurinn.

Hættumat: hætta vegna vegagerðar.

Ey-255:023 varða 65°44.306N 18°16.563V
Syðsta varðan af þeim þremur sem notaðar voru sem eyktarmörk er beint ofan við skólastjórabústaðinn á Þelamörk á smákletti í grýttri hlíðinni innan skógræktarinnar austan þjóðveggar. Varðan er austan vegarslóðans sem liggur um skóginn. Hún stendur á kletti í hlíðinni þar sem nú er nokkur skógrækt. Varðan er um 1 m á hæð. Hún er ferhyrnd og 1,5 m á hverja hlið. Hún er talin mjög forn.

Ey-255:024 frásögn um fjós 65°44.607N 18°16.639V
Fjós var 20-30 m norðaustan við gamla bæinn 001, nálægt þeim stað sem heimreiðin liggur nú upp frá Laugalandi og að þjóðvegi.

Hættumat: hætta vegna vegagerðar.

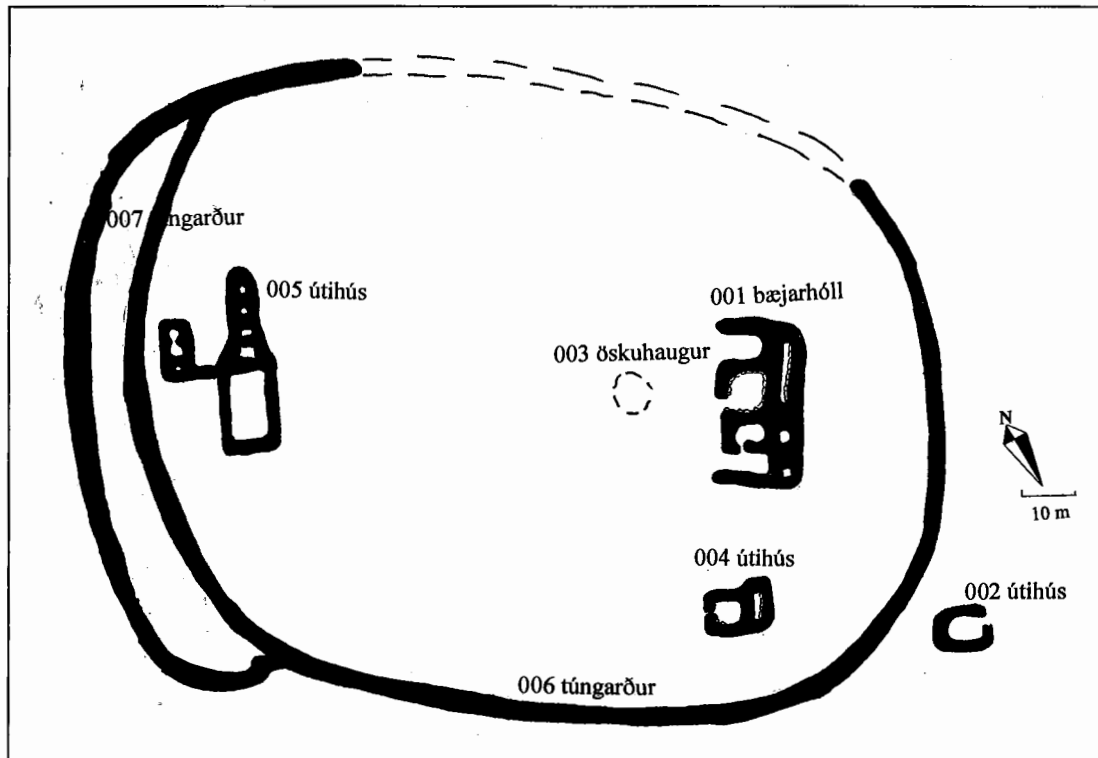
Ey-256 Heiðarhús

Hjáleiga frá Laugalandi.

22.6.[1703] "Jörðin Laugaland í Hörgárdal og Möðruvallakirkjusókn með sínum heimajörðum, Krossastöðum, Grjótgarði og Heiðarhúsum, talin lxc að dýrleika, er eign minna barna og þeirra móðurarfur, sem hún hafði erft eftir sinn sáluga föður, Benedikt Pálsson. ... 4. Heiðarhús, hjáleiga, óbyggð um nokkur ár umliðin, en byggð þetta næstumliðið ár. Kvíldi tvö, en landskuld ei áskilin meiri e ábúandi sjálfur vill, en ei yfir 20 eða 30 álnir. ... Jón Thorðarson." JÁM XIII, 368.

1712: "í eyði næstu 5 ár. Þetta býli er partur úr Laugalandi, byggt í úthögum fyrir manna minni, afdeilt einasta að túni og engjum, öðru landi óskift." Byggðist aftur, en fór í eyði 1935.

1917: 2 ha. 2/5 slétt.

Ey-256:001 *Heiðarhús* bæjarstæði bústaður 65°43.687N 18°16.439V
 "[Laugalandsás byrgir] alla útsýn til fjallsins heiman frá bæ [á Laugalandi]. Fjallið þar fyrir ofan heitir Laugalandsheiði, og er allvíðáttumikið. Þar efra var um skeið býlið Heiðarhús, en er nú í eyði komið fyrir mörgum árum. - Fór í eyði 1935." segir í örnefnalýsingu. Heiðarhús standa neðarlega á Laugalandshæðinni um 1,4 km sunnan við Grjótagarð og um 800 m suðaustan við Laugaland. Stórbýfður mói er í kring um bæinn en bæjar- og túnstæðið er í lægð. Allt í kring eru grösugir hagar en myndarlegir vallargarðar eru umhverfis túnin. Bæjartóftin er um 24 X 14 m að stærð. Hún samanstendur af 4 framhólfum, en dyr snúa til vesturs, og þremur bakhólfum. Veggir eru mest um 0,5-0,6 m á hæð. Grjóthleðslur eru í veggjunum hér og þar.

Hættumat: engin hætta.

Heimildir: Túnakort 1917 og Ö-Glæs.

Ey-256:002 útihústóft 65°43.757N 18°16.503V
 20-30 m innan/austan túngarðsins (innan við vesturhlið hans) og um 80-100 m vestan við bæinn 001 eru leifar útihúss og gerði fast sunnan við. Tóftin og gerðið eru samtals um 30 X 16 m að stærð. Tóftin er norðar og er hún mjög óljós en virðist skiptast í 3-4 hólf. Rétt vestan við og tengd fyrrnefndu tóftinni er önnur enn óljósari um 10 X 3 m að stærð. Sunnan við þessar tóftir er svo gerði samfast, um 15 X 10 m.

Hættumat: engin hætta.

Ey-256:003 öskuhaugur 65°43.722N 18°16.421V
Um 12 m beint vestan við bæinn (001) eru leifar öskuhaugs. Öskuhaugurinn er 2 X
3 m að stærð og fagurgrænn en um 0,5-0,6 m að hæð.

Hættumat: engin hætta.

Ey-256:004 útihústóft 65°43.684N 18°16.484V
10-15 m beint suður af bænum (001) eru tóftir af útihúsi, um 15 m norðan við túngarðinn, innan túns. Tóftin er 10 X 7 m að stærð. Hún skiptist í 2 hólf og op er á henni til vesturs. Veggjahæð er um 0,3 m og er tóftin vel gróin þó sjá megi móta fyrir grjóthleðslum á einstaka stað.

Hættumat: engin hætta.

Heimildir: Túnakort 1917.

Ey-256:005 útihústóft 65°43.682N 18°16.400V
Um 7 m austan og utan við túngarðinn og 40-50 m suðaustan við bæinn (001) eru tóftarleifar sem líklega eru af útihúsi. Tóftin er tæplega 30 m beint austan við 004. Hún er utan við túnjaðarinn og er á mörkum þess að vera á þýfðu gras- eða melasvæði. Tóftin er mjög greinileg þar sem hún er fagurgræn og stendur hærra en móarnir í kring. Veggheðslur eru ekki háar eða um 0,3 m. Tóftin er einföld, 7 X 3,5 m á stærð með op til austurs.

Hættumat: engin hætta.

Ey-256:006 garðlag túngarður 65°43.730N 18°16.555V
Myndarlegur túngarður liggur í hring utanum túnstæðið í Heiðarhúsum og er hann greinilegur nær allstaðar. Garðurinn liggur umhverfis þýfð túnin í Heiðarhúsum og er skýr, tæplega 1 m á hæð þar sem hann er hæstur. Hann virðist byggður eingöngu úr torfi og er mest um 2 m á breidd.

Hættumat: engin hætta.

Ey-256:007 garðlag túngarður 65°43.741N 18°16.551V
Fornlegur garður liggur frá syðsta hluta vesturhliðar túngarðsins og í boga til nyrsta hluta vesturhliðarinnar. Garðurinn liggur í skeifu en fjarar að mestu út til norðurs. Hann er breiðari en túngarðurinn en liggur nær samsíða honum en ekki eru nema 10-20 m á milli garðanna. Garðurinn liggur utan við þýfð tún og túngarð í Heiðarhúsum. Hann er 3-4 m á breidd og a.m.k. nálægt 200 m á lengd. Hann liggur í skeifu frá vesturhlið túngarðsins en fjarar út áður en hann tengist honum aftur norðanmegin. Garðurinn er um 0,4 m á hæð.

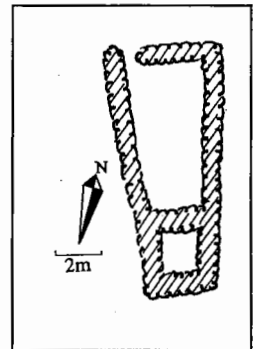
Hættumat: engin hætta

Ey-256:008 stekkjartóft 65°43.567N 18°15.894V

"[Laugalandrás byrgir] alla útsýn til fjallsins heiman frá bæ [á Laugalandi]. Fjallið þar fyrir ofan heitir Laugalandsheiði, og er allvíðáttumikið. Þar efra var um skeið býlið Heiðarhús, en er nú í eyði komið fyrir mörgum árum. Þar er STEKKJARGIL ..." segir í örnefnalýsingu. Stekkjargil er um 500 m norðan við Heiðarhúsklöpp en á klöppinni er varða sem lítur úr fyrir að vera nýleg. Stekkurinn sem er grjóthlaðinn er sunnarlega í Stekkjargilinu eða 20-30 m norðan við suðurenda þess. Stekkjargil er um 5 m á breidd og en nokkurra tuga metra langt og liggur frá norðri til suðurs. Klettabelti eru beggja vegna stekkarins en gilið er þó vel gróið og í því vex mikið lyng. Stekkurinn er grjóthlaðinn og er heill þó að hleðslur séu byrjaðar að síga lítillega. Hann er um 10 m á lengd og 4 m á breidd þar sem hann er breiðastur en hann mjókkar til suðurs. Hann skiptist í tvö hólfi og er það nyrðra stærra. Dyr eru á norðvesturhorni en ekki sést lengur að opið hafi verið milli hólfanna. Stekkurinn er sunnarlega í Stekkjargilinu og hefur fé verið rekið ofan í gilið við norðurenda þess, eftir giliinu til suðurs og inn í stekkin.

Hættumat: engin hættu.

Heimildir: Ö-Glæs.

5. Fornleifar og byggð í héraði

Sumarið 1999 var skráð svæðið frá Dagverðareyri út að Hörgárósum og síðan inn eftir sveitinni aftur, að Laugarlandi og Heiðarhúsum. Byggð á skráningarsvæðinu er mun dreifðari en á því svæði sem skráð var 1998 sem sést best á því að þrátt fyrir að svipaður fjöldi fornleifa hafi verið skráður bæði árin, voru 1998 skráðar 16 jarðir á móti 9 1999.

Á skráningarsvæðinu standa bæirnir allir innan við 30 m.y.s. Jarðirnar eru breiðar skákir frá sjó eða á og upp á miðjan háls og tilheyrir hverri þeirra nokkurt beitiland. Framan við Tréstaði breytist landslagið, undirlendi minnkar og verður ekki annað en mjó ræma meðfram Hörgá en ofan við er heiði í brekkunni langt upp í fjall. Grjótgarður er um 90 m.y.s. en hæðst yfir sjávarmáli á skráningarsvæðinu eru Heiðarhús í um 210 m.y.s. Laugalandsheiðin nýttist fyrst og fremst sem beitiland og þar var einnig skógur lengur en víðast í Eyjafirði og hefur nokkur skógrækt verið stunduð þar á undanförunum áratugum.

Sökum þess að landrými var að jafnaði meira á því svæði sem skráð var 1999 en 1998 var dreifing minjastaða meiri. Þó gilda um hana sömu meginreglur og annars staðar í Eyjafjarðarsveit: langflestar minjanna eru skamman spöl frá bæ og hafa orðið eyðileggingu að bráð.

Bæjarhólar og bæjarstaði

Bæjarhólar myndast þar sem bæir hafa staðið á sama stað um aldir. Hólarnir verða til úr gólflogum sem hafa hlaðist upp í tímans rás, byggingarefni, torfi og grjóti og öskuhaugum, og geta orðið allt á fjórða metra á þykkt. Ný bæjarhús eru oft reist á sama stað og bæirnir hafa staðið um aldir og þar sem kjallarar eru niðurgrafir geta minjarnar í hólnum eyðilagst.

Á því svæði sem skráð var 1999 var búið á flestum bæjunum. Undantekningar frá því eru Heiðarhús, sem fóru í eyði 1935, og Skipalón, en þar var búið fram á síðasta áratug 20. aldar. Engin vegur liggur að Heiðarhúsum sem eru sunnarlega í landi Laugalands. Þar sjást óhreyfðar tóftir bæjarins sem stendur á hæð í landslaginu. Á Skipalóni stendur íbúðarhús byggt 1824 (Lónsstofa) enn. Fyrir nokkrum árum var steypit utan um timburverkið. Húsið er notað sem sumarbústaður en núverandi eigendur hafa ánafnað Þjóðminjasafni húsinu. Íbúðarhúsið stendur á sléttu hlaði og bæjarhóll er ekki

greinanlegur. Á öðrum bæjum hefur verið byggt ofan í gamla bæjarhóla (Dagverðareyri, Hlaðir, Djúparbakki, Grjótgarður og Laugaland) eða þeir skemmdir með öðrum hætti (Gásir, Tréstaðir). Skýrasta bæjarhólinn er að finna í Grjótgarði en þó má gera ráð fyrir að íbúðarhúsið hafi skemmt hólinn að einhverju leyti.

Á nokkrum stöðum hafa varðveist tóftir eða sagnir um býli. Á Lauglandi voru bæjarleifar fyrir norðan túnið, sem kallaðar voru Hola. Þar hefur verið lítið tún og sést túngarðurinn enn þó tóftirnar hafa verið sléttaðar. Engar heimildir eru um byggð á þessum stað, og hafi þar verið sjálfstætt býli, sennilega aldrei annað en hjáleiga, þá hefur sú byggð ekki orðið langæ. Svipaða sögu er að segja um Litlu- eða Neðri-Gerði sem nú er í landi Grjótgarðs en hefur upphaflega tilheyrt Lauglandi. Þar eru allmiklar tóftir og túngarður í og við hól rétt norðan við þjóðveg, norðan við Grjótgarð. Á Hlöðum er einnig bent á tvo staði sem möguleg bæjarstæði. Það eru Kot og Grænhóll en báðir þessir staðir eru nálægt merkjum við Tréstaði. Á Koti er aðeins ein lítil tóft og er ómögulegt að þar hafi verið umfangsmikill búrekstur. Sama á sennilega við um Grænhól en þar eru þó tvær tóftir en á hvorugum staðnum hefur verið ræktað tún eða gerðir túngarðar.

Útihús og túngarðar

Útihús sem stóðu innantúns eru sá flokkur fornra mannvirkja sem einna verst hefur orðið úti við jarðabætur á 20. öld. Flest útihúsanna á skráningarsvæðinu eru nú horfin. Að þessu sinni voru skráð rúmlega 50 útihús af einhverju tagi en einungis var hægt að greina leifar 14 þeirra. Á Dagverðareyri og á Gásum sjást t.d. engar tóftir þeirra 9 útihúsa sem þar hafa staðið. Á Skipalóni má enn greina tóftir fjögurra útihúsa og á bæði Hlöðum og Lauglandi sjást leifar tveggja útihúsa. Tóftir fjárhúss sjást á Tréstöðum og á Grjótgarði standa miklar leifar tveggja fjárhúsa úr torfi, timbri og grjóti. Ekki er langt síðan fjárhúsin tvö á Grjótgarði voru tekin úr notkun og standa þau enn undir þaki. Í Grjótgarði eru einnig óljósar leifar þriðja útihússins. Í Heiðarhúsum eru greinilegar leifar þriggja útihúsa. Eðlilega voru útihúsin flest á stærstu jörðunum og eru heimildir fyrir 8 útihúsum á Skipalóni, 10 á Lauglandi og 12 á Hlöðum.

Túngarðahleðsla var mikilvægur hluti af túnabótum á 19. öld og hafa nokkrir slíkir verið hlaðnir á skráningarsvæðinu. Ennþá sjást leifar myndarlegra túngarða á

Skipalóni, Hlöðum og Heiðarhúsum. Auk þessa má sjá umfangsminni leifar á Laugalandi og þar sem býlin Hola og Neðrigerði hafa staðið.

Tún og garðar

Engin gömul tún eru eftir ósnortin á skráningarsvæðinu nema ef vera skyldi túnin í kringum Heiðarhús. Nokkuð hefur hins vegar verið um kál- og kartöflurækt á skráningarsvæðinu og sjást minjar þess enn. Á Dagverðareyri, Gásum, Skipalóni og Hlöðum er hægt að greina leifar gamalla kálgarða og á Hlöðum eru einnig heimildir fyrir öðrum garði en merki hans sjást ekki lengur. Í Heiðarhúsum er að auki ein tóft sem líklegt verður að telja að sé leifar e.k. kartöflu- eða kálgarðs.

Engjar og áveitur

Litlar engjar eru á skráningarsvæðinu nema helst vestast, við Hörgá í landi Hlaða og Skipalóns og í Lónsey í sömu á. Á Hlöðum sjást enn tveir áveitugarðar sem notaðir voru til að veita vatni á svæðið austan við Hörgá og í landi Skipalóns eru svipaðir garðar á tveimur stöðum auk þess sem slíkan garð er að finna í Lónsey.

Vatnsból

Á flestum bæjunum sem skráðir voru 1999 hefur aðgengi að ferskvatni verið gott. Bæirnir standa gjarnan nálægt ám eða smálækjum. Undantekningar frá þessu eru Dagverðará og Gásir. Á Dagverðará var aðaluppspretta bæjarins í Mannalind sem enn sést skammt norðaustan við bæinn. Á Gásum eru hins vegar ekki til heimildir um hvar menn hafa sótt ferskvatn. Á Skipalóni er brunnur rétt sunnan við bæjarhúsin og auk þess voru brunnar við tvenn útihús en uppí þá hefur nú verið fyllt. Sömu sögu er að segja um brunn sem var á Hlöðum. Þar sjást ekki heldur leifar vatnsleiðslu sem lá úr mýri þar nálægt og að bænum.

Svarðargrafir

Mótak var á mörgum bæjum á skráningarsvæðinu en þó ekki öllum, og munu þeir sem ekki höfðu mótak hafa elt taði. Vitað er um 3 mógrafir í landi Dagverðareyrar (en

óljós merki 2 þeirra sjást), 2 í landi Gása (aðrar grafirnar sjást enn), 1 mógrafir í landi Skipalóns sem enn eru mjög greinilegar, 2 mógrafir í landi Hlaða sem hvorugar sjást, 2 mógrafir í landi Grjótgarðs (hvorartveggju sjást) og 1 mógrafir í Laugalandi sem sjást mjög greinilega. Auk þessa er getið um Torfristu í landi Hlaða og Grjótgarðs.

Svarðargrafirnar voru í mjög misjafnri fjarlægð frá bæjunum, allt frá því að vera innan við 100 m frá bænum (sbr. Gásir) og upp í það að vera 750-1000 m fjarlægð frá bæjarhúsum (Hlaðir og Laugaland).

Kvíar og stekkir

Á Dagverðareyri og Gásum eru örnefni sem benda til þess að þar hafi kvíar verið en merki þeirra eru ekki greinileg þó að óljóst megi greina hluta kvíanna á Dagverðareyri. Stekkir voru hins vegar við alla bæina og raunar oftár en ekki tveir stekkir við hvern bæ (t.d. Skipalón, Djúpárbakki, Grjótgarður, Laugaland). Á Hlöðum voru hins vegar skráðir 3 stekkir. Samtals voru því skráðir 15 stekkir og sjást leifar þeirra allra. Yfirleitt eru leifar stekkjanna fremur einfaldar. Undantekningar frá þessu eru stekkir á Dagverðareyri, Gásum og Tréstöðum. Á Dagverðareyri er stekkjarstæðið allsérstakt, það samanstendur af fornlegri tóft uppi á melhól og annarri nýlegri austan í sama hól en á milli gengur mikill garður sem fer í hálfhring umhverfis hólinn. Á Gásum er stekkjartóftin ekki með venjulegu stekkjarlagi og nokkrum metrum vestan við hana eru miklar gerðisleifar af kartöflugarði. Á Tréstöðum má greina tvennar einfaldar tóftir og gengur garður út úr annarri þeirra. Þessar tóftir hafa hins vegar að öllum líkindum skemmst eitthvað við vegagerð.

Beitarhús og sel

Engin beitarhús voru skráð 1999 en 4 sel voru skráð á syðsta hluta skráningarsvæðisins. Seltóftir eru í landi Tréstaða en sú kenning hefur komið fram að selið hafi í raun verið frá Möðruvöllum (Steindór Steindórsson, Súlur 1982 XII, 110-113). Umfang tóftanna hefur þótt styðja kenninguna en rústirnar eru meiri en venjulegt er fyrir sel jafnlíttillar jarðar. Um 500 m vestan við Tréstaðasel eru leifar sels á Selhóli sem er suðaustarlega í landi Djúpárbakka. Hluta af seltóftum á þessu svæði hefur verið rótað við

vegagerð en þær eru á milli Dalvíkurveggar og eldri vegar austan við. Á hólnum má greina tvær tóftir en fleiri tóftir hafa horfið við vegagerðina. Ógreinilegar seltóftir Grjótgarðssels eru suðaustast í landi Grjótgarðs og Laugalandssel er nálægt merkjum við Krossastaði. Þar eru mestu seltóftirnar á skráningarsvæðinu og eru þær mjög greinilegar þó að voldugum raflínustaur hafi verið skellt niður í selstæðið. Hætt var að hafa í Laugalandseli árið 1880.

Gerði

Gerðis-örnefni er gjarnan að finna í túnnum við bæi en örnefnið er líka tengt litlum hringlaga girðingum fjær bæjum. Á skráningarsvæðinu 1999 voru Neðri-Gerði/Litlagerði og Efri-Gerði í landi Grjótgarðs einu gerða-örnefnin. Engin merki Efri-Gerðis eru greinileg en miklar leifar Litlagerðis sjást enn rétt norðan þjóðveggar. Þar eru á og norðan í hæð fjórar tóftir og myndarlegur garður sést enn hálfhring um svæðið.

Á Dagverðareyri, Skipalóni og í Grjótgarðslandi eru einnig garðlög sem liggja umhverfis hóla og tóftir í námunda og gætu staðirnir því einnig talist til gerða.

Kuml og Kirkjugarðar

Ekki er vitað um neitt kuml á skráningarsvæðinu. Þó hafa komið í ljós mannabein í Knútshaugi við Laugaland en fundaraðstæður eru of óljósar til að hægt sé að skera úr um hvort þar var um að ræða heiðnar grafir. Þá fannst hringprjónn frá víkingaöld í túnjaðri á Hlöðum og gæti hann verið kominn úr kumli – þó ekkert sé hægt að fullyrða um það. Á Hlöðum eru munnmæli um að heiðinn legstaður sé í Gunnsteinshóli, slíkar sagnir eru einnig um Skipphól í landi Skipalóns auk þess sem örnefnið Mannhóll gefur vísbendingu um hið sama en lítið verður á slíkum sögnum byggt. Mannabeinafundirnir á Laugalandi verða hinsvegar að teljast mögulegar vísbendingar um byggð á þessum bæjum í heiðni.

Tvær kirkjur voru á skráningarsvæðinu og hafa nokkrar rannsóknir verið gerðar á báðum stöðum. Tóft kirkjunnar á Gásum sést enn greinilega. Ofan við búðapýrpinguna er hringlaga garður og aflöng tóft þar innan í. Í heimildum er getið að kirkjan á Gáseyri hafi “brotnað” 1359. Í tóftina hefur nokkrum sinni verið grafið, síðast árið 1986. Engar grafir hafa fundist þar nú er talið að að torfhlaðinn veggur hefur verið utan um timburveggi

kirkjunnar.

Kirkja var á Lauglandi og er prests getið þar 1191. Elsti máldagi kirkjunnar er frá 1394 og stóð hún enn 1712 en þá hafði ekki verið embættað í henni síðan 1704 eða 1705, og mun hún hafa lagst af skömmu síðar. Árið 1979 komu framkvæmdaaðilar sem voru að grafa fyrir húsgrunni norðan við íbúðarhúsið ofan á grafreit sem líklega hefur verið kirkjugarður. Í ljós kom fjöldi beina en áætlað var að líkamsleifar um 47 einstaklinga hefðu fundist. Um 1990 urðu bein aftur fyrir hnjaski í suðvesturhorni kirkjugarðsins á Laugandi. Þá var verið að koma fyrir jarðbor utan við garðinn og nokkur bein komu í ljós í flagi ofan við borstæðið.

Leiðir

Nokkrar leiðir voru skráðar á skráningarsvæðinu sumarið 1999. Flestar leiðanna eru minni slóðar milli staða innan landareignar eða milli bæja og nágrennajarða. Á Hlöðum voru m.a. skráðar leiðir milli bæjarins og Skipalóns, Gáseyri, Gása, Dagverðareyrar, Tréstaða og Glæsibæjar. Auk slíkra leiða var hreppsvegurinn skráður, en hann lá á svipuðum stað og þjóðvegurinn gerir nú og fór yfir Hörgá í Ferjuklauf og á tveim vöðum rétt norðan við. Vetrarbraut er nafn á vegi sem lá frá Skipalóni í átt að Kræklingahlíð. Leiðin var notuð á vetrum, einkum þegar sleðafæri var.

Búðir

Tvennar búðir voru skráðar að þessu sinni. Í landi Dagverðareyrar voru áður sjóbúðir á Búðarholti. leifar búðanna sást fram á níunda áratug 20. aldar en þá voru þær máðar út við framkvæmdir.

Á Gásum eru hins vegar búðaleifarnar á Gáseyri en þær eru jafnan taldar með merkustu minjum landsins. Kaupstaðarins á Gáseyri er mjög víða getið í fornum sögum og oft nefndar skipakomur "að Gásum". Í annálum er siglinga þangað síðast getið árið 1391. Þótt vörur sem þar voru á boðstólum séu sjaldan nefndar má gera ráð fyrir að þær hafi verið af því tagi sem ekki fékkst hérlandis, s.s. timbur, korn, malt og dýr vefnaður. Nöfn skipa, sem þekkt eru úr heimildum, benda til að þau hafi flest verið frá Noregi. Oftast er þess aðeins getið að skip hafi komið að landi að Gáseyri, eða látið þaðan í haf,

en vitað er að oft hafa mörg skip verið þar samtímis, flest fimm eða sex. Getur nærri að mikill mannfjöldi hafi þá verið saman kominn á Gáseyri. Kirkjuleifar þar vitna um fasta búsetu yfir sumartímann. Ekki er vitað með vissu hvenær verslun á Gáseyri lagðist af. Þær hafnir sem voru notaðar hverju sinni er mjög víða getið í heimildum. Sú þögn sem legið hefur yfir Gáseyri og kaupstaðinn þar frá lokum miðalda er sterk vísbending um að höfnin og staðurinn hafi lagst af á 15.öld. Mikill framburður sem kemur úr Hörgá, hefur valdið því að lendingastaðir skipa spilltust.

Herminjar

Á skráningarsvæðinu er nokkuð um herminjar. Í landi Dagverðareyrar eru fast austan við þjóðveginn greinilegar skotgrafir, í land Tréstaða, skotfærabyrgi og símskeytastöð, í landi Djúpárþakka braggahverfi og í Grjótgarðslandi leifar af grunnum margra bragga.

6. Verndun og kynning minja á skráningarsvæðinu

Eins og annars staðar í Eyjafjarðarsveit hafa flestar fornminjar á því svæði sem skráð var 1999 horfið undir tún og byggingar. Það eru því þær minjar sem eru í mestri fjarlægð frá bæ, eins og stekkir og sel sem helst eru eftir.

Brýnt er að gerðar verði ráðstafanir til að koma í veg fyrir frekari eyðileggingu fornleifa. Besta leiðin til að varðveita minjastaði er að kynna þá og gera aðgengilega almenningi.

Einu friðlýstu fornleifarnar á svæðinu eru **kirkjutóftin og allar búðartóftirnar á Gáseyri**. Enn liggja þó ekki gönguleiðir að svæðinu og engar merkingar eða upplýsingar um sögu staðarins, fornleifarannsóknir né friðlýsingu er að finna á staðnum. Nokkur ágangur ferðamanna er á staðnum og því er ljóst að til einhverja aðgerða þarf að grípa eigi að vernda staðinn fyrir óhóflegum átroðningi og beina áhugasömum viðurkenndar leiðir. Bóndinn á Gásu hefur nýverið hlotið lítinn styrk frá Bændasamtökunum til að hefja aðgerðir til úrbóta og hefur Minjasafnið á Akureyri verið fengið til aðstoðar. Gæti þetta

orðið upphafið að betri kynningu og aðgengi á Gáseyri en flestum ætti að vera ljóst hið miklar varðveislu-, rannsóknar og kynningargildi sem staðurinn býr yfir.

Aðrar fornleifar á skráningarsvæðinu sem hafa verndunar-, rannsóknar og eða kynningargildi eru t.d.:

2) **Bæjarstæði Skipalóns.** Þar standa tvö friðuð hús frá síðustu öld auk þess sem í námunda við bæinn eru leifar brunns, útihúsa, myndarlegs túngarðs og fleiri tóftir.

3) **Tvær sporöskju- og hringlaga tóftir** í landi Hlaða. Tóftirnar eru all sérkennilegar og engar kenningar eru uppi um notkun þeirra. Möguleiki er á að þarna séu e.k. náttugar en staðsetning tóftanna, á mýrarsvæði dregur heldur úr líkum þess að svo sé. Tóftirnar hafa rannsóknargildi.

4) **Stekkjartóftir** í landi Tréstaða virðast hafa verið af myndarlegum stekk en hluti þeirra hefur skemmst við vegargerð. Fyllsta ástæða er til að reyna að koma í veg fyrir að þessar tóftir verði fyrir meiru hnjaski.

5) **Seltóftir** í landi Tréstaða. Tóftir selsins eru mjög greinilegar og í lítill fjarlægð frá bæ og þjóðveg. Tóftir þessar gætu því haft kynningargildi ekki síst í ljósi vangaveltna um hvort þarna sé komið selið sem Oddur Einarsson biskup fæddist í 1559.

6) **Tvenn útihús úr torfi, timbri og grjóti** standa enn undir þaki í Grjótgarði og eru þau einu torfhúsin á skráningarsvæðinu sem svo er ástatt um. Fyllsta ástæða væri því til að vernda þessi hús.

7) **Tóftir Litlagerðis** í landi Grjótgarðs sjást enn greinilega rétt norðan við þjóðveg. Líklegt er að sléttað hafi verið yfir hluta býlisins þó enn megi sjá fjórar myndarlegar tóftir og mikinn túngarð sem liggur umhverfis meirihluta svæðisins. Litlagerði hefur tvímælalaust verndunar- og kynningargildi og verður staðsetning býlisins að teljast afar hagstæð upp á hvers konar kynningu að gera. Tóftirnar teljast hins vegar í mikilli hættu þar sem stendur til að færa þjóðveg á þessum stað lengra til norðurs, nær tóftunum og kæmi það að öllum líkindum til með að hafa áhrif á tóftirnar.

8) **Kirkju- og kirkjugarðsstæði** á Laugalandi. Á síðustu áratugum hefur tvisvar verið komið niður á beinaleifar í kirkjugarðinum á Laugalandi. Full ástæða er því til að rannsaka staðinn til fullnustu og forðast allar framkvæmdir sem gætu skemmt staðinn frekar en orðið er.

9) **Túngarður Holu** í landi Lauglands. Það eina sem nú lifir eftir að býlinu sem eitt sinn stóð norðarlega í landi Lauglands er túngarður sem hefur legið umhverfis býið og sést nú sporöskulaga í nálega hring.

10) **Laugalandssel** hefur tvímælalaust varðveislu- og rannsóknargildi en þar eru miklar leifar sels sem var í notkun allt fram til 1880. Selstæðið hefur nokkuð verið skemmt af stórum raflínustaur sem settur hefur verið niður í stæðið norðaustarlega.

11) **Bæjarstæði Heiðarhúsa** er dæmi um vel varðveittan smábæ upp í heiði. Á þessum stað sjást enn leifar bæjar, útihúsa, öskuhaugs, garðlaga og mikils túngarðs og hefur staðurinn því mikið varðveislu- og kynningargildi.

Heimildaskrá

Heimildamenn:

Dagverðareyri: Oddur Gunnarsson fæddur 4.1.1943 að Dagverðareyri.

Gásir: Þorsteinn Kristjánsson fæddur 10.11.1922 að Gásum og Friðrik Gylfi Traustason fæddur 1.3.1950, kom að Gásum 1973.

Skipalón: Lovísa Sigrún Snorradóttir fædd 10.5.1945 að Skipalóni og Jónína Snorradóttir fædd 18. mars 1951 á Skipalóni.

Hlaðir: Stefán Aðalsteinn Halldórsson fæddur 20.5.1927 að Hlöðum.

Tréstaðir: Þorvaldur Heiðdal Jónsson fæddur 20.11.1922, kom að Tréstöðum 1948.

Djúpárþakki: Sverrir Sigurvinsson fæddur 21.6.1941 að Djúpárþakka og Karl Péturs Sigurvinsson fæddur 13.3.1933 að Djúpárþakka.

Grjótgarður: Karl Péturs Sigurvinsson fæddur 13.3.1933 að Djúpárþakka kom á Grjótgarð 1965.

Laugaland: Karl Péturs Sigurvinsson fæddur 13.3.1933 að Djúpárþakka.

Heiðarhús: Karl Péturs Sigurvinsson fæddur 13.3.1933 að Djúpárþakka.

Ritaðar heimildir:

ÁÍ: *Alþingisbækur Íslendinga I-XVII*, Reykjavík 1912-1990.

BE 1990: *Byggðir Eyjafjarðar 1990*, síðara bindi, Akureyri. 1993.

BJ: Brynjúlfur Jónsson. 1901. "Rannsóknir á Norðurlandi sumarið 1900". *Árbók hins íslenska fornleifafélags*. 1901:7-17.

Bsk: *Biskupa sögur gefnar út af hinu íslenska bókmenntafélagi I-II*, Kaupmannahöfn 1858-1878.

DB & FJ: Bruun, Daniel og Finnur Jónsson. 1907. "Hinn forni kaupstaður "at Gásum"". *Árbók hins íslenska fornleifafélags*. 1907:3-8.

DI: *Íslenskt fornbréfasafn I-XVI*, Kaupmannahöfn/Reykjavík 1857-1972.

Finnur Jónsson & Daniel Bruun (1908): 'Det Gamle Handelssted Gásar (At Gásum), yngre Gæsir, ved Øfjærd (Eyjafjörður). Undersøgelser foretagne i sommeren

1907.' *Oversigt over det Kongelige Danske Videnskabernes Selskabs Forhandlinger 1908*: 95-111.

ÍF: *Íslensk fornrit I-*, Reykjavík 1933-.

Jarðabréf: Gunnar F. Guðmundsson: *Jarðabréf frá 16. og 17. öld. Útdrættir*, Reykjavík 1993.

JJ: J. Johnsen: *Jarðatal á Íslandi*, Kaupmannahöfn 1847.

JÁM: *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns*, X. Eyjafjarðarsýsla, Kaupmannahöfn 1943.

KEKH: Kristján Eldjárn. *Kuml og haugfé úr heiðnum sið á Íslandi*. Akureyri, 1956.

KK III: Kålund, Kristian: *Íslenskir sögustaðir I-IV*, Steindór Steindórsson þýddi, Reykjavík 1987-89.

Margrét Hermanns-Auðardóttir: 'Fornleifarannsóknir að Gásum og víðar í Eyjafirði árið 1986.' *Súlur* 1987: 3-39.

Matthías Þórðarson: 'Smávegis. Um nokkra staði og fornminjar, er höf. hefir athugað á skrásetningarferðum sínum. Framhald greinanna í Árbók 1920.' *Árbók* 1924: 42-58.

ÓO: Ólafur Olavíus. *Ferðabók I-II*, Reykjavík 1964.

SSE: *Sýslu- og sóknarlýsingar Hins íslenska bókmenntafélags 1839-1854*, (Eyfirk fræði II), Akureyri 1972.

SSHlaðir: Steindór Steindórsson: *Hlaðir í Hörgárdal: norðlenskt sveitaheimili í byrjun 20. aldar*. Akureyri 1980.

Steindór Steindórsson: 'Skyggst um forn örnefni.' *Súlur* 1982, 107-118.

Sturl: *Sturlungasaga I-II*, Reykjavík 1946.

Óprenntaðar heimildir:

Héraðsskjalasafn Akureyrarbæjar og Eyjafjarðarsýslu

Jóhannes Óli Sæmundsson: *Örnefnaskrár. Glæsibæjarhreppur*.

Þjóðminjasafn Íslands

Guðmundur Ólafsson: *Grafreitir að Laugalandi á Þelamörk. Rannsókn 26.-27. júní*

1979, Rannsóknarskýrslur Fornleifadeildar 1979.

Þjóðskjalasafn Íslands

Jarðadeild XIV. Uppdrættir af túnum 1917. Glæsibæjarhreppur.

Þjóðskjalasafn Íslands.